

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
2015-YL-074**

**ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN DEVLETLERİN DIŞ
POLİTİKALARINA ETKİSİ: ÇİN VE DÜNYA TİCARET
ÖRGÜTÜ**

**HAZIRLAYAN
Hediye CERİT**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU**

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hediye CERİT tarafından hazırlanan Uluslararası Örgütlerin Devletlerin Dış Politikalarına Etkisi: Çin Ve Dünya Ticaret Örgütü başlıklı tez, 15.10.2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan : Prof. Dr.Yücel BOZDAĞLIOĞLU	ADÜ
Üye : Yrd. Doç. Dr Bülent Sarper AĞIR	ADÜ
Üye : Doç. Dr. Ali Şevket OVALI	DEÜ

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ

Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../.../2015

Hediye CERİT

ÖZET

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN DEVLETLERİN DİŞ POLİTİKALARINA ETKİSİ: ÇİN VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

Hediye CERİT

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU

2015, 77 sayfa

Küreselleşmenin en belirgin sonucu olarak uluslararası politika büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Küreselleşen uluslararası sistemin değışen yapısı gereği sistem çok boyutlu bir hal almıştır ve uluslararası sisteme yeni aktörler dahil olmuştur. Uluslararası sisteme dahil olan aktörlerden uluslararası örgütler, devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde etkili olmaya başlamışlardır. Uluslararası ilişkiler teorilerinin uluslararası örgütlere bakışlarının incelenmesi sonucu, neorealist teorisyenlerin uluslararası sistemde sadece devletleri aktör kabul eden görüşlerinin aksine küreselleşen uluslararası sistemde neoliberal teorisyenlerin devletlerin tek aktör olma durumuna karşı çıkan görüşleri kıyaslanarak incelenmiştir. Bu çalışma da uluslararası örgütlerin devletlerin dış politikasında etkili aktörler olup olmadıkları sorusuna, Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinden sonraki dış politik değışimleri incelenerek cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, Çin'in geleneksel dış politikasının ana hatları belirlenmiş ve Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinden sonraki dış politikaları da incelenerek, Çin'in dış politikasındaki meydana gelen değışimler ortaya çıkarılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Çin, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Örgütler, Neorealizm, Neoliberalizm.

ABSTRACT

IMPACTS OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS ON FOREIGN POLICIES OF STATES: CHINA AND WORLD TRADE ORGANIZATION

Hediye CERİT

M.sc. Thesis, at International Relations
Supervisor: Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU

International politics have undergone a great transformation as the most significant consequence of globalization. The system has come to multidimensional state by changing structure of globalized international system and new actors have got involved in the international system. International organizations, one of the actors getting involved in the international system, have started to be effective in the embodiment of foreign policies of states. As a consequence of examination of international relations theories' view to international organizations; in contrast to views of neorealist theorists that have regarded just states as actors in the international system, the views of neoliberal theorists that have objected to the circumstance in which states are the sole actors in the international system have been examined by comparing them. In this study, it is tried to find answer the question whether international organizations are effective actors in foreign policies of states or not by examining foreign policies alterations subsequent to membership of China to World Trade Organization. To that end, outline of Chinese foreign policies have been determined and alterations taking place in Chinese foreign policies have been found out by examining their foreign policies subsequent to their membership to World Trade Organization.

KEYWORDS: China, World Trade Organization, International Organizations, Neorealism, Neoliberalism.

ÖNSÖZ

Uzakdoğu'nun mistik ve keşfedilmemiş yanı sebebiyle bölgeye duyduğum ilgi, Çin'in uluslararası sistemdeki ve özellikle bölgedeki stratejik konumunu güçlendirmesi ile akademik olarak da beni bu yönde araştırma yapmaya itmiştir. Ayrıca, Türkiye'de Çin ile ilgili yapılan araştırmaların azlığı da araştırma konumun seçimindeki etkenlerden biri olmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkı sağlayan, araştırma konumun ana hatlarının şekillenmesinden başlayarak tezimle ilgili her konuda benden desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU'na gönülden teşekkür ediyorum. Ayrıca tüm eğitim hayatım boyunca yaşamıma değer kattıklarına inandığım birçok değerli hocama ve özellikle uluslararası ilişkiler eğitimimde değerli katkılarından dolayı lisans eğitimimi tamamladığım Kocaeli Üniversitesi ve yüksek lisansa devam ettiğim Adnan Menderes Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmam sırasında her zaman yanımda olan ve her konuda desteklerini hissettiğim başta sevgili annem olmak üzere tüm aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler ediyorum.

Hediye CERİT

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNE GÖRE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKALARINA ETKİLERİ	4
1.1. Neorealizm Açısından Uluslararası Örgütler	4
1.2 Neoliberalizm Açısından Uluslararası Örgütler	11
2. ÇİN'İN GELENEKSEL DIŞ POLİTİKASI	20
2.1. XIX. Yüzyılda Çin'deki Gelişmeler.....	20
2.1.1. Birinci Afyon Savaşı	21
2.1.2. İkinci Afyon Savaşı.....	24
2.1.3. Çin – Japon Savaşı	25
2.1.4. Boksör İsyanı	27
2.2. İmparatorluktan Yeni Rejim Cumhuriyet Dönemi.....	28
2.2.1. Sun Yat -sen Önderliğindeki Milliyetçi Parti Kuamintang	30
2.2.2. Çin Komünist Partisi ve Çan Kai- şek Liderliğindeki Kuamintang Mücadelesi	32
2.3. Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi	35
2.3.1. Mao Zedong Dönemi	36
2.3.2. Deng Xioping Dönemi	39
2.3.3. Jiang Zemin Dönemi	42

3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ve ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NİN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ’NE ÜYELİĞİNDEN SONRAKİ DIŞ POLİTİKALARI...	45
3.1. Dünya Ticaret Örgütü’ne Genel Bakış	45
3.1.1. Dünya Ticaret Örgütü’nün Fonksiyonları	46
3.1.2. Dünya Ticaret Örgütü’nün Yapısı	48
3.2. Dünya Ticaret Örgütü’nün Dünya Ekonomi Politikaları Üzerindeki Etkisi...	49
3.2.1. Dünya Ticaret Örgütü’nün Üye Devletler Üzerindeki Yaptırımları ve Etkileri	51
3.3. Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyeliğinden Sonraki Değişimleri	55
3.3.1. Hua Jintao Dönemi	56
3.3.2. Şi Cinping Dönemi	60
TARTIŞMA VE SONUÇ	62
KAYNAKLAR.....	65
ÖZGEÇMİŞ.....	77

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECJ	: Avrupa Adalet Divanı
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KMT	: Kuamintang, Çin Milliyetçi Partisi
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
PBC	: Çin Merkez Bankası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler teorileri arasında, uzunca süre hakimiyetlerini sürdüren realist teoriler, sisteme dahil olan yeni aktörler ile birlikte, uluslararası olayları analiz etmede yetersiz kaldıklarına dair eleştirilmişlerdir. Bunun sebebi ise realist teorisyenlerin ortak noktası olan uluslararası politikada yekpare aktör olarak devletleri kabul eden görüşleridir. Uluslararası politika küreselleşen yapısı ile birlikte büyük bir dönüşüm geçirmiştir ve bunun neticesinde sisteme birçok devlet dışı aktör dahil olmuştur. Bu aktörlerin en önemlilerinden biri de uluslararası örgütlerdir. İki defa yaşanan büyük çaplı savaşların yıkıcı etkileri ve devletlerin bu tecrübeleri tekrar yaşamak istememesi sonucu, ortak bir çatı altında sorunları barışçıl yöntemler ile çözebilecekleri fikri yaygınlaşmaya başlamış ve birçok devlet kurulan uluslararası örgütlere dahil olmuştur. Özellikle ekonomik konularda ön plana çıkan ortak çıkarlar doğrultusunda kurulan uluslararası örgütler beklenen başarıyı yakalamışlardır. Bu örgütler arasında ekonomik amaçlı kurulan Dünya Ticaret Örgütü, devletler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümünde aktif rolü ve devlet dış politikalarını etkileme gücü ile uluslararası politikada güçlü bir devlet dışı aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği ile birlikte Çin dış politikasında meydana gelen değişimler, bu araştırmanın yapılmasına gereksinim duyulmasını sağlamıştır.

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında en çok taraftar bulan neorealist ve neoliberal teoriler arasında özellikle 1980'li yıllarda yapılan yoğun tartışmalar çalışmanın yönteminin belirlenmesine ışık tutmuştur. Neorealizm, realizme yeni bir bakış açısı getirerek, uluslararası olaylar karşısında daha gerçekçi analizler yapmıştır. Özellikle neorealizmin öncüsü sayılan Kenneth Waltz'un devletleri etkileyen en büyük unsurun uluslararası sistemin yapısı olduğu düşüncesi büyük yankı uyandırmıştır. Soğuk Savaş Dönemi iki kutuplu sistemde farklı ideolojilere sahip iki devlet, uluslararası sistemin yapısı gereği aynı politikaları uygulamışlardır. Bunun sonucu olarak da Soğuk Savaş Dönemi'nde neorealizm geniş taraftar kitlesine sahip olmuştur. Neorealistler, realizmden uluslararası sistemin yapısına yaptıkları vurgu ile ayrılmış olmakla birlikte, realizmin uluslararası politikada sadece devletleri aktör olarak gören yaklaşımına sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Bunun sonucu olarak da neoliberal teorisyenler tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmişlerdir.

Neoliberaler yeni dünya düzeninde meydana gelen olayların çok boyutlu incelenmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar. Devletlerin özellikle ekonomik olarak kurulacak işbirlikleri ile ortak kazanç sağlayacaklarını savunmuşlardır. Neoliberalerin bu savı, çalışmanın referans noktasını oluşturmuştur. Bu doğrultuda devletlerin ortak çıkar paydasında buldukları önemli bir ekonomik işbirliği olması sebebiyle Dünya Ticaret Örgütü'nün incelenmesine karar verilmiştir.

Uluslararası ticareti güçlendirmek amacıyla devletler arasında yapılan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, 1995 yılına gelindiğinde kurumsal bir kimlik kazanmış ve Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüşmüştür. Uluslararası örgütlerin birçoğu kuruluş amacını gerçekleştirememişlerdir ve devletlerin ortak çıkarlarını korumada aktif rol oynayamamışlardır. Dünya Ticaret Örgütü ise bu örgütlerin aksine, uluslararası ticaret sisteminin temel yapı taşlarından biri olmuştur. Ayrıca örgüte üye ülkeler arasında çıkan ihtilafli durumlarda aktif bir rol oynamış ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesini sağlamıştır. Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan devletlerin uymak zorunda olduğu taahhütler sebebiyle, örgütün devletlerin dış politikalarında etkili bir aktör olup olmadığı sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu cevabın bulunabilmesi için örgüte üyeliği kabul edilen Çin'in tercih edilmesinin en önemli sebebi ise ülkenin geçmişinde izolasyonist ve geleneksel dış politika anlayışına sahip olması ve uluslararası dünya ticaret sisteminden uzunca bir süre kendini soyutlamasıdır.

Avrupalı devletlerin XIX. yüzyılda sömürge arayışlarında rotalarını Uzakdoğu'ya çevirmeleri sonucu, Çin'in Batılı devletler ile ilk münasebetleri olumsuz bir şekilde başlamıştır. Batılı devletlerin ve sonrasında Japonya'nın Çin'den elde ettiği ticari ayrıcalıklar, Çin için büyük bir sömürü sürecini başlatmıştır. Bu durum Çin toplumunda yabancı düşmanlığının oluşmasını sağlamıştır ve Çin'in uzun süre devam edecek olan içe kapalı dış politikasının temellerini atmıştır. Çalışmada ise, Çin'in geleneksel dış politikaları ile Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olduktan sonraki dış politikaları kıyaslanacak ve meydana gelen değişim incelenecektir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinin uluslararası örgütlere olan yaklaşımının analiz edilebilmesi amacıyla, çalışmanın ilk bölümünde neorealist ve neoliberalist yaklaşımlara yer verilmiştir. Bu iki teorinin seçilmesinin en önemli nedeni neorealistlerin uluslararası örgütleri aktör olarak kabul etmeyen anlayışlarına karşı

neoliberallerin tam aksi yönde savlar ileri sürerek uluslararası örgütlerin önemine yaptıkları vurgudur. Bu doğrultuda neorealizmin anlaşılabilmesi için realist teorinin kısaca oluşumu incelenmiş ve neorealizmin realist bakış açısından ayrıldığı noktalar belirlenmiştir. Bu sayede çalışmanın neorealist savlar üzerinden ilerlemiş olmasının sebebi anlaşılabilir olacaktır. Sonrasında ise neoliberalizmin temelini oluşturan liberal düşünceler analiz edilmiş ve neoliberallerin uluslararası örgütlere olan yaklaşımı farklı teorisyenlerin savları irdelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Neoliberallerin devlet dışı aktörlerin uluslararası politikadaki etkilerine verdikleri önem çalışmanın teorik dayanağı olacaktır.

İkinci bölümde ise Çin'in geleneksel dış politikasının yapı taşlarının belirlenebilmesi için Çin'in kırılma noktası olmuş olaylar seçilerek analiz edilmiştir. Böylece Çin dış politika geleneğinin şifreleri anlaşılabilir olacaktır. Bu amaçla, ilk olarak XIX. yüzyılda Çin'in Batılı devletler ile karşı karşıya geldiği Afyon Savaşları incelenmiştir. Çin'in izolasyonist politikalarının nedenlerinin anlaşılabilmesi için bu savaşlar doğru bir başlangıç noktası olacaktır. Sonrasında ise Çin'de yeni filizlenmeye başlayan cumhuriyet yönetiminin oluşum süreci ve milliyetçi partinin gelişim süreci incelenecektir. Bu gelişmelerin yaşanmasında etkin rol oynayan liderler üzerinden incelemeler yapılacaktır. Çin'de imparatorluktan cumhuriyete geçiş döneminin geçirdiği evreler sonucu olgunlaşma evresine giren cumhuriyet sonucu Mao önderliğinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, detaylı olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Mao'dan sonra Çin'in dış dünyaya yavaş adımlar ile ilerleyen politikalarının anlaşılabilmesi için yeni Çin dış politikalarının mimarları olan Deng Xioping ve Jiang Zemin dönemleri incelenecektir. Jiang Zemin döneminde Çin'in uzun süredir beklediği Dünya Ticaret Örgütü üyeliği kabul edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinden sonraki dış politik değişimlerinin anlaşılabilmesi için genel olarak Dünya Ticaret Örgütü'nün yapısı incelenecektir. Üye ülkelerin kabul ettiği yükümlülükler ve bunların doğurduğu sonuçlar analiz edilecektir. Sonrasında ise Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinden sonra değişen politikaları, Çin'de Jiang Zemin'den sonra başa geçen Hua Jintao döneminde Çin'in dönüşümüne geniş yer verilecektir. Hua Jintao sonrası başa geçen halen Çin yönetimini devam ettiren Şi Jinping dönemi incelenecektir.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNE GÖRE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN DEVLETLERİN DİŞ POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Uluslararası arenada uluslararası örgütlerin etkinliği genel olarak tartışmalı bir konudur. Bu konu üzerinde farklı varsayımlar ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Tezin amacı ise uluslararası örgütlerin devletlerin dış politikasına olan etkisinin, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyeliğinden sonraki dış politik değışimleri açısından analiz edilmeye çalışılmasıdır. Tezin temel varsayımı uluslararası örgütlerin devletlerin dış politikalarına olan etkisinin yadsınamaz olduğu yönündedir ve bu kapsamda uluslararası örgütlerin devletlerin dış politikalarına etkisinin belirlenebilmesi için uluslararası ilişkiler teorilerinin, uluslararası örgütlere olan bakışı teorik olarak analiz edilecektir.

Bu teorik inceleme, uluslararası ilişkiler teorileri arasında ana tartışmaların yapıldığı teoriler diyebileceğimiz neorealizm ve neoliberalizm açısından yapılacaktır. Bunun sebebi ise, iki ana teorinin temelde varsayımlarının benzer olmakla birlikte uluslararası arenadaki aktörler konusunda farklı varsayımlara sahip olmalarıdır. Bu farklı varsayımlar irdelenerek, uluslararası örgütlerin devletlerin dış politikalarına olan etkisinin net olarak ortaya çıkarılması sağlanmaya çalışılacaktır.

1.1. Neorealizm Açısından Uluslararası Örgütler

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında uluslararası örgütlerin, uluslararası politikayı belirleyen aktörler olup olmadıklarına dair birçok farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşler çerçevesinde neorealizmin uluslararası örgütlere bakışının doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için, öncelikle klasik realizmin ve neorealizmin varsayımları incelenecek ve bu varsayımlar doğrultusunda neorealizm açısından, uluslararası örgütlerin devletlerin dış politikasına etkisinin olup olmadığı sorusuna cevap bulunmaya çalışılacaktır.

Tarihsel olarak bakıldığında realist teorinin ilk kaynakları çok eskilere dayanmaktadır. Realist teorinin uluslararası ilişkiler teorilerinde hakim teori olarak anılması ise Hans Morgenthau ile başlamıştır. Klasik Realizm olarak adlandırılan Morgenthau'nun sınırlarını belirlediği realist yaklaşıma göre, devletler uluslararası arenadaki yekpare aktörlerdir ve devletlerin uluslararası arenadaki başlıca

amaçları, güç peşinde koşmak ve sürekli olarak güç mücadelesi içinde olmaktır. Güç kavramı olarak kastedilen ise devletlerin politikalarına yön verebilme ve güçlü olan devletin uluslararası arenayı şekillendirebilme kapasitesidir. Klasik Realizm'e göre devletlerin sürekli olarak güç mücadelesi içerisinde olması ve güçlerini artırma yolunu seçmeleri durumu ise insan doğasının kötümser yanı ile açıklanmaktadır. Devletlerin, uluslararası politikadaki davranışlarının, insan doğasının bu kötümser yanının silüetini yansıttığı vurgulanmaktadır. (Morgenthau, 1948) Morgenthau'nun düşünceleri doğrultusunda bir diğer realist varsayım ise toplumsal çıkar diye bir şey olamayacağı tezidir. Edward H. Carr, bu tezin güçlü savunucusudur. Devletlerin, uluslararası arenada ortak fayda çatısı altında hareket edebileceği tezlerini savunanların genellikle güçlü devletler olduğunu ve bu devletlerin uluslararası fayda olarak adlandırdıklarının kendi güçlerini artırma amacından başka bir şey taşımadığını belirtmiştir. (Carr, 1981) Uluslararası ilişkiler teorileri arasında, klasik realizmin hakimiyeti 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Bu yıllardan sonra ise değişen uluslararası konjonktür karşısında klasik realizm, uluslararası olayları açıklayamaz duruma gelmiş ve uluslararası teoriler arasındaki hakimiyeti zayıflamaya başlamıştır.

Klasik realizm tüm yetersizliklerine rağmen, uluslararası teoriler arasındaki varlığını zayıf olmakla birlikte devam ettirmektedir. Klasik Realizm, her ne kadar varlığını devam ettirse de uluslararası sistemin dönüşümüne ayak uyduramaması da kaçınılmaz bir sonudur. Bu doğrultuda, klasik realizmin dönüşümü neticesinde neorealizm ortaya çıkmıştır. "Neorealizm, klasik realizmin birçok varsayımını kabul etmekle birlikte, uluslararası politikanın anarşik yapısının ve devletler arasındaki güç mücadelesinin insan doğasından kaynaklandığı tezi yerine, klasik realizmden farklı olarak "uluslararası sistemin yapısından" kaynaklandığı tezini ileri sürmüştür." (Kegley & Wittkopf, 1993: 25)

Neorealizmin ileri sürdüğü "sistemin yapısı" kavramını ilk olarak Kenneth Waltz ortaya atmıştır. Bu sebeple neorealizmin oluşumu ve şekillenmesinde başat rolü olan teorisyenlerdendir. Waltz, klasik realizmin devletlere verdiği başat rolü kabul etmekle birlikte, devletlerin birbiri ile olan güç mücadelelerinin kaynağının sadece insan doğasından kaynaklandığı tezini eleştirmiştir. Waltz'a göre devlet davranışlarını belirleyen asıl unsur uluslararası sistemin yapısıdır. Sistemin yapısının devletlerin davranışlarını etkilediğini ileri sürer. Devletlerin tamamen farklı ideolojik yapıya, iç politik süreçlere ve koşullara sahip olsalar bile benzer davranışlar sergileyebileceklerini belirtir. Bu iddiasını da Soğuk Savaş Dönemi

uluslararası sistemin yapısının devlet davranışları üzerindeki etkisini örnek göstererek savunur. Soğuk Savaş Dönemi iki kutuplu sistemde, farklı ideolojilere sahip iki devlet benzer davranış sergilemişlerdir. (Waltz, 1979) Soğuk Savaş dönemi neorealizmin savlarını en güçlü şekilde savunabildiği dönem olmuştur ve bu dönem neorealizm; uluslararası ilişkiler teorileri arasında en çok tartışılan teori olarak yerini almıştır.

Neorealistler, güç kavramını klasik realistlerden farklı olarak ele almaktadırlar. Klasik realistlere göre güç; uluslararası politikanın ve dış politikanın en önemli amacıdır. Klasik realistlerin aksine neorealistlere göre ise güç sadece bir araçtır. Asıl amaç ise devletlerin hayatta kalmaları ve varlıklarını sürdürmeleridir. Neorealistler gücü bu amaç doğrultusunda ele alırlar. (Arı,2008) Klasik realistlerin savunduğu devletlerin, uluslararası sistemde sadece güç kazanmak için politikalar belirledikleri ve güçlerini sürekli olarak artırma yoluna gitmeleri gerektiği görüşü, yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Neorealizmin uluslararası ilişkiler teorileri arasında daha geniş yankı uyandırmasının sebeplerinden biri de güç kavramına karşı klasik realistlerden ayrılan bu bakış açısıdır.

Realistler arasında güç konusunda farklı bakış açıları olsa da uluslararası ilişkiler açısından en önemli hususun güvenlik olduğu konusunda fikir birliği vardır. Devletler sürekli olarak ulusal çıkarlarını en yüksek seviyede tutmak için çaba göstermelidirler. Bu doğrultuda askeri ve siyasi konular en önemli hususlar olarak ele alınmalıdır. Neorealizme göre asılolan devletlerin varlıklarını devam ettirmeleri olduğu için ulusal güvenliğe dair konular yüksek politika (high politics), ekonomi ve diğer alanlardaki konular ise alçak politika (low politics) olarak adlandırılmıştır. (Viotti & Kauppi, 2010)

Realistlerin tartışmasız olarak hemfikir oldukları diğer bir konu ise devletlerin egemen olarak bağımsızca davranabilen yegane aktörler olduklarıdır. Neorealistler uluslararası sistemi açıklamada klasik realistlerden ayrılıp yeni bakış açıları üretmiş olsalar da uluslararası sistemdeki aktörler konusunda klasik realistler ile aynı çizgide ilerlemektedirler. Çok uluslu şirketler, uluslararası ve uluslar aşırı örgütler uluslararası politikada aktör olarak kabul edilmemektedir. Realistlere göre sadece üniter ve rasyonel yapılar olan devletler tek ve bağımsız politika üretebilir ve uluslararası arenada aktör olarak kabul edilebilir. (Grieco, 1988)

Uluslararası arenada devlet davranışlarını belirleyen anarşinin varlığına sebep olan, devletlerin daima başka devletler tarafından egemenliklerin ellerinden alınabileceği korkusudur. Neorealistler, uluslararası sistemin anarşik yapısının sebep olduğu devletlerin egemenliklerini kaybetme korkusunu genelleştirmektedirler. Devletlerin yaşadığı bu korkunun sebebi tek bir nedene bağlanmış; yanlış bilgilendirme, ön yargılar ve bazı devletlerin yayılmacı politikalar izlemeyi tercih etmeme ihtimali gibi hususlar göz ardı edilmiştir. Devletlerin yaşadığı egemenliklerini kaybetme korkusu en kötü varsayım üzerinde temellendirilmiştir ve diğer ihtimaller hesaba katılmamıştır. (Shimko,1992) Devletlerin daima yayılmacı politikalar izleyen varlıklar olarak kabul edilmesi ve tüm devletlerin aynı kategoriye sokulması, neorealizmin uluslararası olaylara ve uluslararası politikanın geleceğine dair varsayımlarının yetersiz bulunmasına sebep olmuştur.

Neorealistler devletlerin egemenliklerini kaybetme korkusu ile politikalarına şekil verdikleri savını güçlendirici birçok olayı örnek göstermektedirler.

Yapısal değişim, bir sistemdeki birimlerde başlar ve daha sonra birim düzeyi ile yapısal nedenler etkileşir. Yapısal teoriden devletlerin sistem içindeki konumlarını korumaya çalıştıklarını biliyoruz. Bu sebeple, büyük güçler zayıflama dönemlerinde, düşüşlerini durdurmaya veya tersine çevirmeye çalışırlar. Örnekler için yirminci yüzyıla bakmamız yeterlidir. 1914 yılında, Avusturya-Macaristan, Büyük Sırbistan'ın neden olacağı iç parçalanma riskini göze almaktansa sonuçsuz bir savaşa girmeyi tercih etmişti. 1950'lerdeyse İngiltere ve Fransa, büyük güç gibi hareket etmeye devam ederek, bu konunun gerektirdiği yükümlülükleri üstlenmeye çalışmışlardı. Aynı on yılın sonundaysa, birçok Amerikalı, Sovyetler Birliği karşısında zayıf düştüğümüzü düşünürken, John F. Kennedy, "ülkeyi yeniden ilerletelim" sloganıyla halkın desteğini sağlamaya çalışmıştı. (Waltz, 2008:9)

Uluslararası sistemde, aktörler arası ilişkiler ve güç mücadeleleri uluslararası yapının özelliklerini belirlemektedir. Aynı zamanda uluslararası yapı da aktörler arası ilişkilerin seyrine yön vermektedir. Bu etkileşim süreci ile oluşan yeni yapılar hegemonik güçlerin çıkarları doğrultusunda oluşmaktadır. Hegemon güçlerin çıkarlarının değişimine göre yapıda değişiklikler meydana gelebilir ve güç dengeleri değişebilir. Uluslararası sistemin yapısı, uluslararası aktörlerin

çıkarlarını artırmak için değişen politikalarına göre Şekil deęiŐtirebilir. Hegemon devletler sistem deęiŐiminden herhangi bir fayda sağlamayacaklar ise uluslararası sistemin yapısı istikrarlı ve durağan, devletler değişen çıkarları doğrultusunda sistemin yapısını deęiŐtirmek isteyecekleri için sistemin yapısı istikrarsız ve kaos içinde, ve bu iki durumda uluslararası sistem çıkmaza sürüklendiğinde, yeni hegemon devletlerin çıkarlarına göre uluslararası sistem deęiŐecek ve yeni yapı oluşacaktır. (Gilpin, 1981)

Klasik realistlerin aksine neorealistler devletlerin sürekli olarak uluslararası sistemde güç mücadelesi içinde olmalarını insan doğasına değil, sistemin yapısına yani uluslararası yapının ve devletlerin birbiri ile etkileşim içinde olmalarına dayandırmışlardır. Bu etkileşimin sonucunda devlet davranışlarının belirlendiği vurgulanmıştır.

Uluslararası sistemin tanımlanmasına dair iki farklı görüş vardır. Bu tanımlamalar sebebiyle oluşan muğlaklık ise yaygın olarak var olan karmaşıklığın sebebidir. Birinci ve spesifik anlam “devletlerin sistemine” atfedilir. Milletler ve aynı anlamı taşıyan devletleri içeren bir sistemdir. Bu sistem geniş anlamda, devletlerin sistem içindeki etkileşimleri ve davranışlarını içerir. Devletlerin davranışları sisteme göre Şekil alır. Bu sistemi tam olarak devletlerarası sistem (interstate system) olarak ifade edebiliriz. İkinci olan ise insan etkileşimlerinin tümünü ve çeşitli birimleri, bireyleri, milletleri, devlet dışı kurumları, devletleri kapsamaktadır. Bu sistem ise “insanlar arası sistem” (interhuman system) denilebilir. Kenneth Waltz’un öncülük ettiği neorealistler ise uluslararası sistemi devletlerarası sistem görüşüne dayandırarak yorumlamaktadırlar. Diğer birimlerin etkileşiminide içine alan insanlar arası sisteme karşı durmuşlardır. (Buzan et al., 1993:30)

Neorealist teorisyenler genel olarak aynı çatı altında toplanmış olsalar da güç dengesi ve devletlerin aşırı genişleme politikaları hususlarında farklı görüşleri savunmuşlardır. Güç dengesinin korunmasının ve sürekli olarak devletlerin topraklarını genişletici politikalar uygulamalarının mümkün olamayacağını görüşünü ileri süren teorisyenler, bu zıtlığın giderilmesi için saldırgan ve savunmacı yaklaşımlar ileri sürerek ikiye ayrılmışlardır. Savunmacı görüşü savunanlar, devletlerin asıl amaçları olan varlıklarını sürdürmek ilkesinden yola çıkarak, savunmacı politikalar ile devletlerin istikrarlı durumlarını devam ettireceklerini ve böylece herhangi bir güvenlik ikilemi oluşumuna da mahal

vermemiş olacaklarını ve mutlak kazanç sağlamış olacaklarını belirtmişlerdir. Saldırgan görüşü savunanlar ise savunmacı görüşü pasif olmakla eleştirmişlerdir ve mutlak kazanç yerine göreceli kazançların önemine vurgu yapmışlardır. Realistler arasında hakim olan görüş de bu doğrultudadır. Devletlerin asıl niyetleri asla bilinmeyeceği için devletler sürekli olarak saldırgan politikalar ile genişleme yolunu seçmeli ve karşı devletlere oranla güçlerini artırmalıdır. Bu sebeple de mutlak kazançlar yerine göreceli kazançlara önem vermişlerdir. Savunmacı görüşü savunanların diğer teorisyenlerden ayrıldıkları bir diğer husus da devlet davranışlarının belirlenmesinde sistemik faktörlere ek olarak iç politik unsurlara da vurgu yapmalarıdır. Savunmacı realistlere göre, iç politik unsurlar da sistem içinde etkileyen ve etkilenen konumdadır, bu nedenle devlet davranışlarına etkileri göz ardı edilmemelidir.(Snyder, 1991)

Neorealistler arasında savunmacı politikaları savunanlar devletlerin güvenlik odaklı politikaları pek sürdüremeyecekleri ve bu tip örneklere tarihsel olarak pek rastlanmaması sebebiyle eleştirilmişlerdir. Tarihteki güçlü devletlere baktığımızda pasif politikalardan çok, güç artırımı örneklerine rastlanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı saldırgan politikaları benimseyen görüş daha çok taraftar bulmuştur.(Taliaferro,2000-2001) Mearsheimer'ın öncülük ettiği saldırgan görüşü savunanlar bölgesel olarak hakimiyet kurabilmenin yolunun sürekli olarak güç kazanma peşinde koşmaktan geçtiğini belirtmişlerdir. Bölgesel hegemonyasını saldırgan politikaları ile sağlamış Amerika Birleşik Devletleri bunun en iyi örneğidir. (Elman, 2004)

Uluslararası arenayı şekillendiren asıl aktörlerin devletler olduğu yönündeki realist bakış açısı saldırgan görüşü savunan neorealistler tarafınca da güçlü bir destek bulmuştur. Uluslararası işbirliğinin sağlanması amacını savunan uluslararası kuruluşları inceleyen Mearsheimer, bu tip işbirliklerinin mümkün olduğunu fakat devletler üstü bir otorite kurulmasının zorluğu sebebiyle, kurulan işbirliklerinin işlevselliğinin olmayacağını savunmuştur. Ayrıca devletler üstü bir otorite kurulabilmesi için, devletler arası güvene dayalı işbirlikleri kurulması gereklidir. Saldırgan görüşü savunanlar güvene dayalı kurulması gereken devletler üstü bir kuruluş olan Milletler Cemiyeti örneğini işaret ederek toplumsal güvenliği ve işbirliğini amaçlayan kuruluşların başarısız olduklarını belirtmişlerdir (Mearsheimer, 1994/95)

Savunmacı politikaları savunan Kenneth Waltz'a göre devletlerin uluslararası işbirliği kurmaları ve bölgesel örgütlenmelere girmeleri mümkün olabilir. Waltz'a göre bu işbirlikleri güçlü devletlerin ulusal çıkarlarına paralel olacaktır ve hegemon devletler güçlerini artırmak amacıyla geçici bir süreliğine bu örgütlenmeler içerisinde bulunacaklardır. Uluslararası işbirliği amacıyla kurulacak olan örgütler devletleri etkileyen değil, devletlerin güç artırımları ve ulusal çıkarları için etkiledikleri unsurlardır. Ayrıca kurulacak olan işbirlikleri ve örgütlenmeler de esas söz sahibi olanlar güçlü devletler olacaklardır ve genel çerçeveye onlar tarafından belirlenecektir. Neorealistlerin eleştirildikleri ve cevaplayamadıkları husus ise zayıf devletlerin de bu örgütlenmeler içinde yer almalarıdır. Zayıf devletlerin de uluslararası örgütlenmelere sıcak bakmaları ve uluslararası iş birliklerinde yer almaları neorealist savların en büyük boşluğunu oluşturmuştur. (Rigaud, 2008)

Uluslararası arena da devletlerin işbirliği yapabilecekleri fikri hem neorealistler hem de neoliberaler tarafından kabul edilmektedir. Neorealistler ile neoliberalerin ayrıldıkları nokta ise neorealistlerin yapılan işbirliklerinin geçici olacağını savunmalarıdır. Neorealistlerin güvenlik olgusunu diğer devletlerden daha güçlü konumda olmak olarak tanımlamaları sebebiyle devletlerin diğer devletler ile güçlerini kıyaslayacakları ve bu doğrultuda sürekli olarak hegemon devlet kalabilmek için güç peşinde olacakları fikri neoliberaler ile net bir şekilde ayrıldıkları noktadır. Neoliberaler, neorealistlerin güvenlik konusuna verdikleri önemi kabul etmekle birlikte, devletlerin güvenliklerini ancak diğer devletlerden güçlü konumda olarak sağlayabilecekleri fikrine karşı çıkmışlar ve neorealistleri ekonomik işbirliklerine gereken önemi vermemeleri sebebiyle eleştirmişlerdir. (Baldwin, 1993)

Uluslararası sistemin oluşumundaki ana aktör olarak devletleri kabul eden ve sadece devlet ve yapı etkileşiminin uluslararası sistemin değişimini sağlayabileceğini vurgulayan neorealistler bunun sonucu olarak da uluslararası örgütleri dominant unsurlar olarak kabul etmemektedirler ve örgütlerin uluslararası sistemde etkili olamayacaklarını savunmuşlardır. Uluslararası örgütlerin hegemon devletlerin tekelinde olduğunu ve uluslararası örgütlerin belirleyeceği kuralların örgütler içerisindeki hegemon devletler tarafından belirleneceğini belirtmişlerdir. Neorealistlere göre uluslararası örgütler sadece uluslararası sistem içerisindeki hegemon devletlerin belirlenmesinde ve bu devletlerin etkilerinin artmasında rol almaktadırlar. (Heywood, 2011)

Neorealistler uluslararası sistemi oluşturan aktörler konusunda güçlü savlara sahip olmakla birlikte, değişen dünya düzeni ve devletlerin bu yeni düzende varlıklarını devam ettirebilmek için yaptıkları işbirliklerine gereken önemi vermemeleri ve sürekli olarak güvenlik olgusu üzerinden uluslararası sistemi analiz edip, ekonomik hususları geri plana itmeleri sebebiyle neoliberaler ile karşı karşıya gelmişlerdir. Neoliberaler, neorealistlerin uluslararası sistemin şekillenmesinde aktör olarak devletlere verdikleri önemi kabul etmekle birlikte diğer unsurları göz ardı etmelerine, özellikle neorealistlerin, uluslararası örgütleri etkisiz bulmalarına dair savlarına karşı çıkmışlardır. Bu nedenle neorealistler ve neoliberaler arasında uluslararası örgütlerin etkilerine dair yoğun tartışmalar yaşanmıştır.

1.2. Neoliberalizm Açısından Uluslararası Örgütler

Köklü bir geçmişe sahip olan Liberal düşüncenin başlangıcı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır, hakim görüş ise Avrupa'daki Aydınlanma çağı ile birlikte palazlanmaya başladığı ve Fransız Devrimi ile tüm Avrupa'da oluşan değişim dalgası ile yayılmaya başladığı yönündedir. Bireysel haklar, özgürlük, halk egemenliği gibi görüşler giderek yayılmaya ve ülkelerde yansımalarını göstermeye başlamışlardır.(Vincent,2006)

Liberalizm ekonomik anlamda ise, piyasa üzerindeki devlet müdahalesinin sınırlandırılmasını savunmuştur. “Buna göre ekonomik azami fayda devlet müdahalesinin olmadığı bir pazar ortamında ve bu düzen aynı zamanda mülkiyetin ve özgürlüklerin de korunmasını sağlayacaktır.”(Türk, 2006:121)

Liberal teori Aydınlanma Çağı düşünürlerinin katkıları ile oluşmaya başlamış ve geçirdiği evreler ile köklü bir teori halini almıştır. Eşitlik ve özellikle fırsat eşitliğine vurgu yapan John Locke liberal teorisinin yapı taşı belirlemiştir. John Locke, Thomas Hobbes'un devlet üzerine ortaya attığı düşüncelerden etkilenmiştir. İnsanların aklın kurallarını referans alarak özgürce davranabileceklerini savunsa da herkesin birbirine karşı saygılı olmasının garantisi olamayacağı için, toplumun herkesin refahı için örgütlü bir hal alması gerektiğini belirtmiştir. Hugo Grotius da Locke'un düşüncelerinin paralelinde düşüncelere sahiptir. Devletlerin belirli hukuk kuralları içerisinde hareket etmelerinin gerekliliğini vurgulamıştır ve uluslararası hukuk kurallarının önemine değinmiş ve devletlerin bu kurallara uygun davranmalarının kendi çıkarlarına

olacağını belirtmiştir. Aydınlanma Dönemi bir diğer filozoflarından olan Voltaire ise savaş ve barış üzerine araştırmalar yapmış ve barışın gerekliliğine değinmiştir. Liberalizme ekonomik bireycilik üzerinde çalışmalar yaparak katkı sağlayan David Hume, liberalizmin insan doğasına olumlu bakan ve savlarını insan doğasına dayandırmayan görüşlerine şüpheci yaklaşmıştır. Devletlerin, toplumsal sözleşmeye dayalı kuruluşlar olması gerektiğine değinmiş ve yurttaşlık, halkın egemenliği gibi kavramların çokça tartışılmasını sağlayarak liberalizmin evriminde büyük katkı sağlamıştır. Immanuel Kant'ın "Sonsuz Barış" düşüncesi de devletlerin egemenliklerine değinmektedir, devletlerin egemenliklerinin korunarak uluslararası örgütlere katılmaları ile toplumsal barışın sağlanabileceği fikrine dayanmaktadır. Tüm bu Aydınlanma Çağı filozoflarının katkıları ile liberalizm fikri ana savlarını oluşturmuştur. Devlet müdahalesini sınırlandırılması anlamına gelen Laissez Faire anlayışı ise Adam Smith tarafından ortaya atılmış ve filozoflar arasında tartışmalı bir söylem haline gelmiş, liberalizmin ise temel savlarındanıdır. (Arı,2008)

Liberal teorinin ana unsurları, işbirliği, bireyselcilik, devletlerin yetkilerinin sınırlandırılması fikirleri ve savunmayı referans alan barışçıl yöntemleri savunmasıdır.

Liberteryen teorinin temel düsturu, hiç kimsenin başka birinin kişiliğine ve ya mülkiyetine tehdit ve tecavüzde ("saldırı") bulunmamasıdır. Cebir ancak bu türden bir tecavüzü işleyen kişiye karşı kullanılabilir, yani sadece başkasının saldırgan cebir kullanımına karşı savunma olarak. Kısacası mütecaviz olmayan birine karşı hiçbir cebir kullanılamaz. Liberteryen teorinin bütün külliyatının (corpus) dayandığı temel kural budur. (Rothbard,1974/2006:6)

Klasik liberal düşüncenin çekirdeğini bireylerin eşitliği fikri oluşturmaktadır ve herkesin eşit görüldüğü liberal düşünceye göre devlet mutlak otoriteye sahip olmaktansa, denetleyici bir rolde olmalıdır. Devletin, piyasa şartları gereği oluşacak ekonomiye sınırlı müdahalelerde bulunması gerektiğini ve böylece sosyal refahın da beraberinde oluşacağını belirtmiştir.(Yayla, 2008)

John Locke'a göre devletler insanlar tarafından güvenlik amaçlı kurulmuş bir kurumdur. İnsanların bireysel özgürlüklerinin ve mülkiyet haklarının belirli kurallar çerçevesinde korunduğu, herkese aynı hakların verildiği ve herkesin aynı

cezalara tabii olduğu bir sistemi oluşturabilmesi devletlerin görevi olmalıdır.(Conway, 2008/2011)

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında liberal dūřuncenin etkisini gōstermesine net bir tarih belirlemek zor olsa da, genel kanı 1970 li yıllar ile birlikte, liberalizm; uluslararası ilişkiler teorisi olarak kendini gōstermeye başlamış olduğu yōnündedir. Bu dōnemden itibaren iki kutuplu sistem değişim sürecine girmiş ve devlet dışı aktōrler gōndeme gelmeye başlamıştır. Liberalizm, devletlerin uluslararası politikadaki tek aktōrler olduklarına dair fikre karşı çıkmış ve 1980 li yıllardan itibaren neoliberalizm bu iddianın gōçlō savunucusu olmuş ve neorealizmin aksine devlet dışı aktōrlerin uluslararası politikada aktōr olarak devletlerin dış politikalarında etkili olduklarını belirtmiştir.(Ođuzlu,2014)

Liberalizmin ana varsayımları Andrew Moravcsik'e gōre ise 3 başlık altında toplanmaktadır. Birincisi, uluslararası aktōrler belirlenirken toplumsal aktōrlere ōnem verilmelidir. Devletlerin yanı sıra bireyler ve ōzel gruplar da uluslararası politikanın şekillenmesinde role sahiptirler. İkincisi, devletler bazı çıkar grupların temsilcileridir. Devletler bu grupların belirlediği kuralların ve politikaların uygulayıcılarıdır. Bunun sonucunda da bu çıkar grupları gōdümünde sosyal ve ekonomik tekellerin oluşmasını sağlarlar. Üçüncüsü ise karşılıklı bağımlılık ve devletlerin mutlak kazanç sağlamak için belirlediği tercihler uluslararası sistemi belirlemektedir. Liberal teoriye gōre, uluslararası politikanın belirlenmesinde sadece uluslararası sistem ve devletlerin etkileşiminin incelenmesi yeterli değildir, aynı zamanda diğer sosyal gruplar ve bireylerin etkileri incelemeli ve birbirlerini etkileme koşulları ve sūreçleri analiz edilmelidir. (Moravcsik, 1997)

Klasik liberal dūřuncenin birçok varsayımını devam ettiren neoliberaler, klasik liberallerden farklı olarak realist dūřünceleri, ōzellikle neorealizmin uluslararası sistemin anarşik yapısına yaptıkları vurguyu kabul ederler. Neoliberalizmin, neorealistlerden ayrıldığı en ōnemli husus ise devlet dışı aktōrleri ōzellikle de uluslararası ōrgütleri, uluslararası politikanın aktōrleri arasında kabul etmesidir.

Neoliberalizm en bōyōk savunucularından kabul edilen Keohane, uluslararası politikada sadece devletlerin hakim aktōrler olduđu ve uluslararası politikanın deđiřim ve dōnūřümünde sadece devletlerin rolü olduđu realist gōrūře karřı farklı argōmanlar getirmiřtir. Uluslararası politika aktōrlerinin çeřitlendiđine

ve özellikle bu çeşitlenen aktörler arasında uluslararası örgütlerin önemine vurgu yapmıştır. Uluslararası şirketler, uluslararası bankalar gibi kuruluşlar uluslararası politikanın ve devletlerin dış politikalarının belirleyici unsurları olmuşlardır. Devletlerin birbirleri ile çatışmaya girmekten ziyade birbirlerine karşı bu devlet dışı unsurlar üzerinden yaptırımlar uyguladığının altını çizmişlerdir. Neoliberalerler “karşılıklı bağımlılık” konusu üzerinde durur ve savaşlar ekonomik bağımlılıklar sonucu karşılıklı olarak her iki tarafa da zarar vereceğinden, devletler işbirliği ve uzlaşma yolunu seçerler. Artık ülkeler bir ülkeye savaş açmak yerine güçlü şirketleri vasıtasıyla ekonomik yaptırım uygulamayı tercih ederler. (Keohane, 1993)

Neoliberalizm, liberalizm ile aynı metodolojik tabana sahip olmakla birlikte, neoliberalerler daha rasyoneldirler ve uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde liberalizme göre daha dominantdırlar. Neoliberalerler, uluslararası rejimin belirlenmesinde, uluslararası örgütlerin önemine vurgu yapmış ve uluslararası örgütlerin belirlediği kurallar neticesinde uluslararası işbirliğinin sağlanması sonucu devletlerin mutlak kazanç elde edebileceğini belirtmişlerdir. (Haar, 2009) Neoliberal teori, liberalizmin aksine uluslararası sistemin yapısı üzerine yoğunlaşan neorealist savları kabul etmekle birlikte, uluslararası politikayı şekillendiren aktörlere bakışı sebebiyle neorealizmden keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Ayrıca, neorealizmin uluslararası politikayı sadece devlet ve sistemin yapısı üzerinden açıklayan savlarının uluslararası olayları analiz etmede yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Neorealist görüşün bu eksikliğinin, uluslararası örgütler gibi diğer devlet dışı unsurların da uluslararası politikadaki etkinliklerinin hesaba katıldığı analizlerin yapılması ile giderilebileceğini belirtmişlerdir. *“Neoliberalizmin liberalizmden en önemli farkı, doğrudan bir hegemon devlete değil, uluslararası rejimler ağından oluşan bir uluslararası sisteme dayanmasıdır.”*(Bozdağlıoğlu ve Çınar, 2004:76) Uluslararası ekonomik rejimler, uluslararası ekonomik işlemlerin ve oluşumların belirleyicileri değildirler. Bu belirleyicilerin anlaşılabilmesi için uluslararası politik ekonominin yapısal özellikleri incelenmek zorunda ve bu yapının analiz edilmesi gerekmektedir. Uluslararası ekonomik rejimler, devletler arası ekonomik işlemlerin oluşabilmesi için sadece müzakereci roledir. Uluslararası rejimler yalnızca devletler arası gücün dağılımı ile ilgili değildir ama gücün füzyonu, sosyal amaçların meşru hale getirilmesi gibi birçok sebeplerle ilgilidir, dolayısıyla karmaşık bir hal almıştır. Uluslararası rejimlerin bu karmaşık yapısı sebebiyle, hegemon devletin zayıflaması, uluslararası rejimlerin de değişeceği ve zayıflayacağı anlamına

gelmemektedir. Uluslararası rejimlerin değişim geçirmesi sadece devletlere bağlı değildir, birbirine bağlı birçok unsurun etkileşimine bağlıdır.(Ruggie,1982)

Neoliberaller, modern devletlerden oluşan uluslararası politikanın yapısının değişimi gereği uluslararası politikayı belirlenmesindeki tekelci görüş yerine, çoğulcu görüşü savunmuşlardır. Uluslararası şirketler, ticari örgütlenmeler, uluslararası koalisyonlar ve uluslararası örgütler dünya politikasının belirlenmesinde yeni aktörlerdir. Uluslararası politikanın bu yeni unsurları sebebiyle devletler özellikle ekonomik anlamda birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Bu sebeple de devletlerin yeni dünya sisteminde, göreceli güç yerine karşılıklı bağımlılık ilkesine göre hareket ettiklerini belirtmişlerdir. (Keohane ve Nye, 1977)

Neoliberalizmin uluslararası politikada önemle vurguladığı devlet dışı aktörler, uluslararası sistemde devletlerin ortak çıkarlar doğrultusunda işbirlikleri kurmaları sebebiyle giderek önemli aktörler olmaya başlamışlardır. 1990’lı yıllar itibariyle etkileri ve sayıları artmaya başlayan bu tip kuruluşların demokrasiyi geliştirmeye yönelik de etkileri vardır. Buna yönelik üç özellikleri üzerinde durulmaktadır; kurumsal arenayı çoğullaştırmak ve yurttaş katılımlarını artırmanın yanı sıra asıl üçüncü etki olan “*gerek ulusal gerekse yerel düzeylerde, değişim için baskı yaparak, alternatif perspektif ve siyasalar geliştirerek, devlet iktidarını denetledikleri*”(Çiftçi, 2008:17) hususu devlet dışı aktörlerin devletlerin politikaları üzerindeki etkileri açısından önemlidir.

Neoliberalist savlara göre, küreselleşen yeni dünya düzeninde, devletlerin politik karar alma süreçlerinde sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler ve yerel otoriteler gibi uluslararası politikanın diğer aktörleri ile etkileşim halinde olmaları sonucu yeni bir ekonomi politik düzen oluşmuştur.(Duman,2011) Yeni oluşan bu dünya düzeninde devletlerin yegane aktör oldukları savını devam ettirmek, uluslararası olayları tek boyutlu olarak görmemize yol açacaktır. Uluslararası olayların tüm boyutları ile incelenebilmesi için, sistem içindeki yeni unsurların da irdelenmesi ve hangi rollerde oldukları veya olacaklarının analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Askeri güç neoliberallere göre realistlerin aksine devletler için en önemli unsur değildir. Ekonomik gelişmenin sağlanması devletlerin ana politikası olmalıdır. Ekonomik gelişmenin sağlanması için ortak çıkarlar paydasında kurulan

uluslararası örgütlenmeler ise uluslararası politikada barış ortamının sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. (Zacher & Matthew, 1995) Uluslararası örgütlerin uluslararası politikada daha ılımlı ve istikrarlı bir yöne doğru gidilmesinde de önemli payları vardır. Devletler uzun vadede ekonomik çıkarları sebebiyle uluslararası örgütlerin çizdiği çerçevenin içinde yer almışlardır.

Neoliberaler, neorealistlerin uluslararası sistemin yapısı ve devletlerin etkileşim halinde birbirlerini etkiledikleri ve birbirlerinden etkilendikleri ile güvenlik konularında işbirliğinin zorluğu savlarına katılmakla birlikte, neorealistlerin aksine devlet dışı aktörleri uluslararası politikanın unsurları olarak kabul etmektedir. Uluslararası işbirliklerinde gücün dağılımının değişimi, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) örneğinde incelendiğinde, neorealistlere göre Avrupa Birliği'nin giderek artan gücü sebebiyle, NATO'nun geleceğine dair olumsuz sonuçlar çıkmaktadır. Neoliberalere göre ise NATO, değişen uluslararası çevreye göre şekil değiştirmeye başlamıştır. NATO'nun günümüzde hala varlığını koruması, neorealistlerin savların çürütmüş ve neoliberal savların popülerlik kazanmasını sağlamıştır. (Hellmann & Wolf, 1993)

Realistlerin uluslararası örgütlere dair birçok savı gerçekleşmemiştir. Özellikle NATO ve Avrupa Birliği'nin (AB) zayıflayacağı yönündeki savlarına baktığımızda özellikle AB giderek üye sayısını artırmış ve genişlemeye devam etmiştir. Uluslararası örgütlerin devletleri özellikle ekonomik anlamda etkilediğine dair Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması(GATT), Dünya Ticaret Örgütü ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması(NAFTA) önemli örneklerdir. Bu örgütlerin devletlerin uymak zorunda oldukları tarifeler ve kurallar getirmesi sebebiyle devletler, dış politikaların da uluslararası örgütlerin paralelinde politikalar uygulamakta ve dış politikalarını bu örgütlerin oluşturduğu çerçeveye uygun şekilde dönüştürmektedirler. Hukuki olarak da uluslararası kuruluşlar devletler için önem arz etmektedir. Avrupa Adalet Divanı (ECJ) bunun önemli bir ispatıdır. Avrupa entegrasyonunu ve AB'nin genel kurallarının şekillenmesinde ana kuralları ECJ belirlemiştir. Neoliberaler, tüm bu araştırmaları ve incelemeleri dayanak göstererek uluslararası örgütlerin devletler üzerindeki geniş ve çeşitli etkileri olduğu savlarını güçlendirmişlerdir. (Keohane & Martin, 1995)

Uluslararası politikada sadece devletleri aktör olarak kabul eden realist teorinin geniş yankı bulmasının sebebi savlarının net ve genelleyici olmasıdır. Bu sebeple de realist savlar ile küresel siyaseti açıklamak daha tercih edilir bir hal

almıştır. Bu durumun yoğun eleştirisi almasının sebebi ise uluslararası siyasetin basit ve tek yönlü olmamasıdır. Neoliberallerin realistleri yoğun eleştirdiği nokta da küresel siyasete dair yaptıkları bu genelleyici açıklamalardır. Küresel siyasette sadece devletler aktör değildir. Devlet dışı diğer unsurların da tek tek irdelenmesi ve küresel siyasetin tüm bu unsurlar dahil edilerek açıklanmaya çalışılması gerekmektedir. (Çakmak, 2006)

Uluslararası örgütlerin, uluslararası politikadaki rollerine ve etkilerine dair üç yaklaşım vardır. Birincisi, ulusal politikanın enstrümanları oldukları yönündedir. Devletler ekonomik ve güvenlik konularında işbirliği oluşturarak ortak bir çatı oluşturmak amaçlı, ulusal çıkarlar doğrultusunda uluslararası örgütlenmelerin altında toplanmışlardır. Zayıf devletlerinde bu örgütlenmelere katılması uluslararası örgütlerin sadece güçlü devletlerin tekelinde olduğu yönündeki realist bakış açısını zayıflatmış ve devletlerin ulusal politikaların belirlenmesinde etkili unsurlar oldukları savını güçlendirmiştir. İkincisi ve en önemlisi, uluslararası örgütlerin devlet davranışlarının sistemik düzenleyicileri olduklarıdır. Neoliberal teorisyenler tarafından uluslararası örgütler üzerinde yapılan analizler, örgütlerin uluslararası anlaşmazlıklarda nasıl rol izledikleri ve devlet politikaları üzerindeki rolleri hususları üzerinden yapılmıştır. Bu analizlerin ortak sonucu ise, uluslararası örgütlerin yüzde yüz başarı oranları olmasada yüksek oranda, uluslararası çatışmaları engelledikleri ve önemli arabuluculuk rolleri olduğu yönündedir. Uluslararası örgütler, uluslararası politikanın normlarını belirlemektedir ve devletler de bu normlara göre davranışlarını belirlemektedirler. Üçüncü yaklaşım ise uluslararası örgütlerin bağımsız aktörler oldukları doğrultusundadır. Bunu AB'nin hukuki yapısına dayandırmaktadırlar. Bu üç yaklaşımın da ortak noktası uluslararası örgütlerin, uluslararası politikaya olan etkilerinin analiz edilebilmesi için önemlidir. (McCormick, 1982)

Uluslararası arenadaki devlet dışı aktörler baskı unsuru haline gelebilecek bir çevre oluşturmaları sebebiyle de önemlidirler. Devletler uluslararası örgütlerin oluşturdukları bu çevrenin doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu görüşü savunan teorisyenlerce, uluslararası örgütler uluslararası politikanın güçlü aktörleri olarak kabul edilmektedirler. (Barnett & Finnemore, 1999)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikanın yapısı köklü değişikliğe uğramıştır. Dönemin koşullarına göre realist bakış açısı uluslararası olaylar karşısında önemli analizlerde bulunmuş olsa da günümüzün değişen

konjonktüründe analizleri eksik kalmıştır. Uluslararası politikanın yeni yapısı çok aktörlüdür ve bu aktörler göz ardı edilmemelidir. (Rochester, 1986)

Küreselleşen uluslararası politikada devletlerarası ulus ötesi ekonomik işbirlikleri artış göstermiş bu nedenle uluslararası politika çokuluslu firmaların ve bankaların karar mekanizmaları haline gelmiştir. Uluslararası konferanslar ve diğer uluslararası diyaloga dayalı etkileşimler devletler üstü koalisyonların kurulmasını sağlamıştır. Özellikle 1945 ve 1965 yılları arasında devletler arası örgütlerin sayıları artmıştır. Avrupa Komisyonu devletlerarası örgütler arasında önemli role sahip hale gelmiştir ve Avrupada etkili aktörlerden biri olmuştur. Uluslararası örgütler giderek daha kurumsal yapılar haline gelmiştir ve alt gruplar oluşturmaya başlamışlardır. Bu sebeple de etkinlikleri giderek artmaya başlamıştır. Ayrıca uluslararası örgütlerin uluslararası politikaya olan etkileri de çeşitlenmeye başlamıştır. Uluslararası politikanın normlarını belirlemenin yanında, uluslararası hizmetlerin sağlanması, uluslararası ihtilaflara çözüm bulunması ve uluslararası olaylarda gözlemcilik gibi roller kazanmaları, etkinliklerinin giderek arttığının ispatıdır. (Keohane & Nye, 1974)

Uluslararası örgütlerin, uluslararası politikadaki yükseliş gösteren grafikleri neoliberalizmin, neorealitlerin devlet merkezli aktör anlayışlarına yaptıkları eleştirileri doğrular niteliktedir. Uluslararası politikanın çok boyutlu yapısı, uluslararası arenaya her geçen gün yeni aktörlerin katılımına sebep olmaktadır. Devlet dışı aktörler arasında ise devletlerin davranışlarına etkileri göz önüne alındığında başat aktör olarak uluslararası örgütler etkinliklerini sürdürmektedirler.

Neoliberalist savlara göre, uluslararası işbirliği kurularak liberal ekonomilerin uluslararası ticaret ve yatırımlar yapmaları sayesinde devletler üstü bir ekonomi politik sistem oluşmuştur. Oluşan bu sistem sebebiyle uluslararası çatışmalar devletlerin zararına olacaktır. Böylece ortak ekonomik çıkarlar zemininde uluslararası örgütlerin etkinliği giderek artış göstermektedir ve devletler ortak ekonomik çıkarları sebebiyle uluslararası örgütlerin oluşturduğu normlara göre politikalarına yön vermektedirler. (Stone, 1994)

Küresel politikanın merkezi bir pazar haline dönüşmesini sağlayan DTÖ, NAFTA, IMF(Uluslararası Para Fonu) gibi kuruluşlar neoliberallerin tezlerini güçlendirmektedir. Birbirine bağlı oluşan uluslararası küresel ekonominin

normlarını belirleyen bu kuruluşlar devletlerin ekonomi politikalarında belirleyicidirler. (Harmes, 2006)

Uluslararası örgütler, devletlerden bağımsız ve nötr aktörler oldukları için uluslararası politika normlarının tarafsız olarak belirlenmesini sağladıkları için önemli bir role sahiptirler. Uluslararası politikanın sadece güçlü devletlerin tekelinde olmasını engelleyici misyonları vardır. (Abbott & Snidal, 1998) Uluslararası politikanın belli başlı güçlü devletleri uluslararası örgütler içinde dominant bir konuma sahip olsalarda, uluslararası örgütlerin belirlediği ana kurallara etki edememektedirler, bu açıdan uluslararası örgütler zayıf devletlerinde uluslararası politikaya dahil olabilmeleri sağlamaktadır.

Uluslararası politikanın değişen ve çok boyutlu evrimi sonucu neorealizmin devlet merkezli analizleri, uluslararası olayları analiz etmede yetersiz kalmıştır. Uluslararası politika sadece devletlerin değil, devletler dışındaki aktörlerinde belirlediği normlar sonucu seyir almaktadır. Neoliberalizm, neorealistlerin uluslararası arenada sadece devletleri aktör olarak kabul ettikleri anlayışa karşı çıkarak, devlet dışı unsurların da uluslararası aktörler olarak etkinliklerinin analiz edilmesini gündeme getirmiştir ve uluslararası olayların analizindeki aktör tabanlı eksikliklerin giderilmesini sağlamıştır. Uluslararası örgütler uluslararası politikada devletlerden sonra en etkili aktörler arasındadır. Uluslararası politikadaki bağımsız duruşları ile devletlerin ortak çıkarları adına devlet davranışlarını etkilemektedirler ve özellikle ekonomik olarak devlet dış politikalarının belirlenmesinde rol oynamaktadırlar.

2. ÇİN'İN GELENEKSEL DIŞ POLİTİKASI

Çin'in tarihsel olarak var olan içe kapalı toplum yapısı 19. yüzyıl ile birlikte yaşanan gelişmeler neticesinde Çin'in 20.yüzyıl sonlarına kadar devam edecek geleneksel dış politikasının oluşmasını sağlamıştır. Bu geleneksel dış politikanın ana hatlarının doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için ilk kısımda 19. yüzyılda meydana gelen bazı hadiseler geleneksel Çin dış politikasının oluşumundaki kırılma noktaları olmaları sebebiyle tercih edilmişlerdir.

İkinci kısımda ise Çin'de imparatorluğun sona erip cumhuriyet yönetiminin kurulması ile meydana gelen partilerin oluşum süreçleri önemli liderler referans alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü kısımda ise Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nin dış politikaları irdelenecek ve XIX. yüzyıldan beri meydana gelen olaylar sonucu Çin'in dış dünyaya karşı izlediği izolasyonist politikalarından vazgeçip kapılarını dünyaya açmaya başladığı dönem detaylı bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır.

2.1. XIX. Yüzyılda Çin'deki Gelişmeler

Çin'in eski tarihleri diyebileceğimiz Hanedanlıklar ve Sülaleler devirleri boyunca Çin geleneksel olarak kapalı bir toplum yapısına sahip olmuştur. Çin'in kültürel dokusunun zenginleştirilmesi ve korunması her daim önem arz eden bir konu olmuştur. Bunun uzantısı olarak da diğer devletlerle olan ilişkilerde kısıtlı seviyelerde gerçekleşmiştir.

Çin'in eski devirleri dediğimiz bu dönemlerde, Çin başka toplumların boyunduruğu altına girdiğinde bile Çin'de milliyetçilik dalgası yükselmemiştir ve Çin kültürünün yok edilmesi ve yozlaştırılmasına dair bir tehlike oluşmamıştır. Çin'in dış dünyaya karşı ilişkilerinin seyrini mecburi olarak değiştiren ve Çin'de yabancı toplumlara karşı olumsuz bir algının oluşmasını sağlayan ise modern devletlerin yeni pazar arayışları sonucu rotalarını Pasifik Bölgesi'ne ve özellikle Çin'e doğru çevirmeleri olmuştur. (Huang, 2005)

Çin'de XIX.yüzyıl başları itibariyle isyanlar meydana gelmeye başlamıştır, bunlardan ilki diğer yüzyıllardan miras kalan sorunlardan biri olan Çin'in Moğol yönetimi altında olduğu dönemde ortaya çıkmış Beyaz Lotus tarikatının Liu Suang adında biri tarafından tekrar örgütlenmesi sonucu meydana gelmiştir. Mançu devrinde tekrar yapılanan bu örgüt önderliğindeki isyan, Çin yönetimi tarafından

Mançulara karşı yapılmış gibi algılanmıştır. İsyanın önderleri yakalanmış ve isyan bastırılmıştır. Kaçmayı başaranların gittiği eyaletlerde ise korkunç bir kıyım gerçekleştirilmiş ve 20.000'den fazla insan idam edilmiştir. Beyaz Lotus isyanının ardından küçük çaplı birkaç isyan daha patlak verdiyse de hepsi bastırılmıştır. Çin yöneticiler ise isyanların gerçek sebeplerinin ekonominin giderek kötüleşmesi ve halkın yoksulluğu olduğunun farkına varamamışlardır. Tüm bu isyanlar zaten kötüye giden Çin ekonomisi için ağır maliyetlere sebep olmuştur. (Eberhard, 1987)

2.1.1. Birinci Afyon Savaşı

Çin'in eski devirleri olarak kabul edilen 19. yüzyıla kadar devam eden dönemlerde, dış dünyaya karşı korumacı bir politika izlenmiş ve Çin'in kapıları dış dünyaya tamamen kapalı kalmıştır. Çin Seddi de bu politikanın önemli bir sembolü olarak kabul edilmiştir. Çin'in dış dünya ile tek bağlantısı olan Kanton limanı haricinde, özellikle Avrupalı devletler ile dış politik olarak hiçbir teması bulunmamaktadır. Çin geleneksel olarak dış politikada katı kuralları benimsemiş ve bunun sonucu olarak hiçbir ülkeye temsilcilik açmadığı gibi, Çin'de de diğer ülkelerin temsilcilikler açmasına kesin olarak izin verilmemiştir. (Uçarol, 2008)

Çin kendi kültürüne sıkı sıkıya bağlı bir sistem kurmuş ve bu sistemi devam ettirmek üzerine kurulu dışı kapalı politikaları benimsemiştir. Çin'in dışı kapalı politikalarının aksine yeni pazar arayışı sonucu gözünü Asya- Pasifik bölgesine dikmiş Avrupalı devletler Çin ile temaslar kurmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Çin ile ticaret yaparak ekonomik olarak Çin'i kontrolleri altına alma hedefine paralel politikalar belirlemişlerdir. (Altuğ, 1967)

Avrupalı devletler özellikle İngiltere Çin ile ticari ilişkileri geliştirmek için elçiler aracılığı ile birçok hamlede bulunmakla birlikte 1816'ya kadar pek de yol alınamamıştır. İngiliz tüccarlar tarafından diğer tüccarlar gibi sadece Kanton Bölgesi'nde sınırlı bir bölgede ticaret yapılabilmektedir. Avrupalı devletlerin Çin ile olan bu ticari münasebetlerinde Çin lehine bir durum söz konusu olmuştur. Avrupalı Devletler Çin'den yoğun bir şekilde çay ve ipek satın alırken karşılığında hiçbir ürün satışı gerçekleştirilememektedirler. Bu sebeple ticari ilişkiler o dönemde tek yönlü seyretmiştir. İngilizlerce bu durumu kendi lehlerine çevirmek için Çin'e ihracat yapılmasının gerekliliği sebebiyle, en uygun ihracat yapılabilecek ürünün bulunması hususunda araştırmalar gerçekleştirilmiştir. İthal

edilecek ürünün yapılan araştırmalar sonucu, lojistik sorun teşkil etmeyecek, kapladığı alanı az olacak ve yüksek fiyatlı olacak bir ürün olması gerekliliği tespit edilmiştir. (Eberhard, 1987) 1830’lu yıllara geldiğinde İngilizler Çin’den aldıkları çayın karşılığı olarak, onlara ne ithal edeceklerini bulmuşlardır. Çinliler’in afyona olan zaafı İngilizler için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Böylece İngilizler’in Çin’e yoğun bir şekilde afyon satışı süreci başlamıştır. (Lovell, 2006)

Çin’in genel olarak dış ilişkilerindeki izolasyon politikası sonucu Çin hiçbir uluslararası örgüte üyeliğe sıcak bakmamıştır. Uluslararası ticaret konusunda da bu izolasyon politikasını devam ettirip kendi öz kaynaklarını kullanmış ve özellikle ithalat yapmaktan kaçınmıştır. Bu sebeple de İngilizler’in Çin’e yapmaya başladıkları afyon satışı Çinli yöneticiler tarafından olumlu karşılanmamıştır. (Li, 1967)

XIX. yüzyılın ortalarına doğru, Çin-Avrupa ilişkilerinin şekillenmesinde Batılı misyonerler önemli rol oynamışlardır. Özellikle Çin limanlarına afyonun kolayca girişinin yapılabilmesinde etkileri büyüktür. İyi derece Çince konuşabilen ve Çin kültürüne hakimiyetleri sebebiyle de Çinli halk ile rahatça etkileşim kurabilen bu misyonerler Çin ve Batılı devletlerin ilişkilerinin zemini hazırlamışlardır. (Lutz, 2008)

İngilizlerin Çin’e yoğun bir şekilde başlayan afyon ticaretinin Çinli yöneticiler tarafından acilen durdurulması gereken bir durum olarak gündeme alınmasının sebebi; ekonomiden ziyade Çin de değişen ahlak yapısı ve afyonun ailelerin sosyal ilişkilerini etkileyen olumsuz etkisidir. Ayrıca Çin’in prestiji açısından da ülkeye yapılan afyon ticareti olumsuz bir imaj yaratmaktadır. Çin kültürünün ve sosyal yaşamının, afyon ticareti sebebiyle dejenere olmaya başladığı ve Çin aile kültürü açısından sosyal bir tahribat yarattığı görüşü hakim olmuştur. (Fairbank & Goldman, 2006)

Çin’in İngiliz tekelindeki hint afyonu ithalatı 1836 yılına geldiğinde neredeyse İngilizlerin çay ithalatına yaklaşmıştır ve böylece İngilizler Çin ile yaptıkları ticareti kendi lehlerine çevirmişlerdir. İngilizlerin lehine sürekli artan afyon ticareti, Çinli yöneticiler tarafından acil çözüm getirilmesi gereken bir sorun olarak görülmeye başlamıştır. Bunun neticesinde 1836-38 yılları arasında Çinli yöneticiler tarafından afyon ticareti ve toplumdaki afyon alışkanlığının

durdurulması için bir dizi toplantılar ve görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda güçlü tedbirler alınması kararına varılmıştır. Deneyimli bir yönetici olan Lin Zexu tarafından ise afyon sorununun toplumda giderek büyüyen bir çürümeye ve yozlaşmaya sebep olduğu, sadece afyon bağımlılarına cezalar verilmesi ve onların iyileştirilmelerinin yeterli olmadığı bunların geçici çözümler olduğu sorunun asıl çözümünün ise afyonun ülkeye girişinin engellenmesi olduğu belirtilmiştir. Lin bu görüşlerini birçok eyalet de uygulamaya başlamıştır. Bu uygulama neticesinde afyon satıcıları yakalanmaya başlamış ve ellerindeki tüm afyona el konulmuştur. Çin yönetimi afyon ticaretinin kesin olarak sona ermesi amacıyla afyon ticareti şirketlerinin ele başlarının yargılanmasını istemiştir. İngilizler, Çin'in bu isteğini reddetmiştir. Lin ise Çin yönetiminin afyon konusundaki ciddiyetini İngilizlere net bir şekilde göstermek için afyon ticaretini topyekün yasaklamıştır. (Keay, 20008) Çin yönetiminin afyon ticaretini yasaklaması kararı İngiliz yönetimin de aynı sertlik de yankı bulmuştur. Çin'in afyon ticaretini yasaklaması İngilizler tarafından, iki ülke arasında muhtemel bir savaşın ilk emaresi olarak görülmüştür.

Çin'in uyguladığı afyon ticareti yasağı neticesinde, Çin ve İngiltere arasında küçük çaplı silahlı çatışmalar başlamıştır. Bu çatışmalar 1840 yılı Haziran ayına gelindiğinde ise İngiltere'nin savaş gemilerinin Kanton bölgesine ulaşması ile birlikte iki devlet arasında büyük bir savaşa dönüşmüştür. İngiltere cephane varlığı ve teknolojik gelişmişliği sebebiyle Çin karşısında önemli bir üstünlük kurmuştur. Çin güçleri İngilizler karşısında önemli bir direnç göstermekle birlikte, İngilizlerin modern silahlara sahip ordusu karşısında bu direnç çok da uzun devam etmemiştir. Çin'in yenilgisi ile sonuçlanan savaş sonunda Çin ile İngilizler arasında Nankin Antlaşması imzalanmıştır. (Karlova, 2011) "29 Ağustos 1842'de imzalanan Nankin Antlaşmasına göre: 1) Çin'in Kanton, Amoy, Foochow, Ningpo ve Shanghai limanları, İngiliz tüccarlarına açılyordu. 2) Çin , Hong Kong adasını İngiltere'ye veriyordu. 3) Çin, savaştan önce İngilizlerin uğradığı zararları karşılayacak ve İngiltere'ye büyük bir savaş tazminatı ödeyecekti." (Uçarol, 2008:311)

Çin'in İngiltere ile imzaladığı anlaşma sonucu elde ettiği imtiyazlar neticesinde, Çin Batılı devletler tarafından açık bir pazar konumuna gelmiştir. 1844 yılı itibariyle Fransa ve Amerika ile imzalanan anlaşmalar bunun ispatı niteliğindedir, İngiltere'nin elde ettiği imtiyazlara benzer ticari haklar içeren bu anlaşmalar Çin'i giderek Batılı devletler tarafından sömürgeleştirilmesine sebep

olmuştur. Bu sömürgeleştirme faaliyetinde en büyük rol ise uluslararası ticaret sistemi olmuştur.

En ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi" (Most favored nation clause) denen bu sisteme göre, bir millet ticari münasebetlerinde herhangi bir devlete imtiyazlar tanıyacak olursa, bundan otomatik olarak diğer devletler de yararlanmaktadır. Tabii antlaşmalarında böyle bir prensip kabul edilmiş ise. Avrupa devletlerinin hepsi Çin ile yaptıkları antlaşmalar da, bu prensibi Çin'e kabul ettirmişlerdir. " Dolayısıyla, 1842'den sonra Çin ne zaman herhangi bir devlete bir imtiyaz verse, bundan derhal tüm diğer devletler de yararlanmışlardır.(Armaoğlu,2010:120)

Çin Batılı devletlere verilen imtiyazlar neticesinde, gümrük gelirlerinde düşüş yaşamıştır ve Batılı ülkeler ile yapılan dış ticaret de Çin için kardan ziyade zarar teşkil etmeye başlamıştır. Ayrıca herhangi bir devlet ile yapılan imtiyaz sözleşmesi, mazhar- müsaade sistemi gereği, otomatik olarak diğer devletleri de kapsar hale gelmektedir. Bunun neticesinde de Çin dış ticareti giderek açık vermeye başlamıştır.(Eberhard,1987)

Çin'in ekonomik olarak giderek kötüleşen durumu ve Batılı devletler karşısında prestij kaybetmesi ve sömürgeleşmesi Çin toplumunda yabancı düşmanlığı oluşturmaya başlamıştır. Çin'in ekonomik olarak düşüşte olan ekonomi grafiği neticesinde fakirleşen köylüler, Batılı Devletleri'nde Çin'de artan etkinlikleri sebebiyle giderek huzursuzlaşmaya başlamışlardır ve bu durum Çin toplumunda isyanlar çıkmasına sebep olmuştur.

2.1.2. İkinci Afyon Savaşı

İngilizler ile imzalanan anlaşmanın maddeleri gereği Çin ağır yükümlülükler altına girmiştir ve bu yükümlülükler sonucu ülkede oluşan huzursuzluklar ve isyanlar Çin'i Batılı devletlere karşı giderek savunmasızlaştırmıştır. Çin'deki iç karışıklıkları da fırsat olarak gören İngilizler, Çinliler'in İngiliz bayrağı taşıyan bir geminin bayrağını kaçakçılık yapıldığı gerekçesi ile indirip, gemiyi mürettebatı ile esir almaları olayını öne sürerek, 1856'da Çin'e tekrar savaş açmışlardır. Ayrıca Fransızlar'da bir misyonerin Çin

tarafından öldürüldüğünü iddia ederek savaşa dahil olmuşlar ve Çin, Batılı devletler karşısında yenik düşmüştür. (Sükan, 2000)

Birinci Afyon Savaşı'nda olduğu gibi bu savaşta da yenik düşen Çin, 1860 yılında ağır maddelere sahip Tientsin anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anlaşmaya göre: “a) Daha başka limanların da Avrupalı tüccarlara açılması; b) Hong Kong karşısında bulunan arazi parçasının (Kowloon;= Chiu-lung) terki; c) Çin'de bir İngiliz maslahatgüzarlığının ihdası; d) Yangtse'de serbest seyrüsefer; e) İngilizler, Çin'de toprak satın alabilecekler f) İngilizler kendi mahkemeleri tarafından yargılanıp, Çin mahkemelerine tabi olmayacaklar; g) Misyonerliğe her yerde müsaade edilecek.” gibi maddeler kabul edilmiştir. (Eberhard, 1987:321-322)

Çin, Batılı devletler ile yapılan bu anlaşmalar sonucu afyon ticaretinin serbestliğini resmen kabul etmek zorunda kalmıştır. Özellikle Tientsin anlaşması ile tüccarlara açılan limanların sayısının artması ile Çin'in sömürgeleşme süreci hız kazanmıştır. Ayrıca, bu anlaşma maddeleri sonucu Çin'deki misyonerlerin sayısı giderek artmış ve Çin toplumundaki yabancı düşmanlığının artmasına sebep olmuşlardır. Çin toplumu giderek fakirleşmelerinde sadece Çin yönetimini değil, Batılı devletleri de suçlamaya başlamıştır.

2.1.3. Çin – Japon Savaşı

Çin'in kötüye giden durumunu sadece Batılı devletler değil aynı zamanda emperyalist ve yayılmacı politikalar izlemeye başlayan Japonya da farketmiştir ve bunun sonucu olarak gözünü Kore'ye dikmiştir. Kore'de patlak veren dinsel ve milliyetçi köylü isyanını bastıramayan Kore yönetimi isyanı bastırmak için Çin yönetiminden yardım istemiştir. Kore'deki isyanı bir fırsat olarak gören Japonya Çin'den önce hareket ederek askerlerini Kore'ye göndermiştir ve Kore yönetimini devirerek kendi güdümünde bir yönetim oluşturmuştur. Japonya'nın güdümünde oluşturulan yeni Kore yönetimini tanımayan Çin ve Japonya arasında savaş meydana gelmiştir. (Paine, 2003)

Japonya bu savaşla XIX.yüzyılda artan gücünü test etme fırsatı bulmuş ve büyük emperyalist güçler kategorine dahil olmak için en önemli unsurlardan biri olan sömürge yarışına gözünü Kore'ye dikerek dahil olmuştur. Japonya'nın Çin ile girdiği bu savaş hızlıca alınmış bir karar değildir. XIX. yüzyılda dünya sisteminde

güçlü olarak yer almanın kurallarının rasyonel bir şekilde Japonya tarafından belirlenmesinin sonucu uzun dönemde tasarlanmış bir karardır. Emperyal ve güçlü devlet olmak için gerekli olan demiryolları altyapısı, vergi sistemi, zırhlı gemiler ve sömürgelere sahip olmak için Çin ile savaşa girilerek, Japonya tarafından büyük bir hamle yapılmıştır. Japonya, Çin ile girdiği savaşı kazanarak güçlü devlet olma yolundaki sınavını başarılı ile geçmiştir. (Beşikçi, 2007)

Japonların üstünlüğü neticesinde Çin ile 16 Nisan 1885 yılında Shimonoseki Andlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma maddelerine göre: “1) Çin ve Japonya, Kore’nin bağımsızlığını kabul edecekti. 2) Çin ; Liao – tung yarımadasını , Formosa ‘yı ve Pescadores adalarını Japonya ‘ya verecekti. 3) Çin Japonya ‘ya 145.800 dolar savaş tazminatı ödeyecekti, ve bu ödeninceye kadar Wei- hai –Wei Japonya ‘nın elinde kalacaktı.”(Uçerol, 2008)

Japonya, Çin ile yaptığı savaştan da anlaşılacağı üzere, dış politika stratejisini Asyalı bir devlet merkezli politikalar yerine, emperyal devletlerin politikaları üzerinden belirlemeye başlamıştır. Japonya Uzakdoğu ülkeleri ile kültürel bağlardan ziyade, bu devletlerin Batılı devletler tarafından sömürülmesine destek verme yolunu seçmiştir. Nitekim Kore Uzakdoğulu devletlerin güdümünde olmaktan çıkmış, Çinde giderek Batılı devletlerin şekillendirdiği bir ticaret sistemi oluşmaya başlamıştır ve Batılı devletler ve Japonya’nın elde ettikleri ayrıcalıklar neticesinde Çin, parçalama sürecine girmiştir. (Büyükbaş, 2004)

Çin’in Japonya ile yaptığı savaş neticesinde Uzakdoğu politikası açısından bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Japonya Uzakdoğu da güçlü bir devlet olarak bölgenin şekillenmesinde lider devlet konumundadır ve Uzakdoğu sömürgecilik faaliyetlerinde aktörlerin artmasına sebep olmuştur. Uzakdoğu daki sömürgecilik faaliyetlerinin yeni aktörü olarak Japonya da dahil olmuştur.(Armaoğlu, 2010)

Japonya’nın da Batılı devletler gibi Çin’i sömürmeye başlaması, Çindeki ekonomik gerilemeye sebep arayan Çin toplumunun yabancı devletlere karşı tepki duymalarını neden olmuştur. Yabancı devletler istilacı ve düşman olarak adlandırılmaya başlamış ve ülkeden çıkarılmaları gerektiği algısı yayılmaya ve güçlenmeye başlamıştır.

2.1.4. Boksör İsyanı

Çin de oluşan kaos durumu ve ticari olarak giderek sömürgeleşme Çin halkının bazı örgütler kurarak birleşmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle köylülerin giderek fakirleşmesi bu örgütlerin faaliyetlerine katılım göstermelerinin önünü açmaktadır ve örgüt liderleri kurtarıcı olarak görülmeye başlamaktadır. (Mcneil, 2004)

Çin ulusunda misyonerlik faaliyetlerine ve yabancı devletlere karşı giderek oluşan tepki gizli örgütlerin de destekçilerini arttırmaktadır. Bu örgütlerden en önemlisi Boksörler (Haklı Yumruklar Topluluğu) adı altında birleşen örgüttür. Örgüt Çin savunma felsefesinden etkilendiği ve bu felsefeyi özümsemiş kişiler tarafından kurulduğu için böyle anılmaya başlanmıştır. Yabancı devletlerin Çin ile yapılan anlaşmalarda misyonerlik faaliyetleri serbestisi kazanmaları sonucu giderek artan bu faaliyetler, isyanlarında tetikleyicisi olmuştur. 1898 yılında Boksörler “Yabancıları Yok Et” sloganları eşliğinde yabancılara saldırmaya başladılar. Çin’deki yabancı faaliyetlerinden hoşnut olmayan Çin yönetimi bu durumdan memnuniyet duymuştur ve İmparatorluk ordusunun bazı birimleri isyancılara destek vermiştir. 1900 tarihi Haziran ayında ise isyan giderek büyümüş ve yabancı gazeteciler, diplomatlar da hedef alınmaya başlanmıştır. İsyanın yabancılar üzerindeki giderek artan şiddeti Japonya, Amerika, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya’nın oluşturduğu ittifak 45.000 kişilik orduyu Çin’e yollamıştır ve önemli kayıpların yaşandığı bu çarpışma sonucu 8 devletin kurduğu ittifak Boksör isyanını bastırmayı başarmıştır. Çin bu isyanın bastırılması ile birlikte, 7 Eylül 1901 tarihinde 8 devlet ile barış anlaşması imzalamıştır ve Çin için ciddi bir prestij kaybına sebep olan imtiyazları bu devletlere vermek zorunda bırakılmış ve yüklü miktarda savaş tazminatı ödemeye mahkum edilmiştir. (Adıbelli, 2006)

Boksör isyanı sırasında Çin yönetiminin değişiklik gösteren karasız tutumu Çin’in içinde bulunduğu ruh halinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Boksörler imparatorluk için de bazen “hakseverler” bazen ise “haydutlar” olarak adlandırılmışlardır. Çin imparatorluğunun basiretsiz yönetimi Boksör isyanı sırasındaki idaresi, Çin’de yönetim anlamında değişim rüzgarları eseceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır. Çin’in kapalı ve rekabetten kaçınan yapısı yabancı devletlerin müdahaleleri sonucu değişime zorlanmış ve Çin için zorunlu bir dışa açılma süreci başlamıştır. Çin’in kapalı yapısının oluşturduğu kültür bir

disiplin sağlamıştır ve Çin imparatorluğu bu disiplin sayesinde yüzyıllardır ayakta kalabilmiştir. Yabancı devletlerle olan ilişkiler ve basiretsiz Çin imparatorlarının yönetimleri sonucu Çin monarşisi sona ermeye başlamıştır. (Huang, 2005)

Boksör ayaklanması hızlıca oluşmuş ve gelişmiş olsada isyanın giderek şiddetinin artan yapısı ve uzun süre isyanın devam etmesi, Çin'in Batılılar tarafından yarım yüzyıldır sömürülmesinin sonucu halkın duyduğu öfkeyi gözler önüne sermiştir. Ayrıca Boksör ayaklanması Çin ordusunun yetersizliğini net bir şekilde ortaya çıkarmış ve askeri sistemin modernizasyonunun gerekliliğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Boksör ayaklanmasının ortaya çıkardığı en önemli husus ise devrim yapılmasını isteyen kitlenin kendilerini bu ayaklanma ile göstermiş olmalarıdır. Çin'deki aydın kesim net bir şekilde hanedanlık devrinin kapanması gerekliliğini ve demokrasi devrimi yapılması zorunluluğunu savunmuşlardır (Karlova, 2011)

Çin'de isyanın ardından birçok ideolojik düşünce dillendirilmeye başlanmıştır. Hepsinin ortak düşüncesi ise imparatorluk despotizminin artık sona ermesi gerekliliğidir. 20. yüzyılın başından itibaren Çin de Marx'ın Komünist Manifestosu'nda belirttiği düşünceleri dillenir hale gelse de henüz Çinde net bir Marksist ya da Sosyalist gruptan bahsetmek için erken bir dönemdir. (Keay, 2008)

2.2 İmparatorluktan Yeni Rejim Cumhuriyet Dönemi

Çinde 20. yüzyıl başlarında tüm rejimlerin kol kola hareket ettiği bir arayış dönemi mevcuttu. Bir yandan modernleşme hareketleri ortaya çıkarken diğer taraftan da anayasalcılık hareketlerinin gözlemlenebilmesi için iki heyet ABD, Almanya ve Japonya'ya gönderilmiştir. Japonya'dan gelen heyetin gözlemi Çinde hala yönetim kültürü imparatorlukla eş görüldüğü ve "sivil haklar imparatorluk tarafından verilir" anlayışı hüküm sürdüğü için imparator kendi gücünü korumuştur. Diğer bir yandan da modern devlet yapılanması için çalışmalar devam etmiş, 1909'da Bölgesel Danışma Meclisleri kurulmuştur. (Adıbelli, 2007)

Çin'in yabancı devletler ile ilişkileri ise kendi iç belirsizlikleri sonucu giderek kötüleşen bir hal almıştır. Batılı devletler, Amerika ve Japonya için Çin; istedikleri gibi şekillendirdikleri bir ülke konumuna gelmiştir. Çin üzerinde çıkar çatışmasına düşen bu devletler kendi aralarındaki mücadeleler yaşamışlardır.

Devletlerin kendi aralarındaki mücadeleleri sayesinde Çin tamamıyla parçalanmaktan kurtulmuştur. (Eberhard, 1987)

Çinli aydınlar ise ülkenin giderek sömürgeleşen durumu için çözüm arayışlarına girmişler ve Çin'i kurtarmak için eskiyi unutup, çağdaş ve alternatif yönetim ve siyaset aramaya başlamışlardır. Milliyetçilik ve vatanseverlik yüceltilirken, ortaçağ ve kültür ve gelenekleri terk edilmiştir. Bu ideolojilerin yükseltilmesi için bazı isimler ön plana çıkmaya başlamıştır. (Ulusoy, 2009) Bu isimlerin en önemlisi protestan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Sun Yat Sen olmuştur. Çin ihtilalinin kilit isimlerinden biri olan Sun, Çin de ulusal ruh oluşturmanın mimarı olmuştur, Sun'un önderlik ettiği ihtilal hareketleri halka inememiş ve geniş bir tabana yayılamadığı için beklediği başarıyı yakalayamamıştır. (Öztuna, 1990) Sun'un devrimcilik serüveni tıp eğitimi aldığı üniversite yıllarında başlamıştır. Sun'a göre Çin geri kalmış imtiyaz sahibi kişilerce yönetilen bir ülke konumundadır ve yeniden dünya gücü olabilmesi için kaybedilen topraklar geri alınmalı, eğitim, haberleşme ve ulaşım konularında reformlar yapılarak Çin'e yabancı devletlerin uyguladığı ticaret engelleri ortadan kaldırılmalıdır. Tüm bu politikalar uygulandığı takdirde Çin'in yabancı devletlere karşı mücadele edebilir bir konuma geleceği görüşünü savunmuştur. (Yılmaz, 2002)

1910 yılına gelindiğinde Çin'de imparatorluk sisteminin bitmesi ve adil bir seçimle seçilecek bir parlamentonun kurulması sesleri iyice yükselmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak Yang-tse sahilindeki Wu-han şehrinde başlayan ihtilal hızla diğer eyaletlere yayılmıştır. İhtilalciler cumhuriyet yönetimini talep etmektedirler ve Çin yönetimi ise yapılan görüşmelerde bunu kabul etmek yerine meşruti krallık sistemine izin verdiğini belirtmiştir. Bu görüşmelerde uzlaşılabilmesi üzerine 19 Aralık 1911 tarihinde geçici bir hükümet kurulmuştur ve başkanı da Sun Yat Sen olmuştur. İhtilalin daha da yayılması sonucu Çin Hanedanlığı ihtilalcilerin cumhuriyet taleplerine boyun eğmek zorunda kaldı ve 12 Şubat 1912'de Son Çin Sülalesi olan Mançu Hükümeti Çin tahtından çekildiler ve cumhuriyet resmi devlet şekli olarak kabul edilmiştir. Mançuların çekilmesi üzerine Sun Yat Sen'de geçici hükümet başkanlığından çekilmiş ve başkan olarak ülkede uzlaşa sağlayacağı düşünülen hem Mançu ailesine yakın hem de halk tarafından da sempati duyulan Boksör ayaklanmasında yabancı devletlere karşı, komutasındaki ordu ile büyük başarı sağlamış komutan Yüan Shih-kai'yi önermiştir ve Yüan devlet başkanı olarak ilan edilmiştir.(Bilgin, 2010)

Yüan liderliğindeki cumhuriyet yönetimi ilk başlarda huzurlu bir ortam sağlamış olmakla birlikte bu durum Yüan'ın öğrencilerin serbestliğine karşı olumsuz tavrı, kadınların eşitlik taleplerini aile sosyal yapıya tehdit olarak görmesi ve sosyal devrim içinde olanları durdurmaya yönelik uygulamaları sonucu uzun süreli olmamıştır. Eyaletlerden gelen düşük vergiler neticesinde de merkezi yönetimde otoritesini arttırmaya başlaması sonucu, Yüan liderliğindeki cumhuriyet yönetimi Çin'deki demokratikleşme sürecinin zayıflamasına sebep olmuştur. (Yılmaz, 2002)

Çin'de filizlendirilmeye çalışılan cumhuriyetin ilk dönemleri henüz küçük bir çevrenin, cumhuriyet zihniyetini benimseyebilmiş olması ve sadece küçük çaplı bir orta sınıfın varlığı sebebiyle istenilen seviyeye ulaşılamamış sadece küçük birer cumhuriyet adımları olarak kalmıştır. Cumhuriyetin kurulabilmesi için destek veren generallerin de asıl amaçları Mançu sülalesinin yerini almakdan ibarettir. Yüan liderliğinde kurulan cumhuriyet yönetiminin uygulamalarında bu durum net bir şekilde kendini göstermiştir. Cumhuriyet yönetiminin devam eden 10- 15 yılı boyunca generaller arasındaki iktidar mücadeleleri ile bu durum devam etmiştir. (Eberhard, 1987)

2.2.1 Sun Yat -sen Önderliğindeki Milliyetçi Parti Kuamintang

Çinli generallerin iktidar çekişmeleri ile Çin cumhuriyetinin ilk dönemleri Sun Yat Sen önderliğinde 1912 yılında kurulan milliyetçi parti Kuamintang (KMT) aktif politikalar izleyememiştir. Özellikle, Yüan döneminde giderek diktatörleşen yönetim Sun Yat Sen'i ve partisini aforoz etmiş ve partinin ilerleyişi durmuştur. Bu sebeplerle Japonya'ya gitmek zorunda kalan Sun Yat Sen orada parti çalışmalarına devam etmiş ve Çin'e döndüğünde partinin güçlenmesinin zeminini hazırlamıştır. 1918 yılı itibariyle Çin'e geri dönen Sun, 1921 yılı itibariyle Kanton bölgesinde kurulan ulusal hükümetin başına geçmiş ve cumhurbaşkanı seçilmiştir. Parti politikalarını hızlı bir şekilde belirlemişler ve uygulamaya koymaya başlamışlardır. KMT içerisinde Çin'de tamamıyla güçlü bir yönetim sağlamak için yabancı devletlerden destek almaları gerektiği hakim görüştür. Bunun gereği olarak da Batılı devletlerce pek tanınmamaları sebebiyle, KMT, Sovyetler ile yakın temaslar kurmuştur. Bu durum ileri de kurulacak Komünist Partisi'nin zeminini hazırlamıştır. (Adıbelli, 2007)

Sovyetler ile kurulan yakın temaslar neticesinde Rusya Komünist Partisi Mihail Borodin'i Kanton'a gönderdi ve Borodin burada Sun'un politik danışmanlığını yapmıştır. Sun'un beklentisi, hayalindeki Çin dönüşümünü sağlamada Borodin'in yardım etmesi olmuştur. Ayrıca Sun Çin'in Lenin'i olması için Borodin'in Sovyetlerin deneyimlerini Çin'de uygulayarak Rusyadaki devrimin Çin'de de gerçekleşmesini istemiştir. (Bergère, 1998) Sun, Lenin'e duyduğu hayranlığın sonucu olarak Çin de Lenin Rusyası'nda gerçekleşen ihtilalin hayalini kurmuştur.

Çin'de cumhuriyetin temel esaslarını belirleyen Sun, Modern Çin'in kurucusu sayılmaktadır. Sun, görüşleri itibariyle Batılı olmakla birlikte Çin'in devrimini Batıdan farklı olması gerektiğini savunmuştur. Avrupa'da devrim despotizme ve gericiliğe karşı yapılmıştır. Çin'de ise gerekli olan emperyal güçlere karşı mücadele etmektir. Çin tamamen sömürge durumuna gelmiştir ve tekrar ayağa kalkması ve prestijini kazanması için devrim ve dönüşüm zorunlu hale gelmiştir. Sun, Çin'de uygulanması gereken anayasal hareketi üç temel ilkeye dayandırmıştır. Bunlar; "Milliyetçilik, Milli Egemenlik ve Milli İktisat" ilkeleridir. Bu ilkeler Çin'in sömürgeleşme sürecinden kurtulması ve devlet yönetim kültürü oluşturulması için tek çıkış yoludur. Sun, demokrat kimliği ile ön plana çıkmasına rağmen Sovyetlerin iktisadi politikalarını başarılı bulduğu için, Sovyetler ile kurduğu yakın temaslar neticesinde Çin'de bu politikaların uygulanmasının, Çin'in iktisadi sorunlarını çözeceğini savunmuştur. Sun'un görüşleri 1925 yılında ölümü sebebiyle yarım kalmıştır. Çin'de devrim henüz sonuca ulaşmamıştır ve iktidar kavgaları devam etmektedir. Bu nedenle Çin'de demokratikleşme girişimleri başarısız olmuş gibi görünse de Sun'un ilkeleri Çin devrimi ve demokratikleşme hareketinin çekirdeğini oluşturmuştur. (Mumcu, 1961)

Sun'un ölümü ile birlikte partinin başına Rus modern eğitim sistemi ile yetişmiş Güneyin en başarılı askerlerinden Çan Kai-şek geçmiştir. Çan Kai-şek yönetime geçince partide bazı değişiklikler izledi ve 1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi (ÇKP) ile olan Sun döneminde kurulan ve üç yıldır devam eden KMT – ÇKP ittifakı Çan'ın başlattığı partideki cadı avı operasyonu ile son buldu. KMT'nin yoğun olarak nüfuz gösterdiği bölgelerde ÇKP üyeleri tutuklanmaya başladı. Çan, bu operasyonuna gerekçe olarak komünistlerin KMT'yi ele geçirme faaliyetleri yaptıkları iddiasını ortaya atmıştır. (Huang, 2005)

2.2.2. Çin Komünist Partisi ve Çan Kai-şek Liderliğindeki Kuamintang Mücadelesi

Çin Komünist Partisi, yabancı devletlerin sömürsü altında Çin’de oluşan milliyetçilik dalgasının bir diğer kolu Marx’ın ideolojisinden ve Bolşevik Devrimi’nden yoğun bir şekilde etkilenmiş ve komünist sistemin en etkili sistem olduğu anlayışını esas alarak milliyetçiliğin diğer bir tezahürünü oluşturmuşlardır. Çan Kai-şek’in başlattığı operasyonlarına kadar ÇKP ve KMT Çin yabancı devletlerin sömürsünden kurtulmak ortak amacı ile aynı doğrultuda hareket etmişlerdir. Çan döneminden sonra ise bu iki parti arasındaki mücadele Çin milliyetçiliğinin iki farklı varyasyonunun mücadelesi olmuştur.(Roskin,2009)

Çan Kai-şek’in Komünist liderler üzerinde başlattığı operasyon sonuç vermiş ve milliyetçiler 1928 yılı ile Nankin’de Çin Cumhuriyeti Ulusal Hükümeti’ni kurmuşlardır. Çan Kai-şek’in operasyonları neticesinde zayıflayan Komünist parti içindeki ayırık sesler daha da çoğalmış ve sürekli olarak milliyetçilerden ayrılması gerektiğinin savunucusu olanlar arasındaki liderlerden Mao Zedong öncülüğünde Çin Komünist Ordusu oluşturulmuştur. (Sükan, 2000)

Köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Mao, üniversite eğitimi almamıştır. Mao’nun ideolojik alt yapısını oluşmasında Beijing Üniversitesi’de kütüphane asistanı olarak çalıştığı süreç ve özellikle Dört Mayıs Hareketi etkili olmuştur. (Roskin, 2009) 1912 yılından itibaren Marx ve Lenin’den yapılan çeviriler ile üniversitelerdeki öğrenci derneklerinde yayılan yeni dalga, hareketin alt yapısını oluşturmada etkili olmuştur. Dört Mayıs Hareketi’nin en önemli kıvılcımı, Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan Milletler Cemiyeti ve Woodrow Wilson’un ilkeleri ile uzun süredir yabancı devletler tarafından adaletsiz anlaşmalar sonucu sömürülen Çin’in, bu sömürden kurtulacağı umudunun Çinli aydınlar ve öğrenciler tarafından tamamıyla yitirilmiş olmasıdır. 1919 yılı ile Paris Barış Konferansı sonucu verilen vaatlerin asla uygulanmayacağını anlayan Çinli öğrenciler Dört Mayıs’ta büyük çaplı gösteriler düzenlemişlerdir. Bu hareket Marx’ın ideolojisinin yayılmasını sağlaması ve Mao’nun bu fikirleri yazılarında uzun süreler yer vermesi gibi sonuçlar doğurmuştur. (Chow, 1963) Dört Mayıs Hareketi öğrenci hareketi gibi başlamış olsa da, yabancı devletlere olan düşmanlığın artması sonucu Çin’de milliyetçiliğin artması ile geniş bir alana yayılmıştır ve içerdiği ideolojiler Çin’deki dönüşümün önemli elementlerinden biri olmuştur.

Mao, 1928 yılından itibaren ÇKP içindeki etkinliğini giderek artırarak, parti içinde önemli liderlerden biri haline gelmiştir. ÇKP dağınık olarak farklı bölgelerde örgütlenmesi sebebiyle, parti içinde tam bir birlik sağlanamamıştır. Bu sorunun çözümü için parti yönetimi tek bir bölgede merkezi bir yönetimin oluşturulması kararı almıştır. Bunun sonucunda 1931 yılında Kiangsi bölgesinde bir Sovyet Hükümeti kurulmuştur. ÇKP'nin kurduğu bu Sovyet yönetiminin başına da Mao geçirilmiştir. Çan Kai-şek idaresindeki milliyetçi hükümet ile Mao yönetimindeki Sovyet yönetimi arasında devam eden mücadeleler Çin'in istikrarsız ve dağınık yönetsel yapısını gözler önüne sermektedir. Çan Kai-şek hükümeti 1933 yılında komünistleri imha seferlerine tekrar başlamış ve milliyetçilerin güçlü bir askeri üstünlüğü ile iki yönetim arasında mücadele başlamıştır. Komünistler bu mücadele de başarı gösteremeyeceklerini anlayınca, Çin'in kuzeyine doğru göç etmeye arar vermişlerdir ve 16 Ekim 1934'de komünistlerin Büyük Yürüyüşü başlamıştır. Bu yürüyüş devam ederken Japonya'nın Mançurya'dan sonra gözünü Çin'e dikmesi sonucu başlayan Japon istilası, Çin'de uzun süredir var olan emperyal güçlere karşı düşmanlığın artmasına sebep olmuştur. Çin'deki yönetsel parti mücadeleleri Japonya'nın Çin'e istilası sebebiyle iki partinin yabancı güçlere karşı geçici bir birleşme kararı almasına sebep olmuştur. Mao, Çan yönetimine bir heyet gönderip, Japonlara karşı birlikte mücadele teklifinde bulunmuştur. Japonlara karşı birlikte mücadeleye giren Çan ve Mao yönetimleri çetin bir savaş vermişlerdir ve Japonlar 1938 yılına gelindiğinde Kuzey Bölgesi'nin büyük bir kısmını ele geçirmişlerdir. Çan orduları büyük yenilgiler alırken, komünist güçler Japon güçlerini yıpratmaya başlamışlardır. Japonlarla savaş devam ederken komünistlerin güçleneceği endişesi ile Çan komünistlere karşı saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırılar sırasında komünistlerin karşı saldırıda bulunması Mao tarafından önceliğin yabancı düşmanların ülkeden temizlenmesine verilmesi sebebiyle engellenmiştir ve Mao bu süreç de Çin halkının sempatisini kazanmıştır. (Ateş, 2001)

Japonya'nın Çin'e olan istilası, Amerika'nın Japonlar'ın Uzakdoğu'daki gücünün artmasını tehdit olarak görmeye başlaması ile sekteye uğramaya başlamıştır. Amerika, Japonya'ya Çin'den çekilmesi gerektiğini ve Pasifik'te sınırların barışçıl yollarla değişmesi gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca, Japonya ile olası işbirliklerine sıcak bakıldığının ispatlamak için de, ekonomik olarak Japonya'ya ayrıcalıklar verileceği teminat gösterilmiştir. Tüm bunlara sıcak bakmayan Japonya Dış İşleri Bakanlığı, 1 Aralık 1941'de Amerika'nın tüm

taleplerini reddettiğini bildirmiştir. Japonya 7 Aralık tarihinde Pearl Harbour'a saldırmıştır. (Bailey, 1950) Bu saldırı sonucu başlayan Amerika – Japonya mücadelesi sonucu Japonya Çin istilası zayıflamış ve Japonlar Çin'den çekilmeye başlamışlardır.

Çan liderliğindeki KMT ve Mao öncülüğündeki ÇKP arasında Çin'in ortak sorunu olan Japon istilası gereği kurulan geçici ittifak uzun ömürlü olmamıştır. Japonların İkinci Dünya Savaşı sebebiyle güç kaybetmeleri sonucu Japon tehlikesinin sona ermesi ile birlikte KMT ve ÇKP mücadelesi tekrar alevlenmeye başlamıştır.

1945 yılı Şubat ayında Yalta da İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri gözüyle bakılan Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri liderleri olan Stalin, Churchill ve Roosevelt görüşmelerinin Çin açısından da önemli sonuçları olmuştur. Çin ile Sovyet Rusya anlaşmazlığının oluşmasına sebep olmuştur. Avrupa sömürgeciliğinin Asya'da zayıflaması taraftarı olan Roosevelt, Asya da Sovyet sömürüsüne destek vermiştir. Bunun sonucu olarak Sovyetler Japonya'ya savaş açmış ve Mançurya Rusların eline geçmiştir. Sovyetler Çin ile Dostluk ve İttifak anlaşması imzalayarak Mançurya'nın Sovyetler tarafından Çin'e geri verileceği anlaşmada yer almıştır. Sovyetler, Çin ile kurulmaya başlayan dostane ilişkileri devam ettirmek için ise Çan Kai-şek yönetimindeki milliyetçi hükümeti seçmişlerdir. ABD ise komünistler ile milliyetçiler arasında arabuluculuk yaparak Çin'de birliğin sağlanması için Amerikan Büyükelçisi Hurley, Çan Kai-şek'in Mao'yu görüşmeye davet etmesinde öncülük etmiştir. Mao'nun görüşmeleri kabul etmesi ile Çunking'de başlayan görüşmelerde uzlaşa sağlanamamıştır. (Altuğ, 1967) Komünistler ve milliyetçiler arasındaki bu mücadele giderek bir iç savaşa dönüşmüştür. ABD, Çin'de ki milliyetçi kanat ile komünistler arasında mutabakat oluşturamayarak, Çin'in birliğini sağlayamamış olsa da, Yalta konferansı sonucu Asya'da kurmak istediği yeni düzen Sovyetlerin Çin ile kurduğu yakın ilişkilerden anlaşılacağı üzere başarılı bir şekilde inşa edilmeye başlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Çan yönetimindeki milliyetçilere verdiği destek, ABD'nin Mançurya üzerindeki planlarını farketmesiyle zayıflamaya başlamıştır. Sovyetler, ABD'nin Mançurya'da faaliyetlerine son vermek için Çan Kai-şek'i Moskova'ya görüşmeye davet etmiştir. Çan ABD'nin desteğini alacağı düşüncesiyle Moskova'nın davetini reddetmesi ile Sovyetler açık bir şekilde komünistlere destek vermeye başlamışlardır. Ruslar, Çinli komünistleri

güçlendirmek için ortak üsler kurmaya başlamışlar ve giderek güçlenen komünistler ile birlikte ABD'nin Çin topraklarından tamamen çıkması için çağrılarda bulunmuşlardır. Komünistler 1946 yılında düzenli bir ordu çatısı altında birleşmek için Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nu kurmuşlardır. Rusların desteği ile iyi bir silah donanımına sahip ve eğitilmiş askerlerden oluşan bu ordu komünistlerin milliyetçi kuvvetler karşısında üstünlüğünü arttırmıştır. Çan Kai-şek ise komünistlerin bu üstünlüğünü 1947 yılında ABD'nin Truman Doktrini'ni ilan etmesiyle bozabileceğini ummuştur. Truman Doktrini ile ABD'nin uluslararası politikadaki önceliğini Sovyet tehlikesini durdurmak olarak belirtmiş ve Sovyet tehdidi altına olan devletlere karşı askeri ve mali destekler yapacağını açıklamıştır. ABD'nin yapacağı yardım ile liderliğini üstlendiği milliyetçi yönetimin tekrar güçleneceğini düşünmüştür. Çin'de yükselen Amerikan karşıtlığı ve ABD'nin Sovyetler ile bir savaşta karşı karşıya gelmek istemeyen tutumu sebebiyle Çan Kai-şek ABD'den beklediği desteği alamamıştır. 1948 yılında komünistlerin Çin genelinde başlattığı büyük mücadele sonucu ABD desteğini alamayan milliyetçiler teker teker yönetimlerindeki bölgeleri boşaltmak zorunda kalmışlardır. 22 Ocak 1949 tarihinde ise Çan Kai-şek'in milliyetçi yönetimi komünist yönetim karşısında yenik düşmüştür ve Çin iç savaşı sona ermiştir. Çan ve taraftarları Tayvan adasına çekilmişlerdir. (Adıbelli, 2006)

Çin iç savaşı devam ederken milliyetçilerin ABD desteğini alamamaları sonucu Mao öncülüğündeki komünistler ilerleyişlerini hızlı bir şekilde devam ettiriyorlardı. Yabancı devletlere karşı da yaptığı mücadeleler sebebiyle Çin halkının da sempatisini kazanan Mao, parti içinde sarsılmaz bir konum elde etmiştir. Bunun sonucu olarak da “ 1 Ekim 1949'da Pekin de Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi.”(Cumhuriyet, 1949:3) Çin Halk Cumhuriyeti'nin başkanı ise Mao olmuştur ve Pekin tekrar başkent yapılmıştır. Mao'nun önderliğinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte Çin halkı için yeni bir dönem başlamıştır. Mao'nun “ Ulusumuz bir daha asla hakarete uğramış bir ulus olmayacaktır. Artık ayağa kalktık.” sözleri yeni Çin'in ideolojisi hakkında da ipuçlarını vermiştir. (Roskin, 2009)

2.3. Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi

Çin Halk Cumhuriyeti ilk dönemlerinden Mao'nun ölümüne kadar geçen süreçte bir Mao Devleti etkisi görülmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti dış politikası Soğuk Savaş'ında etkisi ile dalgalı bir grafik çizmiştir. İlk olarak Çin iç savaşının

özellikle son dönemlerinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Mao yönetimindeki komünistlere verdiği destek sonucu Çin Halk Cumhuriyeti ilk yıllarında Sosyalist Bloğa daha yakın politikalar izlemiştir. Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne yakınlaşma süreci ile birlikte SSCB'den uzaklaşma dönemine girmiştir. Bu süreç Mao'nun başlattığı Kültür Devrimi ile birlikte kısa sürmüş ve ÇHC uzunca bir süre izolasyonizm politikası izlemiştir. Mao'nun ölümüyle birlikte deneneğe çalışılan açık kapı politikası ile birlikte ÇHC dünya ya yavaş yavaş kapılarını açmaya başladığı bir döneme girmektedir. (Tabak, 2008)

Mao'nun son yılları ile başlayan açık kapı politikaları Deng Xioping ile birlikte hız kazanmıştır. Deng'in başlattığı reformist politikalar ile birlikte özellikle ekonomi alanında atılımlar yapılmıştır. Deng'in başlattığı bu liberal politikalar 1990'lar da Çin'in küresel güçler ile rekabet edebilir hale gelen ekonomik gücünün zeminini hazırlamıştır. Çin'in küreselleşme sürecine dahil edilmesi ile birlikte Çin ABD ilişkileri de gelişmeye başlamıştır. (Amanov, 2006)

Deng döneminde Çin'in ekonomik alt yapısı oluşturulmuştur. Deng döneminde belirlenen üç aşamalı kalkınma stratejisinin ilk evresi yapılan ekonomik atılımlar ile tamamlanmıştır. Gayrisafi milli hasılanın artırılması ve kişi başına düşen milli gelirin yükseltilmesi ve ÇHC'nin dünyanın önde gelen gelişmiş ekonomiler arasına girmesi aşamaları ise Jiang Zemin dönemlerinde yapılmaya çalışılmıştır. (H. Ekrem ve E. Ekrem, 2004)

Mao'nun Çin dış politikasındaki ana amacı; Çin'in sömürgeleştirilmiş ve bağımsız bir dış politikaya sahip olmadığı dönemleri, ÇHC'i ile birlikte geride bırakmak olmuştur. Yeni Çin bağımsız dış politika izleyebilen ve özellikle Asya-Pasifik'de yönlendirilen ülke pozisyonundan kurtulup, bölgenin şekillendiricisi konumuna yükselmelidir.

2.3.1. Mao Zedong Dönemi

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı toplanmıştır ve burada alınan kararlar geçici anayasa niteliği olarak kabul edilmiştir. Konferansta ÇHC dış politikasının seyrini belirleyecek ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkelerin ortak noktası ülkenin mutlak surette bağımsızlığının korunması ve kalıcı uluslararası barışın tesisi için bütün ülkelerin dostane ilişkiler kurması yönünde kurulacak işbirliklerinin desteklenmesidir. Ayrıca tek bir Çin

olduğu ve Tayvan'ın ÇHC'nin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilerek, diplomatik ilişkilerin tek muhatabının ÇHC olduğu net bir şekilde vurgulanmıştır. (Ekrem, 2003) Mao'nun başkanlığındaki ÇHC dış politikası, belirlenen ilkeler neticesinde uluslararası arenada tarafsız prensibine dayalı ilişkiler kurulacağına sinyallerini vermiş olsa da değişen konjonktür sebebiyle ve özellikle Soğuk Savaş'ın değişen dinamikleri nedeniyle pek de mümkün olamamıştır.

Soğuk Savaş Dönemi iki kutuplu sistemde Mao dış politikası ilk dönemlerinde SSCB'den yana bir politika izlemiştir. ÇHC kurulduğu ilk yıllarda SSCB ile imzalanan 30 yılı kapsayıcı bir iyi niyet ve dostluk anlaşması kurulmuş olması bunun en önemli ispatlarından biridir. 1950 yılında patlak veren Kore Savaşı'na ÇHC'nin dahil olması ile SSCB tarafından ÇHC'ye 2 milyar doları bulan yardımlar yapılmıştır. 1960 lı yıllara kadar devam eden dostane ilişkilerin seyri bu tarihten itibaren değişmeye başlamıştır. (Sükan, 2000)

Kore Savaşı'na ilk etapta dış politika ilkeleri gereği katılmayan ÇHC, Kuzey Kore ve Güney Kore arasında sınır kabul edilen 38. Paralelin ABD tarafından geçilmesi ile birlikte Kuzey Kore'deki komünist yönetime destek vermek amacıyla Soğuk Savaş blokları arasındaki bu savaşa Ekim 1950'de dahil olmuştur. ÇHC'nin savaşa katılacağını hesaba katmayan ABD, Çinlilerin yoğun taarruzu ile karşı karşıya kalmıştır ve 6 Aralık 1950'de Kuzey Kore'nin başkenti Pyongyang geri alınmıştır. Nisan ayında ise durum tersine dönmüştür ve Çinliler ve Kuzey Kore birlikleri bozguna uğramaya başlamışlardır. Giderek uzayan Kore Savaşı iki blok içinde içinden çıkılmaz bir hal olmaya başlamıştır ve Mao'da Çin kuvvetlerinin kayıplar vermesi sebebiyle ateşkese sıcak bakmaya başlamıştır. Uzun süren görüşmeler neticesinde 1953 yılı Temmuz ayında ateşkes imzalandı. ÇHC için ağır sonuçlar doğuran bu savaş, dünyadan tamamen kendini soyutlamasına sebep oldu. ABD, ÇHC ile olan ilişkilerini kesmiştir ve Kore Savaşı'nda saldırgan taraf olarak kabul edilerek Birleşmiş Milletler'e (BM) üye olarak kabul edilmemesini istemiştir. ABD, ÇHC'ye karşı yoğun bir ticaret ambargosunu başlatmıştır. Kore Savaşı'nın ÇHC için tüm bu olumsuz sonuçlarının yanı sıra önemli bir olumlu sonucu da meydana gelmiştir. Uluslararası arenada ÇHC'nin kendini ispatlaması açısından büyük bir prestij kazanmasını sağlamıştır. (Adıbelli, 2006)

Mao yönetime geçer geçmez ilk olarak ülkede birlik sağlayarak ülkede reform ve kalkınma dönemi başlatmaya çalışmıştır. İlk olarak tarım alanında

reform yapılmakla beraber, insan hakları ve özellikle kadın hakları ile ilgili konularda reformlar devam etmiştir. Kore Savaşı sırasında bu reformlar sekteye uğramış olsa da, 1953-57 yılları arasında I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilan edilmesi ile birlikte reform çalışmaları tekrar hız kazanmıştır. Bu plana göre ağır sanayi hızla kurulmaya başlandı ve ilk anayasa onaylandı. Yavaş yavaş gelişen ÇHC, Üçüncü Dünya Ülkeleri arasında lider konuma gelmeye başlamıştır. (Çin Halk Cumhuriyeti, 1993)

Soğuk savaş süresince oluşan bloklaşmaların dışında kalan ülkeler yeni bir grup oluşması fikirlerini gündeme getirmeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde yapılan Bandung Konferansı'nın ana amacı yeni bağımsızlık sağlamış Asya ve Afrika ülkelerinin iki büyük blok karşısında birlik sağlamalarıdır. Bandung Konferansı'nda alınan kararlardan en önemlisi Hindistan ve ÇHC başkanları arasında belirlenen "Barış içinde Bir Arada Yaşama" ilkesi olmuştur. Ayrıca toplantının sonunda imzalanan 27 maddelik deklarasyon ÇHC'nin BM'e üye olarak kabul edilmesi çağrısını içermesi sebebiyle de ÇHC açısından önem arz etmektedir. (Armaoğlu, 2009)

Mao ABD'nin ekonomik ambargosu ve ÇHC'nin sömürge durumundan tamamen sıyrılması amacıyla büyük bir devrim hareketinin planlarını yapmaya başlamıştır. Ülkenin kendi öz kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması ile büyük bir ekonomik hamle yapılabileceğinin vurgusu yapılmaya başlanmıştır. Mao'nun bu düşünceleri neticesinde ÇHC, Çin toplumunda yıkıcı etkiler bırakacak olan iki döneme sahne olmuştur. İlk dönem 1958- 60 arası Büyük İleriye Sıçrama dönemidir. Bu dönemde; Çin'in tamamı büyük bir sanayi hareketine sahne olmaya başladı. 15 yılda Büyük Britanya'nın sanayileşmesini yakalamak gibi gerçekçi olmayan hedefler taşıyan bu hareket Mao'ya karşı bir muhalefet toplamasına sebep olmuştur. İkinci dönem ise asıl Mao'nun arzuladığı devrim olan 1966-76 yılları arasındaki Büyük Proleter Kültür Devrimidir. Bu devrim tamamıyla eskiye karşı açılmış bir savaştır. Eski tüm yapılar sorgulanmalı ve özellikle yeni nesiller bu köhneleşmiş fikirler ile donanmamalıdır.(Roskin,2009) Kültür Devrimi ile Çin'de devrim ruhunu yeniden canlandırmak isteyen Mao, gençler için önemli bir figür olmuştur. 1966 yılında bir grup gencin "Bugün Kızıl Terörü uygulayacağız, yarında Kızıl terörü uygulayacağız, Mao Zedong düşüncesi ile bağdaşmayan şey olduğu sürece isyan etmeli ve Kızıl terörü uygulamalıyız" şeklindeki sloganları Kültür Devrimi'nin modern yapısının yanında şiddete yaptığı vurgunun ispatıdır. Sokaklarda artan şiddetin etkisi sebebiyle Halk Kurtuluş

Ordusu 1969 yılında Kızıl Muhafızlar'ın sokaklardan çekilmelerini sağlamışlardır. Devrim giderek zayıflamaya başlamıştır. (Mitter, 2008)

Mao'nun Çin'in hızlı ilerleyişi için ön gördüğü sürekli devrim durumu amaçladığı ekonomik sıçramayı yakalayamadığı gibi ÇHC'yi büyük bir ideolojik kargaşa dönemine sürüklemiştir. Mao 1976 yılında öldüğünde ÇHC, ekonomik bir açmazda sosyal olarak da karmaşanın hakim olduğu manevi bir boşluk dönemine girmiştir. (Kemenade, 1997)

2.3.2. Deng Xioping Dönemi

Kırsal bir bölgede arazi sahibi bir ailede doğan Deng Xioping, eğitim gördüğü Fransa'da Çinli Komünistlerin arasına katılmış ve hızla parti içinde yükselerek Politbüro'ya girmeyi başarmıştır. Mao karşıtlığı ile suçlanan Deng, partiden ihraç edilmiştir. Mao'nun ölümünden sonra ise 1977 yılına doğru ise tekrar eski görevlerine getirilmiştir. Çinli yöneticiler, Kültür Devrimi ile yıpranan ÇHC'nin, Deng ile birlikte yeniden inşa edilebileceğini ve istikrarlı bir rota çizebileceğini savunmuşlardır. (Roskin, 2009)

Çin Komünist Partisi'nin 2. Kongresi'nde Deng'in iktidara gelmesi ülkeyi ekonomik olarak değişim sürecine sokmuştur. Ülke planlı ekonomiden pazar ekonomisine doğru gidilen bir sürece girmiştir. Deng, “Kedinin siyah ya da beyaz olması önemli değil, önemli olan fare yakalamasıdır.” diyerek Çin'de yapılması gereken dönüşümü ifade etmiştir. Çin'in Mao zamanı politikalarından vazgeçmesinin sebebi o dönemde ki politikalarından başarı elde edilememesi ve giderek fakirleşen ülke profili olmuştur. Vietnam Savaşı'nda Çin ordusunun geri kalmışlığının ortaya çıkması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. 1978 'den itibaren Deng tarafından, 30 yıldır süren dışa kapalı politikadan vazgeçilmiş ve daha modern bir ekonomiye geçiş süreci başlamıştır. Bugün ise kısmi bir serbest ekonomi modeline ulaşılmıştır. (Sandıklı ve Güllü, 2005)

Deng ülkenin diğer ülkeler ile ilişkilere ılımlı bakmıştır ve iç politikada buna yönelik modernizasyon hamleleri belirlemeye başlamıştır. ÇHC'nin ekonomik kalkınması için hızlı kararlar almış ve bunları uygulamaya başlamıştır. Ülkenin geçmişini arkada bırakarak, yeni hamleler ile geleceğe dönük ilerlemeden yana olmuştur. Ülkenin yönetim yapısının da bir yenilenmeye ihtiyacı olduğunu düşünmesi sonucu Deng kendine yeni bir ekip kurmak için çalışmalar yürütmeye

başlamıştır. Yıllardır koltuklarında oturan bazı yöneticilerin değişiminde fayda olduğunu düşünmüştür ve hem subaylara hem de parti memurlarına 65 yaş sınırı gibi katı erken emeklilik kuralları koyarak yavaş yavaş sayılarını azaltma yoluna gitmiştir. Parti zirvesindeki yöneticiler ve politbüro yönetimindeki kişileride incelemiştir ve 1982’de yaş ortalamasınının 77 olduğunu farketmiştir. Mareşal Nie Rongzhen ve Mareşal Ye Jianying gibi Deng’in etrafındaki birçok yaşlı yönetici, halk arasında “Ölümsüzler” diye çağrılmaya bile başlamıştır. Özellikle bu yöneticiler ellerindeki her şey alınarak emekliliğe zorlanmışlardır. Yaşlıların çoğu “ denetleme komiteleri “ gibi etkisiz kılınabilecekleri makamlara yerleştirilerek, parti içinde pasifize edilmişlerdir.(Bilgin, 2010) Deng iç politika da yaptığı bu yönetsel hamleler ile hem kendi yönetimini güçlendirmiş hem de dış politikada planladığı atılımlara sekte vurulmasının önlemını almıştır.

Deng, Soğuk Savaş’ın iki cephesi ile de denge politikası izleme stratejisi belirlemiştir. Bunun sonucu olarak, ÇHC’nin ABD ile olan ilişkileri küçük adımlar halinde ilerlemeye başlamış ve ÇHC SSCB arasındaki ilişkilerde yumuşama evresine girmiştir. ÇHC uzun süredir uygulamaya çalıştığı bağımsız dış politika hamlelerini sonunda uygulayabilmiştir. Ayrıca, Savaş ve Devrim doktrinlerinin yerini Barış ve Kalkınma doktrinleri almıştır. Bu doktrinlerin öncelikli amacı ise ÇHC’nin ekonomik olarak kalkınmasıdır. Bu kalkınmanın sağlanması içinde istikrarlı bir iç politika ve güvenliğin ön planda tutulduğu dış politika stratejisi uygulanmıştır. (Ekrem, 2003)

Deng 1980 yılından itibaren iki önemli konuya konsantre olmuştur. Birincisi politik reformlar ikincisi ise dış ilişkilerdir. Bu alanlarda uyguladığı politikalar ile birlikte ÇHC istikrarlı bir döneme girmeye başlamıştır. Bu istikrarlı süreç, Deng’in ekonomi politikalarına ağırlık verip demokratikleşme sürecini arka plana atması ile birlikte toplumda oluşan huzursuzluk sebebiyle sona ermiştir. 1989’da ülkenin hali bozulmuştur ve huzursuz karmaşık bir halk kitlesi oluşmaya başlamıştır. (Goodman, 1994)

Deng’in stratejik hatalarının yanında başarılı olduğu ekonomik hamleleri de önemlidir. Özellikle iki büyük başarısını söylemek gerekirse; birincisi Çin’i hızlı ekonomik kalkınma yoluna sokması ikincisi ise ülkenin uluslararası sistemle bütünleşmesini sağlamış olmasıdır. 1980 yılı 13. Parti Kongresi’nde üretici kuvvetlerin gelişmesini sağlayacak her şeye sosyalizm tarafından destek verileceği belirtilmiştir. Deng ‘in başlattığı reformlar sayesinde 1980’den 1996’ya kadar Çin

ekonomisi ortalama % 10 oranında büyümüştür.(Bilgin,2010) Çin yavaş yavaş ekonomik atılımlara devam etmiştir ve ülkenin büyüme stratejisinin ana maddesinin ekonomi olduğu anlaşılmıştır. Çin kapalı kutu olmaktan vazgeçip, daha ılımlı dış politikalar belirlemeye başlamış ve yeni bir ideolojik yapı oluşmuştur.

Çin halkı ise henüz bu dışa açılmayı ve değişen ideolojik yapıyı içselleştirememiş ve geçmişte oluşan yabancı düşmanlığının da benliklerdeki yeri itibari ile bu yeni duruma olumlu yaklaşmamışlardır. Bu durumu ülkenin işgali olarak bile görenler olmuştur. Muhafazakar komünistler diyebileceğimiz kesimler liberalleşen pazar ekonomisine dönüşen komünizmi kabul edememiş ve yeni düzeni ideolojiye ihanet olarak algılamışlardır. Deng ise bu durumun komünizme zarar verdiğini kabul etmemiş ve ekonominin de komünizme hizmet edebileceğini savunmuştur. Deng'in halkın tepkisine aldırış etmeden kararlı bir şekilde politikalarına devam etmesi ve pazar ekonomisi ile demokratikleşme yönünde yaptığı reformlar 1989 Tienanmen Olayları'nı tetiklemiştir. (Sitembölükbaşı, 2000)

1989 Nisan'ında Hükümetin tüm yasaklamalarına rağmen 150 bin civarı öğrenci Pekin'in Tienanmen Meydanı'nda gösterilere başlaması Deng'i zor duruma sokmuştur. Deng bu durum karşısında tutumunu değiştirmiştir ve ekonomik istikrar için her şeyi mubah görüp sert önlemler almaya başlamıştır. Deng'e göre taviz verilirse, öğrenciler bunu hükümetin geri adım atması olarak algılayacak ve gösteriler artacaktır. Bu nedenle askere ağır emirler verilmiştir ve öğrencileri güç kullanarak durdurmaya başlanmıştır. Proleter ihtilal zamanında ordunun darbesini yiyen Deng kendiside Tienanmen'da öğrencilere karşı aynı yöntemi uygulamıştır. Haziran ayında olaylar bastırılmıştır ve ordunun uyguladığı ağır müdahaleler sonucu ölen kişi sayısı hiçbir zaman net bir şekilde açıklanmamıştır. (Armaoğlu, 2009) Bu kanlı olaylar neticesinde Pekin Yöneti'mi dış dünya tarafından kınanmış ve Pekin'in uluslararası birçok hamlesine ket vurulmuştur. (Çolakoğlu, 2009)

1990'lı yıllara girdiğimizde Çin'de Uluslararası sistemdeki komünizmin başarısızlığı neticesinde ideolojiyi sarıp sarmalama dönemi başlamış ve komünizmi koruma dönemine girilmiştir. Bu süreç Deng'in söylemleri neticesinde uzun sürmemiştir. Çünkü Deng ölüm yatağında söylentilerine cevap verircesine son kararını bildirmiştir. Ona göre," SSCB'nin dağılmasının sebebi komünizmin

doğasında olan sorunlar değil, Gorbaçov'un ekonomiyi düzeltmemesidir.” Komünist rejimin Çin’de yaşamasının en sağlam garantisi partinin güçlü ekonomik büyümedeki rolünün netleştirilmesidir. Bu da yeni reformlar ve statükonun korunması anlamına gelmektedir. Deng 1992’de Şanghay’a ve güneydeki özerk bölgelere giderek” Reformda daha cesur ol” sloganı ile sosyalizm ile kapitalizmin birbirine ayrı kalmasını sağlayan tek ülke – iki sistem modelinin ötesinde sistemlerin birbirine karışması teorisine bir katkıda bulunmuştur. Bundan sonraki süreçte iki sistemin birbirine karışmasına izin verilmiştir. Deng planlı ekonominin sadece sosyalizmin tekelinde olmadığını kapitalizmde planlı bir ekonomi modeli uygulayabileceğini vurgulamıştır. (Kemenade, 1997)

2.3.3. Jiang Zemin Dönemi

Deng’in alt yapısını hazırladığı sistemin şekillendirilmesi aşamasında, siyasi yapı içerisinde bulunan Jiang Zemin devreye girmiştir ve sistemin sağlamlaştırılması için stratejilerini belirlemeye başlamıştır. Her ne kadar arka bahçede ölümüne kadar Deng olsa da artık Jiang Zemin Çin yönetiminde etkili olmaya başlamıştır. Jiang’da tıpkı Deng gibi kapitalizm- komünizm sisteminin işlevsel olduğunu düşünmüştür. Bu düşünce Çin politik sisteminin dayatmasının eserinin sonucu olarak devam ettirilmiştir. Çünkü Politbüro içinde karşıt görüşlü liderlerin ilerlemesi her daim sekteye uğratılmıştır. Bunun neticesinde de genel olarak Çinli liderler paralel politikalar izlemişlerdir. (H. Ekrem ve E. Ekrem,2004)

Jiang Zemin 14. Parti “köklü ekonomik değişim” çağrısı yapmıştır ve “Çin toplumunun yapısına uygun, Batılı parlamenter sisteme benzemeyen bir sosyalist demokrasi kurmak istediğini belirtmiştir. “(Milliyet,1992 :14) Jiang Zemin’in bu sözleri açıkça oluşturulmak istenen yeni Çin sistemini gözler önüne sermiştir.

Çin’deki ekonomik kronolojiye baktığımızda 1995 yılında yeni ticari banka yasasının kabul edildiğini görüyoruz. Bu yasa PBC yani Çin Merkez Bankası’nı yönetmek üzere kurulmuştur. 1996 yılına girildiğinde 1000 devlet mülkiyetli kuruluş özerk şirketler haline dönüştürülmüştür ve küçük ölçekli kuruluşların birleşmeleri için teşvikler verilmiştir. Mülkiyeti koruma konusunda değişik düzenlemeler yapılmıştır. İthal mallardan alınan vergi indirilmiştir ve ÇHC’de bir endüstriyel devrim yaşanmaya başlanmıştır. Bu devrim diğer devletlerde görüldüğü gibi sancılı olmamaktadır. Büyük bir nüfus dağılımı çarpıklığı yerine daha akıllıca bir plan yapmışlardır. Kırsal kesimden kente göçü

sağlayacak bir sonuç oluşmaktansa, kırsal kesimde yerel sanayiciler tarafından istihdam sağlanmıştır. Gerçek tarım nüfusu 480- 530 arasında değişmektedir. 1995 yılı sonu uygulamaya konulan ve 1996- 2000 yıllarını kapsayan 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ülkenin hızla gelişen büyüme stratejisi belirlenmiştir. Gıda sektöründe 1998 yılında meydana gelen seller çok büyük ekonomik zarara neden olmuşsa da hedef kendi kendine yeterliliği sağlamak amacını gerçekleştirmek olmuştur. Çin 1990 lı yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelere yardımda ilk sıralara yükselmiştir. Uluslararası arenada artan rekabet ortamı Çin için bir avantaj sağlamıştır. İşgücünün son derece ucuz olması ve su potansiyelinin yüksekliği üretim maliyetlerini düşürmüştür. Bunun yanında ülkedeki doğal kaynakların zenginliği ÇHC'nin cazibesini artırmıştır. 1995 yılında çıkarılan dış ticaret kanunu ile tarife indirimlerini de kapsayan uygulamalar başlatılmıştır. Geçiş döneminde olan ülke, dünya sistemine entegre olduğu ölçüde dış ticaret rejiminde de liberalizasyon sürecine girmiştir. (Karaca, 2004)

Doğu Asya'da 1997 yılında patlak veren kriz Tayland, Malezya, Endonezya ve Güney Kore gibi ülkeleri etkisi almaya başlamıştır ve büyük bir ekonomik dar boğaza sürüklemiştir. ÇHC ise bu krizden en az etkilenen Asya ülkesi olmuştur. Bunun sebebi ise Deng Dönemi ile başlayan ve daha sonra geliştirilerek devam eden ekonomi politikalarıdır. ÇHC izolasyonist politikalardan sıyrılıp, açık kapı politikasına yönelmesi sebebiyle krizin etkilerinden kendini koruyabilmiştir. (Yılmaz ve Celepçıkay, 2006)

Jiang Zemin dış politikada önceliğini güvenliğin sağlanması olarak belirlemiştir. Deng'in politikalarını devam ettiren Jiang, bunun sonucu olarak ÇHC- ABD ilişkilerinin işbirliği çerçevesinde oluşturmaya çalışmıştır. ABD ile siyasi ve ekonomik temaslar kurulmaya çalışılmıştır. Çin öncelikli stratejisini ise Asya- Pasifik ülkelerine vermiştir ve ASEAN'ın kuruluşunda rol oynamıştır. Çin pazarında AB ülkelerine imtiyazlar vermiştir. Rusya ile stratejik ortaklıklar kurulmaya başlanmıştır. Genel olarak, Jiang çok yönlü bir dış politika izlemiştir ve dış dünya ile ortaklıklar kurmuştur. (Ekrem, 2003)

Jiang döneminde çok yönlü dış politikanın gereği olarak bazı ortaklıklara girme çabası gösterilmiştir. 26 Nisan 1996 tarihinde Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkelerin yer aldığı sınır bölgelerinde güven artırıcı önlemler alınmasına dair anlaşma imzalanmıştır ve ÇHC, Şangay Beşlisi'nin üyelerinden biri olarak yerini almıştır. Bu beşli 2001 yılında Özbekistan'ında

katılımı ile Şangay İşbirliği Örgütü'ne dönüşecektir. Bu ortaklık ile birlikte Rusya ile ilişkiler olumlu yönde seyretmiştir ve olası işbirliklerinin önü açılmıştır. (Telatar, 2005)

Jiang dönemi'nin son yılında gerçekleşen en önemli olay ise ÇHC'nin DTÖ'ye üyeliğe kabul edilmesidir. 11 Kasım 2001 yılı itibariyle, uzun süredir devam eden süreç sonunda istenilen şekilde sonuç vermiştir. ÇHC'nin DTÖ'ye katılması ile ÇHC'nin istediği yönde yabancı pazarlara açılması kolaylaşırken aynı zamanda ÇHC dış dünya için açık bir pazar konumuna gelmektedir. Bankacılık sektörleri dahil olmak üzere tüm ekonomik faaliyetleri yabancı şirketlere açılmıştır.(Roskin,2009)

ÇHC'nin DTÖ'ye katılımı ile birlikte geleneksel Çin dış politikası tamamen değişmeye başlamış ve Çin dünyaya entegre bir ülke olmaya başlamıştır. Çin'in dış dünyaya kapattığı kapılar ardına kadar açılmaya başlamıştır. Deng dönemi ile başlayan piyasa ekonomisine geçiş dönemi, DTÖ'ye katılım ile birlikte en önemli meyvesini vermiştir.

3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ve ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE ÜYELİĞİNDEN SONRAKİ DIŞ POLİTİKALARI

Uluslararası ticaretin geliştirilmesi amacıyla kurulan Dünya Ticaret Örgütü, küresel pazar ekonomisinin seyrini de belirleyen önemli bir ekonomik örgüttür. Bu nedenle devletlerin şekillenmesinde oynadığı etkin rol nedeniyle ilk kısımda DTÖ genel bir yaklaşımla analiz edilmiştir. DTÖ'nün fonksiyonları ve örgütün işleyiş yapısı ve organları, örgüte üye ülkelere etkisi kapsamında incelenmiştir. İkinci kısımda ise DTÖ'nün dünya sistemi içindeki yeri ve dünya ekonomi politikalarına etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. DTÖ'nün üye devletler açısından sağladığı avantajlar ve yükümlülükler irdelenmiştir. DTÖ'nün devletler üzerindeki yaptırım gücü anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çin'in DTÖ'ye üye olduktan sonra değişen yapısı ise üçüncü bölümde analiz edilmeye çalışılacaktır. Çin'in DTÖ üyeliğinin Çin açısından etkileri anlaşılmaya çalışılmış ve özellikle Çin'in dış politikalarındaki farklılığın anlaşılabilmesi için Hua Jintao dönemine geniş yer verilmiştir ve sonrasında da genel hatları ile Şi Cinping dönemi gelişmeler ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.1. Dünya Ticaret Örgütü'ne Genel Bakış

İkinci Dünya Savaşı'ndan miras kalan büyük tahribatlar nedeniyle tekrar bu tür yıkıntıların yaşanmaması ve dünyada kalıcı barışın tesis edilebilmesi için uluslararası ekonomik işbirliğinin oluşturulması fikri büyük oranda kabul görmeye başlamıştır. Ülkelerin savaş sonrasında meydana gelen zararlarının telafi edilebilmesi için ekonomik kalkınma önem teşkil etmiştir ve bunun sonucu olarak da ekonomik işbirlikleri ile ortak çıkarlar çatısı altında toplanma kararı neticesinde adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda ülkelerin ekonomik olarak istikrara kavuşmalarını sağlamak, uluslararası ticarete standardizasyon ve serbestlik oluşturmak, uluslararası likidite ihtiyacına çözüm bulmak ve ülkelerin kalkınma politikalarına destek olmak amaçları doğrultusunda yeni kurumlar ve örgütler kurulma çabaları başlamıştır. IMF, Dünya Bankası, Bretton Woods'un ortaya çıkışı bu çabaların ürünüdür. (Gelir İdaresi Daire Başkanlığı, 2009)

Uluslararası toplum da örgütlenme süreci başlamış, siyasi ve ekonomik örgütler çatısı altında devletler işbirliği kurmuşlardır. Bu çerçevede uluslararası

ticaretin serbestleşmesi amacıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmıştır. 1948 Ocak ayı ile yürürlüğe giren GATT'ın ana amacı gümrük vergilerinin düşürülmesi ile tarife dışı engelleri ortadan kaldırılarak dış ticaret hacminin artırılması olmuştur. GATT çerçevesinde 1994 yılına kadar bir dizi ticaret sözleşmeleri ve konferanslar düzenlenmiştir ve 15 Nisan 1994 tarihi itibarıyla GATT, DTÖ'ye dönüşmüştür ve 1995 yılı ile resmen faaliyete geçmiştir. (Karaca, 2003)

İsviçre'nin Cenevre şehrinde merkezi bulunan DTÖ kurulduğunda 128 üyeye sahip olmakla birlikte 26 Nisan 2015 yılından itibaren 161 üyesi bulunmaktadır. (WTO, 2015a)

Neoliberal politikaların uluslararası arenada kabul görmesi ile birlikte sanayileşmiş devletler ve uluslararası finansal kuruluşlar bu politikaların küreselleşmesinde önemli aktörler haline gelmişlerdir. Özellikle dönemsel olarak istikrarsız piyasa koşullarına sahip olan az gelişmiş ülkelerin iktisadi politikalarında etkili bir unsur olan IMF'ye Dünya Bankası'nda eklenmesi ile neoliberal piyasa koşullarının güçlendiği netleşmiştir. 1993 yılı ile birlikte Uruguay müzakere süreci sonrasında kurulan DTÖ, neoliberal küresel düzenin etkili ve güçlü aktörü olmuştur. DTÖ'nün uluslararası ticaretin çerçevesini oluşturmasının yanında etkin bir uluslararası aktör olmasının en önemli göstergesi yeni denetim mekanizmaları oluşturarak devletlerin dış politikaları üzerinde etkili olan bir uluslararası örgüt olmasıdır. Az gelişmiş ülkelerde daha etkili olan DTÖ, devletlerin dış ticaret, yabancı sermaye yatırımları ve teknoloji akımlarına açık politikalar izlemelerini sağlamaktadır. Devlet müdahalesini en aza indirmeyi amaçlayan DTÖ, çok uluslu şirketlerin yayılımlarının önündeki engelleri kaldıran bir misyona sahiptir. (Şenses, 2004)

3.1.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Fonksiyonları

DTÖ'nün ana prensibi uluslararası ticareti geliştirerek devletlerin refah düzeyini artırmaktır. Bu ana amaç doğrultusunda gelişmekte olan ülkeleri dünya ticaretine dahil etmeye yönelik ilkelere sahip olan örgüt, uluslararası ticaretin gelişmesine engel olacak tüm unsurları ortadan kaldırmaya yönelik politikalar yürütmektedir. (Şanlı, 2004)

Uluslararası ticaretin kurallarını belirleme amacı taşıyan DTÖ'nün çoklu anlaşmalar ile belirlenen temel fonksiyonları; DTÖ'yü meydana getiren çok taraflı ticaret anlaşmalarının yönetilmesi, ticaret müzakerelerinin yapıldığı forumların oluşturulması, ulusal ticaret politikalarını izlenerek müdahale edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin küresel ticarete geçiş dönemlerinde rehberlik edilerek teknik destek verilmesi ve uluslararası ekonomik örgütler ile işbirliği içerisinde olunarak ortak politikalar yürütülmesidir. (WTO, 2015) DTÖ'nün üye devletlerin ulusal ticaret politikalarını izleyebilme ve bu politikalara müdahale edebilme fonksiyonu devletlerin üzerinde önemli bir yaptırım unsurudur. Neoliberal ilkeler çizgisinde kurulmuş olan DTÖ, devletlerin ekonomik rejimlerinin bu yönde evrilmesini sağlayarak, uluslararası ticaret sisteminin belirlenmesinde etkin bir aktör olma özelliği taşımaktadır.

Kuruluş anlaşması gereği DTÖ'nün belirlediği sektörler tarım, sanayi, hizmetler ve fikri mülkiyet haklarıdır. Bu dört husus üzerinde genel düzenlemeler getirilmiş ve bu alanlarda getirilen yeni kurallar çerçevesinde hedeflenen neoliberal serbest piyasa koşulları oluşturulmaya çalışılmıştır. Tarım sektöründe yapılan düzenlemeler genel olarak ithalat için uygulanan tarifelerin azaltılıp, ihracat teşviklerinin ise azaltılması yönündedir. (Akder, 2003) Bu düzenlemelerin doğrultusunda DTÖ'nün üye ülkelerin dış ticaret politikalarına yön verdiği ve ekonomi politikalarında belirleyici bir aktör olduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır.

DTÖ kuruluş anlaşması gereği sanayi ürünleri hususunda da belirli kurallar belirlenmiştir. Sanayi ürünleri ithalatında %34 indirim yapılması kararı alınmıştır. (Turhan, 1997)Belirlenen indirim neticesinde sanayi ürünlerinin uluslararası ticarete ülkeler arası dolanım sahasının genişlemesi ve pazar alanlarının genişlemesi hedeflenmiştir.

Uluslararası ticaret için önem teşkil eden sağlıktan ulaşım birçok alanı ilgilendiren hizmet sektörü DTÖ kapsamında kuraları belirlenen önemli hususlardan olmuştur. DTÖ anlaşması gereği devletler kote edilmiş hizmet ticareti sektöründe meydana gelen ulusal değişikliklerden kamuoyunu bilgilendirmekle yükümlüdür. (Pulat, 2008)

DTÖ kapsamında belirlenen hizmet sektörü ticaretinin kapsamı çeşitlilik göstermektedir. Uluslararası telefon görüşmeleri, bir ülkenin diğer ülkenin hizmet tüketicisine yönelik yaptığı turizm hizmetleri, diğer ülkelerde ticari varlık

oluşturmaya yönelik yabancı banka şubeleri açmak, diğer ülkelerde verilen danışmanlık hizmetleri gibi faaliyetler bu kapsamda örneklendirilmiştir. Uluslararası alanda ticari faaliyetleri yürütülebilecek tüm sektör kollarını kapsamaktadır. (WTO, 2015b)

DTÖ kapsamında çerçevesi belirlenen diğer bir alan ise fikri mülkiyet haklarıdır. Bu alanda yapılan düzenlemeler ile herhangi bir konuda meydana getirilen yenilikçi bir ürün, hizmet ve tasarımların yaratıcısının haklarının korunması amacını taşımaktadır. Bu çerçevede belirtilen haklar; ticari markalar, kopyalama ile ilgili haklar, coğrafi göstergeler, endüstriyel tasarımlar, patentler, topografılar ve entegre devreler, ticari sırları da içeren gizli resmi bilgilerdir. (WTO, 2015c)

3.1.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Yapısı

DTÖ'nün kurumsal yapısının ve karar alma mekanizması sistemli bir şekilde işlemektedir. Bunun sağlanasındaki en önemli etken ise DTÖ'nün organlarının görev dağılımının net bir şekilde belirlenmiş olmasıdır. Bu organlardan ilki ve en önemlisi Bakanlar Konferansıdır. Örgütün yönetimini sağlayan organıdır. Bakanlar Konferansı en az iki yılda bir toplanmak zorundadır. Bakanlar Konferansı bünyesinde, DTÖ'nün en önemli konularının çözüme kavuşturulduğu iki organı bulunmaktadır. Bunlar, Anlaşmazlıkların Halli Organı ve Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organıdır. (Turhan, 1997) Bu organlar sonucunda devletler arasındaki ticari uyuşmazlıklar hususunda uzlaşma sağlanarak belirlenen kurallar çerçevesinde çözüm bulunmaktadır. Anlaşmazlıkların Halli Organı kapsamında panel ve temyiz mekanizmaları uygulanmaktadır. Bu mekanizmalar ile kurallar çerçevesinde belirlenen sürelerle göre soruna taraf devletlerin görüşlerini sunma ve itiraz etme gibi haklara sahip olması sağlanmıştır. Tüm bu mekanizmaların işleyişinden sonra ortaya çıkan karar taraf devletler için bağlayıcı niteliktedir. DTÖ'nün devletler üzerindeki yaptırım mekanizması bu kararlar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Karar sonucunda üye ülkeye belirli bir süre verilmektedir. Bu sürede uygulamalarını istenilen şekilde değiştirmeyen üye ülkelere taraflar tarafından tazminat belirlenir. (Gelir İdaresi Dairesi Başkanlığı, 2009)

Bakanlar Konferansı'nın diğer bir önemli özelliği ise örgütün karar mekanizması yöntemlerindeki aktif rolüdür. Örgütün karar almadaki temel

yöntemi fikir birliği yöntemidir. Uluslararası anlaşmaların hükümlerini iptal etme kararı da bu yöntemle alınmakla birlikte, sadece bazı kararların niteliklerine göre üçte iki çoğunlukla da karar alınabilmektedir. Fikir birliğinin sağlanmadığı durumlarda oy çokluğuna gidilerek kararlar alınmaktadır. Bu yöntemin gereği olarak, örgüt üyelerinin dörtte üçünün kararı ile çok taraflı bir ticaret anlaşması hususunda karara varılmaktadır. Bakanlar Konferansı'nın toplanması ile uygulanabilecek olan ikinci yönteme göre ise dörtte üç çoğunluğun sağlanması ile Bakanlar Konferansı üçüncü bir devlete uluslararası bir anlaşma ile yüklenen sorumlulukları kaldırabilir. Ayrıca Bakanlar Konferansı örgüte yeni üye alınması kararında da etkin bir organdır. Örgüte yeni üye alımı Bakanlar Konferansı'nda üçte iki çoğunluk sağlandıktan sonra gerçekleşebilir. (WTO, 2015c)

DTÖ'nün işleyişinin sağlanabilmesi için alt birimlerde bulunmaktadır. Bunlardan ilki Genel Konseydir. Üye ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktadır ve yönetiminde Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi ve Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları konseyleri bulunmaktadır. Yıl içerisinde ticaretle ilgili konularda yönetimindeki konseylerin kapsamına giren anlaşmazlıklarda toplanabilmektedir. Ayrıca Genel Konsey; Ticaret Politikası İnceleme Birimi ve Anlaşmazlıkların Giderilmesi Birimi olarak toplanabilmektedir. Bu iki birim üye ülkelerin ticaret politikalarını incelemeye tabi tutabilmekte ve üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları çözerek karara bağlayabilmektedir. Bu birimlerin verdiği kararlar bağlayıcıdır. (Karaca, 2003)

Örgütün yapısını oluşturan bir diğer organ ise Sekreteryadır. Temel işlevi Bakanlar Konferansı'na, alt birimlere, konseylere ve komitelere ve gelişmekte olan ülkelere teknik destek sağlamak, dünya ticaretini incelemek ve çok kültürlü, tarafsız ve profesyonel yapısı ile örgütün işleyişini sağlamaktır. Sekreteryaya faaliyetleri farklı milletlerden deneyimli ve profesyonel kişiler tarafından yürütülmektedir. Tüm faaliyetlerin gerçekleşmesini sağlayan örgüt bütçesi ise, üye devletlerin katkıları ile oluşmaktadır. Bu katkı payları üye devletlerin uluslararası ticaretteki paylarına göre değişiklik göstermektedir. (WTO, 2015c)

3.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Dünya Ekonomi Politikaları Üzerindeki Etkisi

Neoliberal ekonomi politikalarının hakim olduğu dünya ekonomi sisteminin gelişiminde etkili olan uluslararası finansal kuruluşlardan biride DTÖ

olmuştur. DTÖ özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üzerinde denetim mekanizması kuran bir rol üstlenmiştir. Üyesi olan özellikle az gelişmiş ülkelerin yabancı sermaye akımları ve teknoloji alanlarında dışa açık hale gelmelerini sağlayarak, çok uluslu şirketler için ticareti kolaylaştırıcı olmuştur. Uluslararası ticaretin belirleyici konumuna gelmesi ile birlikte, farklı ekonomik rejimlere sahip devletlerin neoliberal politikalara yönelmesini hızlandırıcı etkisi olmuştur. (Şenses, 2004)

Küresel sorunlar için çözüm geliştirmeye çalışan, karar alan ve karar alıcıları etkileme etkinliğine sahip tüm diğer uluslararası kuruluşlar gibi DTÖ'de küresel yönetişimin bir aktörüdür. Neoliberal politikaların kökleşmesi ve çok taraflı ticaretin serbestleştirilmesi hususlarındaki başarıları neticesinde DTÖ etkili uluslararası kuruluşlar arasında yerini almıştır. (Vurdu, 2008)

DTÖ, uluslararası ticaretin kurallarının tek başına belirleyici olmasa da, bu kuralların belirlenmesinde en etkili kuruluşlardan biridir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaret sistemine adaptasyonun sağlaması amacıyla hareket eden DTÖ, bu amacın sonucu olarak dünya ekonomisinin büyümesinde de etkili bir örgüttür. (Sutherland ve Sewell, 2001) Uluslararası politikanın giderek ekonomi odaklı hale gelmesi ile birlikte, uluslararası ekonomik örgütler bu sistemin ana bileşenlerini oluşturmaya başlamıştır. Devletler arası ticaret anlaşmalarının maddeleri tüm dünyanın yakından takip ettiği hususlar haline gelmiştir. Uluslararası örgüt çatısı altında toplanan devletler, örgüte üye diğer bir devletin yaptığı ticari bir anlaşmadan etkilenebilecek pozisyona geldiği için, uluslararası ticaret anlaşmalarına yön veren DTÖ'nün de etki gücü artmıştır.

Uluslararası ticaret anlaşmaları ile birlikte belirli bir küresel ticaret yapısı oluşturan DTÖ, birbirine bağlı mekanizmaların oluşmasını sağlayarak devletlerin uymak zorunda kaldığı bir uluslararası ticaret rejimi oluşturmuştur. Bu mekanizmalar, DTÖ'nün mal ve hizmet ticareti, fikri mülkiyet ve anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin uyguladığı anlaşmalar ile kurulmuştur. DTÖ bu mekanizmalar sayesinde uluslararası kalkınma politikalarının sürdürülmesini sağlayarak dünya ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. (Guliyev, 2008)

DTÖ kapsamında üye olan devletlerin taraf olmuş olduğu anlaşmalar gereği, DTÖ üye devletler açısından caydırıcı etkiye sahip bir üst kuruluş haline gelmiştir. DTÖ, çok uluslu şirketlerin yayılımının önündeki tüm engellerin

kaldırılması için devletler üzerinde bir baskı unsuru haline gelmiştir. Bu durum çok uluslu şirketlerin gelişimini sağlarken, bu şirketlerin karlılıklarına engel olarak gördükleri çevre gibi konuların zarar görmesine sebep olmaktadır. DTÖ'nün çok uluslu şirketlerdeki büyük paylara sahip devletlerin yönlendirmesi ise uyguladığı düzenlemeler, ABD Temiz Hava Yasası, Japonya'nın Japonya'nın küresel ısınma ile ilgili Kyoto Anlaşması, ve Avrupa'da toksit maddeler ve geri kazanım konusundaki çıkarılan yasanın uygulanmasına engel olmuştur. (Pakhuy, 2005) DTÖ az gelişmiş ülkeleri geliştirmek amacı kapsamında devletlerin ekonomik büyümelerini sağlayıcı aktif politikalar uygulamaktadır. Bunun yanında diğer bir amacı olan uluslararası ticaretin gelişimini sağlama kapsamında ise çok uluslu şirketlerin lehine düzenlemeler yapmaktadır. Bu sebeple dünyanın geleceğini belirleyecek olan çevresel konularda pasif politikalar uygulayabilmektedir.

DTÖ, üye olan tüm devletleri kapsayan genel hükümlere sahip olsa da bu kuralların devletler üzerindeki etkisi değişkenlik göstermektedir. DTÖ'nün de amaçları arasında olan ekonomik olarak küreselleşmenin artış göstermesi uluslararası ticareti geliştirse de geliştirmekte olan ülkeler için aynı olumlu etkiyi göstermemiştir. Dünya piyasalarının hareketlenmesi ve hızlı teknolojik gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan düşük maliyetler verimlilik artışı ile sonuçlanmıştır. Böylece yeni yatırım fırsatları ile birlikte uluslararası rekabet de artış göstermiştir. Bu rekabet ile birlikte gelişmiş ülkelerin yanında geliştirmekte olan ülkelerde kalkınmaya başlamıştır ve dünya ticaret piyasasında aktif duruma gelmişlerdir. Geliştirmekte olan ülkeler için bu gelişmelerin aleyhte sonucu ise gelişmiş ülkelere oranla uluslararası ticarete daha pasif konumda olmalarıdır. DTÖ'nün de belirlediği çok taraflı anlaşmaların sonucu olarak da gelişmiş ülkeler gelişmemiş ülkelere göre daha kazançlı durumdadır. (Dikkaya ve Deniz, 2006) DTÖ, örgüte üye tüm devletler için aynı hükümleri uygulasa da, çok taraflı anlaşmalar gereği devletlerin uymak zorunda oldukları kurallar, devletlerin gelişmişlik düzeyleri sebebiyle farklı sonuçlar doğurmaktadır.

3.2.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Üye Devletler Üzerindeki Yaptırımları ve Etkileri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte, savaşın dünya üzerindeki yıkıcı etkilerinden tüm devletler büyük zararlar gördükleri için, uluslararası ticaret mekanizmasının oluşturulup belirli kurallar kapsamında tüm devletlerin bu sisteme dahil olduğu bir yapı fikri birçok devlet tarafından dile getirilmeye ve kabul

görmeye başlamıştır. Bu fikrin ilk aşaması olarak GATT'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte uluslararası ticaret ile ilgili kuralların çerçevesi oluşturulmuştur. DTÖ'nün kurulması ile birlikte ise uluslararası ticareti belirleyen yapı kurumsal bir kimliğe sahip olmuştur. DTÖ'nün devletler üzerinde etkili bir örgüt haline gelmesini sağlayan ise GATT'dan farklı olarak Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na (AHM) sahip olmasıdır. DTÖ, bu mekanizma ile devletler arası uyuşmazlıklara çözüm ve itilafli konulara da nihai sonuç getirmektedir. Bu sebeplerden dolayı, DTÖ'nün belirlediği uluslararası ticari sistem devletler için hukuki anlamda GATT'ye göre daha bağlayıcı hale gelmiştir. (Aydın, 2008)

GATT çerçevesinde uluslararası ticaret sistemi diplomatik ilişkilere dayanan hukuki boyutu daha zayıf bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır. DTÖ'nün oluşumunu sağlayan ticaret müzakereleri neticesinde güçlü bir AHM oluşturulmuştur. Örgüt hukuki yapısı neticesinde bağlayıcılık yönü ile birlikte devletler için önemli bir yaptırım gücü oluşturmuştur. Panel ve Temyiz Organları sayesinde de örgütün kararları kesinlik kazanmıştır. DTÖ ile uluslararası ticaret daha sistemli bir yapıya bürünmüş ve devletler arası ilişkilere dayalı bir hal almaktan çıkarak hukuki kurallara dayalı net kararların alındığı bir mekanizma oluşturulmuştur. (Abbott et al., 2000)

DTÖ'ye üye olan tüm devletlerin öncelikli olarak ülkelerinde fiyat mekanizmasının işlemlerini sağlayan bir hukuki yapı oluşturmaları zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca, DTÖ'nün belirlediği dış ticaret tarifelerini uygulamakla yükümlüdürler. Bu tarifelerin sonucu olarak ülkeler rekabet güçlerine göre dış ticaret hacmindeki artışı kendi lehlerine çevirebilmektedirler. (Çatalbaş, 2014) Bu durum kimi devletler için olumlu bir sonuç doğururken rekabet gücü zayıf olan devletler için dezavantaj olabilmektedir.

DTÖ kurulduğundan beri giderek üye ülke sayısı artmıştır hatta birçok ülkede örgüte üye olmak için uzun yıllar beklemiştir. DTÖ'nün belirlediği uluslararası ticaret kurallarına taban tabana zıt ülkeler bile örgüte üye olmak için gerekli taahhütleri yerine getirmek amacıyla politikalarına bu yönde şekil vermeye başlamışlardır. Bu ülkelerin politika belirleyicileri, örgüte üyeliğin ülkelerine rejimsel değişiklikler getirirse de dünya ekonomisine entegrasyonun sağlanabilmesi için DTÖ üyeliğinin önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca DTÖ üyeliği ile birlikte ülkelere yabancı yatırımcı girişi kolaylaşmakta ve diğer ülkelerin pazarlarına giriş daha kolay hale gelmektedir. Üye ülkeler; ithalat kotalarını

kaldırmak, devlet önlemlerinde reformlar yapmak gibi şartları yerine getirmeyi kabul ettikleri için, DTÖ üyeliği ülkesel kredibilitiyi artırdığı gibi özel sektörde üye olmayan ülkelerde meydana gelen belirsizlikleri azaltmaktadır. Ekonomistlerin de vurguladığı bu avantajlar sebebiyle DTÖ'ye üyelik talebi kurulduğu zamandan bu yana artış göstermiştir. (Evenett ve Braga, 2008) Devletler uluslararası ticaret sistemine dahil olmak ve uluslararası arenada aktif olarak varlık gösterebilmek için DTÖ'nün şartlarını kabul etmeyi taahhüt etmiş ve örgüte üyeliğin gerekliliklerini sağlamaya çalışmışlardır.

DTÖ çerçevesinde belirlenmiş kurallar, örgüte üye tüm devletlere eşit uygulansada, ülkelerin ekonomik farklılıkları sebebiyle, gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasından dolayı, devletler örgütün kurallarından farklı etkilenmektedirler. Gelişmiş ülkeler için fırsat olabilecek bazı anlaşmalar, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler için kriz yaratabilmektedir. DTÖ'nün belirlediği serbest dış ticaret kurallarının sadece gelişmiş değil, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerinde lehine işlevlik kazanabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin ulusal kalkınmalarını sağlayacak planlamaları belirleyecek rekabet kurumları eksiklerini gidermeleri gerekmektedir. Bu planlamaların yapılacağı kurumlar ve insan gücü eksikliği gelişmekte olan ülkeler için en büyük engellerdendir. Bu engeller ortadan kaldırılmadığı takdirde gelişmekte olan ülkeler DTÖ'nün sağladığı pazar imkanlarından daima en düşük payı alacaklardır. (Çaşkurlu, 2010)

Uruguay görüşmelerinin sonucu olarak belirlenen DTÖ kuralları ticaret yasası ihlallerine zemin hazırlamıştır. Az gelişmiş ülkeler bu görüşmeler sonucu ithal mallara uyguladıkları bazı gümrük tarifelerini kaldırmak zorunda kalmışlardır. Böylece bu ülkelerde gelişmekte olan yerli sanayi, yabancı sermaye ile rekabet edemez duruma gelmiştir ve yerli sanayi büyük bir darbe almıştır. (Wallach & Sforza, 2002)

Gelişmiş ülkeler uluslararası sistemde sanayi alanında diğer ülkelere göre daha önde oldukları için, bilgi ve teknolojiyi işleyen ve satan konumdadırlar. Bunun sonucu olarak da gelişmemiş ülkeler ise hammadde ve ucuz iş gücünün tedarikçisi konumunda olmak zorunda kalmışlardır. DTÖ ise kuruluş amacı olan uluslararası ticaretin yayılması kapsamında dolaylı yoldan bu amaca hizmet eden bir araç haline gelmiştir. Örgüt, ticaret anlaşmaları ile belirlenen kuralları tüm ülkelere eşit olarak uygulasa da, bu anlaşmaların ülkelere olan yansımaları farklı olmaktadır. Örneğin, fikri mülkiyet hakları doğrultusunda yerli teknolojisini

üretmek ve kullanmak için faaliyet gösteren gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin piyasaya hakimiyetleri sonucu pazara giriş yapamamaktadır. DTÖ bu kapsamda gelişmekte olan ülkelere karşı rekabet edilebilirlik çerçevesinde koruyucu kurallar konusunda pasif kalmaktadır. DTÖ'nün belirlediği serbest piyasa kuralları kapsamında gelişmemiş ülkeler, gelişmiş ülkelerin eski teknolojik ürünlerini sattığı pazarlar haline gelmişlerdir. Az gelişmiş ülkeler, DTÖ üyeliği kapsamında yeni pazarlar elde ederken, kendileri de gelişmiş ülkelerin önemli pazarları haline gelmişlerdir. Bu durum gelişmiş ülkelerin sanayi sektöründeki güçlü yapılarının sonucu olarak, gelişmiş ülkelerin lehine bir profil sergilemektedir. (Yıkılmaz, 2004)

DTÖ'nün belirlediği kurallar, sanayileşme düzeylerinin sonucu olarak gelişmiş ülkelerin lehine olsa da, AHM'nin işlevliği sayesinde gelişmekte olan ülkeleri koruyan sonuçlar da almaktadır. Bu çerçevede, ABD'nin pamuk üreticilerine sağladığı teşvikler sonucu, diğer ülkelerin pamuk üreticileri mağduriyet yaşamıştır. Bu durum gereği olarak DTÖ diğer ülkelerin mağduriyetlerini haklı bulmuş ve ABD'nin sağladığı teşviklerin uluslararası ticaret kurallarına aykırı olduğu kararını almıştır. Ayrıca 2004 yılında, Avrupa Birliği (AB) ihracatçılarına sağladığı teşvikler sayesinde dünya piyasalarına ucuz şeker sürmesi ile rakiplerini haksız rekabete uğratmıştır. DTÖ, bu durumunda uluslararası ticarete aykırı olduğu kararına varmış ve AB'nin bu karara olan itirazlarını kabul etmemiştir. (Kadıoğlu, 2014)

DTÖ'nün uluslararası ticaret sistemine dahil olmanın avantajlı ve dezavantajlı birçok yanı bulunmaktadır. Tüm bu şartlar altında birçok devlet bu sistem dışında kalmaktan ziyade, örgüte üyeliğin dezavantajlarını avantaja dönüştürebilmeyi hedefleyerek, örgüte üye olmayı tercih etmektedirler. Çin'de bu devletler arasında yer alarak 2001 yılında örgüte üyeliğinin kabul olması ise DTÖ içerisinde yerini almıştır. Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomiler arasında olarak uluslararası piyasada dikkatleri üzerine çeken Çin, DTÖ prensiplerine taban tabana zıt ülkesel rejime ve ekonomi politikalarına sahip olduğu için üyelik müzakereleri süresince birçok yükümlülük altına girmiştir. Bu yükümlülüklerin gereği olarak dünya ekonomisine hızlı bir şekilde entegrasyon sağlamak için gerekli politika değişikliklerini ve uluslararası pazara açık hale gelmesini sağlayacak liberalizasyonu yerine getirmeyi kabul etmiştir. Böylece Çin DTÖ'ye üyeliği ile birlikte birçok değişimi gerçekleştirmiştir. (TOBB, 2003)

3.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelikinden Sonraki Değişimleri

Çin 1978 yılından itibaren başlattığı ekonomik reformlar neticesinde IMF'ye üye olmuştur. 1986 yılı itibariyle de DTÖ kurulmadan önceki uluslararası ticaret sistemini belirleyen mekanizma olan GATT'ye üyelik için başvuruda bulunmuştur. ABD'nin görünmez ama devam eden ekonomik ambargosu sebebiyle bu süreç 15 yıl devam etmiş ve Çin'in DTÖ üyeliği 2001 yılında gerçekleşebilmiştir. Bu üyelik neticesinde Çin bazı taahhütlerde bulunmuştur. Bunların sonucu olarak Çin pazarlarına yabancı yatırımcılar kolaylıkla giriş yapabilmeye başlamış, ithalattaki gümrük vergileri düşürülmüş ve yabancı yatırımcı için liberal ve adil bir ortam sağlanmaya başlanmıştır. (Şimşek, 2005)

“Çin'in uzun bir çabanın ardından DTÖ'ye üyeliği, ülkenin yapısal reform sürecinde ve global ekonomiye entegrasyonunda tarihi bir adım teşkil etmektedir. Dünyanın en fazla nüfusuna sahip, yedinci büyük ihracatçısı olan Çin, kurallara dayalı çok taraflı ticaret sistemine dahil olarak, ilk kez kendini dış dünyanın ticari kural ve disiplinlerine tabi kılmaktadır.”(TOBB, 2003:3)

Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin hem olumlu hem de olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır. Çin lehine en önemli sonucu ülkenin ekonomik ve ticari serbestisinin artış göstereceğidir. Ayrıca bu Çin'in tamamıyla kapılarını dış dünyaya açtığını göstermektedir. (Gan, 2004) DTÖ'nün Çin için en olumsuz etkisi işsizliğin artışı konusunda olmuştur. 2000 yılından itibaren işsizlik artış oranının giderek yükselen bir grafik çizmesinin en önemli sebebi örgüte üyelik sonucu olarak Çin'in dış dünyadaki yoğun rekabet ile karşı karşıya kalmasıdır. Çin bu rekabete hazırlıksız yakalanmıştır. (Çivileri, 2003)

Çin ekonomisinin kapılarını dünyaya açması ile ülkedeki büyüme oranı artış göstermiştir. Tarım sektörü dışında kalan, diğer tüm sektörlerde önemli bir büyüme meydana gelmiştir.(Dutta,2005) Tarım sektörü aleyhine değişen bu durum için önlem alınması ise bir gereklilik olmaya başlamıştır. Halkın tarım sektöründe çalışan kesimi için büyük bir işsizlik dalgasının sinyalleri oluşmaya başlamıştır.

Çin'in DTÖ üyeliği gereği olarak ülkede meydana gelen hızlı liberalleşme politikaları sonucu sadece tarım sektöründe çalışanlar değil, kamu işletmelerinde çalışanlar da bazı sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu işletmelerde 83

milyon insan istihdam edilmektedir. Bu çalışanların birçoğu işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların çözülmesi için ise Çin'in bazı politika değişikliklerine gitmesi gerekmektedir. Bu alanlardaki yoğun iş gücünü yeni imalat faaliyetlerine sevk etmek ve sistemli bir teknolojik modernleşme sürecini başlatmak zorundadır. (UNCTAD, 2002)

DTÖ'ye üyeliğin gereği olarak Çin, uluslararası ticaret sistemine entegrasyonunu gerçekleştirebilmek için uygulamak zorunda olduğu birçok yükümlülüğü de kabul etmiştir. Bu çerçevede; örgüte üye tüm devletlerin yabancı kuruluşlarına eşit politikalar uygulanacaktır. Üç yıl içinde tüm işletmelere ithalat ve ihracatta dış ticaret serbestisi verilecektir. Turizm, eğlence ve taşımacılık sektörlerinde üye devletler tarafından yüzde yüz yabancı sermayeli şirketler kurulabilecektir. (DEİK, 2003) Çin'in özellikle yabancı sermayenin ülkeye rahatça girişini kabul etmiş olduğu bu yükümlülükler, piyasa sosyalizminin en üst seviyeye taşındığını gözler önüne sermiştir. Kapitalist sisteme hızlı bir geçişin yaşandığı Çin'de özellikle ekonomi alanında dış politikada tamamen açık kapı politikası uygulanmaya başlandığını göstermektedir.

Çin'in uzunca süren kapalı devlet yapısı ve dış politik olarak piyasadan uzak kaldığı yılların etkisi sebebiyle Hua döneminin ilk yılları DTÖ'ye üyeliğin getirdiği piyasa düzenine alışma evresi olacaktır. Bu evrede örgüte üyelik kapsamında uygulanmak zorunda olunan dış ticaret yükümlülükleri, ülkenin hızlı ekonomik reformlar uygulamasını da beraberinde gerektirecektir. Hua yönetiminin ortalarına doğru ise Çin'in adaptasyon sürecinin bitmesi ile birlikte Çin lehine ekonomik atılımlar artmaya başlayacaktır.

3.3.1. Hua Jintao Dönemi

Hua Jintao Çin'in inşası olarak adlandırdığı bu yeni dönemde sistemin temellerini sağlamlaştırma görevini üstlenmiştir. O da diğer liderler gibi Komünist Parti içinde yetişmiştir. Deng Xioping ve Jiang Zemin'den farklı olarak birçok atılım göstermiş, Çin'in 21.yyda birçok görüşmelerde bulunmasını dış politikasında farklı alanlara yönelmesini sağlamıştır. Çin'in Hua Jintao ile birlikte söylemi "uyumlu toplum ve uluslararası politikanın ayak izlerinin takip edilebilmesi" şeklindedir. Sosyo- ekonomik tüm gelişmeler incelenecek ve uygulanabilirlikleri denenecektir. Çin'in konumunun oturtulması ve ulusal

stratejisinin belirlenmesi için gerekli olan özveri gösterilmelidir. (Zheng ve Tong, 2007)

Çin Hua döneminde, ekonomik atılımların ve açılımların öncelikli olduğu iç ve dış politika stratejileri belirlemiştir. Çin'in dünya sistemine entegrasyonunu tamamlayabilmek için belirlediği çok taraflı işbirliklerine katılma politikası devam ettirilmiştir. Hua, dış politika hamlelerini, Çin'in ekonomik kalkınmasının gelişimine paralellik gösterecek şekilde belirlemiştir. Bölgesel istikrara önem vermiş ve bu çerçevede Orta Asya Politikası'nda yumuşak adımlar atarak, enerji güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Çin'in barışçıl bir şekilde gelişmesinin sağlanabilmesi için gelişmiş güçlü devletler ile işbirlikleri yapılmıştır. ŞİÖ ve DTÖ gibi farklı amaçlara sahip örgütler içinde yer alınarak Çin'e karşı oluşabilecek karşıt politikalara karşı önlem alınmıştır. (Sheives, 2013)

Çin ekonomik olarak dış pazarda da yerini sabitleştirmek için bazı stratejiler üretmeye başlamıştır. Bunun için ikili ve çoklu görüşmelerde bulunan Hua başarılı işbirliklerine imza atmıştır. İç politik hamlelere baktığımızda ise bu gelişmelerin pek halka yansımadağı görülmektedir. Ülke ekonomisi canlanmakla birlikte, bunun bedeli "ucuz iş gücü" olarak geri dönmektedir. Çin'deki nüfus yoğunluğu da buna eklenince ortaya çıkan manzara pek de iç açıcı olmamaktadır. İnsanlar değişen ideolojik yapılanmayı algılayabilecek refah düzeyinde değildir. Kentlerden belli başlı bir kesim sonsuz bir değişim sürecine girerken bazıları ise olduğu yerde saymaya devam etmektedir. Şanghay bir metropol havasına bürünürken kırsallığını bir türlü değiştiremeyen kent sayısı artmaya devam etmektedir. Halkın çalışma endeksli bir hayat sürmesi ile birlikte, Çin'in ekonomik olarak büyümesi giderek artış göstermektedir. Bu durumun ülke refahı için gereklilik olduğu algısı yaratılmıştır. Böylece işçiler tarafından meydana gelebilecek tepkilerde önlenmiştir. Taban ile tavan arasındaki fark açılmaya başlamış ve Hua Jintao da bu sürecin bir parçası olarak tavandaki yerini almıştır. Hua, iç politika da Çin'in sistemine yönelik herhangi bir reform gerçekleştirilmediği de, dış politika da özellikle DTÖ'ye üyelik sonrası uyguladığı politikalar ile gerçek bir reformist olduğunu göstermiştir. Hua dış politika temasına Çin toplumunun barış isteğini koymuştur. Birçok yabancı lider ile görüşmeler gerçekleştirerek, çok yönlü politikalarını uygulamaya başlamıştır. Rusya, İngiltere, Fransa, İspanya, Almanya, ABD, Vietnam, Suriye, Uganda gibi daha birçok ülke ile temasa geçmiştir. Stratejik ortaklık gibi konular görüşülmüştür. Daha sonra Hua General Motors ile görüşmüştür ve "Ekonomik

gelişmenin en önemli nedeni teknoloji” diyerek politikalarının yönünün sinyalinin vermiştir. (Zhang, 2002)

Çin’in DTÖ’ye üyeliği ile birlikte planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreciyle ekonomik büyümesinde istikrarlı bir artış sağlanmıştır. Üyelik sonrasında 2001 yılından itibaren 5 yıl içerisinde tüm tarife dışı engeller ve kota uygulamasına son verilmesi, gümrük tarifelerinin 2005 yılı itibariyle sanayi mallarında %8,9’a, tarım ürünlerinde ise 2004 yılı itibariyle % 15’e çekilmesi gibi bir dizi taahhütte bulunmuştur. Üretimde belirli oranlarda yerli girdi kullanılması zorunluluğu, ihracat performansına dayalı uygulamalara öncelik, belirli firmalara tanınan dış ticaret hakkı uygulamalarına son verilmesi gibi yükümlülüklerde bu taahhütleri izlemiştir. (Çakmak, 2008)

Çin’in ekonomi politikalarındaki dışa açılma ile liberalleşen politikaları 2004’e kadar planlandığı şekilde devam etmiştir. Dış dünya ile ekonomik ilişkiler gün geçtikçe artmıştır. Uluslararası arenada Çin ekonomisi kendisinden söz ettirir bir hale gelmiştir. Çin’in uluslararası sisteme ekonomik olarak adaptasyonu DTÖ’ye üyeliği ile sağlanmıştır. Çin’in iktisadi politikalarında ise sanayi ve hizmet sektörleri öncelik verilen alanlardır. Bu öncelik, 1.300 milyon nüfusa sahip bir ülke için ne kadar doğru bir hamle tartışmaya açık bir durumdur. Ülkenin kendi kendine yetecek tarımsal üretimi aksatmış olması, gelecekte ortaya çıkabilecek birçok sorunun sinyalinin vermektedir. Çin’in bilgisayar araç gereçleri, elektronik alanında her geçen gün ilerleme kat etmesi ve rekabet gücünü arttırması ne kadar önemli ise, tarımsal üretimini aksatmış olması da bir o derece endişe vericidir. (Sandıklı ve Güllü, 2005)

Hua’nın modern ekonomist politikaları kapsamında uyguladığı politikaları Çin- ABD ilişkilerine de yansımıştır. Hua yönetime geçtiği ilk yıllarda ABD ile uluslararası politika da ortak sorumluluklar yüklenilebileceğini söyleyerek, Çin’in dış politikadaki siyasi duruşunun ekonomi ile birebir bağlantılı olduğunu göstermiştir. Hua’nın ekonomik kalkınmaya öncelik veren politikaları gereği, Çin’in ABD ile olan ekonomik ortaklığı Çin ABD ilişkilerinin asıl zemininin belirleyicisi olmuştur. (Cumhuriyet, 9 Şubat 2009)

Çin’in Hua döneminde ABD ile olumlu yönde ilerleyen ilişkilerinin en önemli nedenlerinden biride, Çin’in DTÖ üyeliğinin ABD’ye önemli avantajlar sağlamasıdır. Çin ucuz işgücüne sahip olması sonucu işçi üretimi gereken mallarda

uluslararası ticaret sistemine güçlü bir rakip olarak girmiş ve rekabeti kendi lehine çevirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde de aynı tür mallar üretildiği için bu durum, gelişmekte olan ülkeler için dezavantaj sağlamıştır. ABD için ise Çin gıda ve tarımsal ürünlerin ihracatında büyük bir pazar alanı olmuştur ve bu ürünlerde rekabet üstünlüğü elde etmiştir. Çin ise tekstil giyim sektöründe üstünlük sağlamıştır. Bu iki devletin piyasaya hakimiyetleri artarken, gelişmekte olan ülkelerin rekabet güçleri zayıflamıştır. (Chow, 2001)

Çin'in DTÖ'ye üye olması ile birlikte Çin ihracatı GSIYH'ye oranı giderek artış göstermiştir. 2002-2010 yılları arasında ihracatta DTÖ üyeliği etkisi ile %30'luk artış meydana gelmiştir. Hua yönetiminin ikinci evresi denebilecek 2005 yılı itibariyle ticaret kotaların kaldırılması ile Çin'in etkinliği giderek artış göstermiştir. Çin diğer ülkeler içinde önemli bir avantaj sağlamaktadır. Üretim artışı ile birlikte Çin telekomünikasyon ve finansal hizmetler gibi konularda artan ihtiyaçlar sonucu, diğer ülkeler için önemli bir pazar olmuştur. (Çeştepe, 2012)

Hua döneminde 2003 yılından beri Çin'in yükselişinin küresel bir imkan olarak kullanılması yönünde bir değişim politikası tasarlanmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak, Çin yumuşak güç politikalarının en önemli aracı olarak iç ve dış politika da uygulanacak olan yatırımlar belirlendi. 2007 yılı Çin Komünist Partisi 17. Kongresi'nde Hua tarafından bu politikalar için bütçeden önemli bir pay ayrılacağı sinyalleri verildi. Bu doğrultuda Çin'de milyarlarca dolara yakın yatırım harcamaları yapıldı. (Demirtepe, 2012)

Hua'nın dış politikada çok taraflı işbirliklerine önem vereceğinin sinyallerini vermesi sonrası yaptığı ülke ziyaretleri ile bu politikaları somut hale getirmeye başlamıştır. 2008 yılı Kasım ayı Latin Amerika gezisi kapsamında Peru'ya yaptığı ziyarette Çin ve Latin Amerika işbirliği ve ortaklık ilişkileri kurulması kapsamında yaptığı konuşmasında Latin Amerika ülkeleri ile geniş kapsamlı ekonomik işbirliği ağı oluşturulacağını ipuçlarını vermiştir. Peru Meclis Başkanı Javier Velasquez'de konuşmasında Çin ve Peru ilişkilerinin geliştirilmesine sıcak bakan ifadelerde bulunmuştur. (CRI, 21 Ekim, 2008)

Çin, DTÖ'ye üyeliği sürecinde ve üye olduktan sonra uygulanan politikaların açıklandığı dış ticaretine yönelik bir faaliyet belgesi yayınlamıştır. Örgüte üyeliğin 10.yılı kapsamında Çin Beyaz Kitabı yayınlanmıştır. Bu belgede Çin'in dünya sistemine entegrasyonunu sağladığı belirtilmiş ve Çin'in geleceğe

yönelik planlanan faaliyetleri bildirilmiştir. Bu belgede öncelikle Çin'in 1950'li yıllardan başlayan dış dünyaya açılma adımları, 1978 yılı ile girilen yeni dönem sonrası DTÖ'ye üyelik ile başlayan dünya dış ticaretindeki aktif dönem sonucunda 2010 yılında Çin'in dünyanın en büyük ihracatçısı ve en büyük ikinci ithalatçısı olduğu belirtilmiştir. Dış ticaretin gelişimi ile Çin'in dış dünyaya daha açık bir ülke olduğu, sanayileşmenin artmaya başlaması ile kentleşme oranında artış olduğu bildirilmiştir. Beyaz Kitap'ta Çin parası üzerindeki baskılara da yer verilmiş ve dünya ticaret arenasında bu baskılara karşı ithalatı artırmak amaçlı birçok önlem alındığı aktarılmıştır. Halkın yaşam standardını artırıcı politikalar ile ülkedeki tüketim oranını artırmak, ithalatı artırıcı bir dizi politika uygulamak ve ithalat prosedürlerini kolaylaştırıcı uygulamalar belirlemek gibi birçok uygulamayı içermektedir. Çin Beyaz Kitabı'nın bir önemli yanı da ülkenin dış ticarete eksik yönlerini de belirtmiş olmasıdır. Bu sayede, Çin yönetimi ülkenin eksik yönlerinin bilindiğini ve bu eksikliklerin giderilmesi için kalkınma planlarının yapıldığını göstermiş olmuştur. Kitapta özellikle Çinli şirketlerin AR-GE, marka, dizayn gibi konularda dünya ticaretindeki zayıflıkları üzerinde durulmuştur. Bu hususların düzeltilebilmesi için, Çin 2006- 2010 yıllarını kapsayan 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı gereği Çin dış ticaretinde bilim ve teknoloji odaklı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. 2011 yılından 2015 yılına kadar uygulanacak olan Çin 12. Kalkınma Planı'nda ise, üretim artışının yanında çevreyi de önemseyen politikalara önem verdiğini bildirdirmiştir. Çin, Beyaz Kitap'da dış ticaretinin gelişim tarihçesini belirtmekle birlikte, dünya ticaret sistemindeki gücünün giderek arttığının sinyallerini vermiştir. Dünya ticaret sistemi için Çin'in öneminin vurgusu yapılmakla birlikte, Çin tarafından da artık dünyadan izole olamayacağını anlaşıldığının mesajı verilmiştir. (TÜSİAD, 2012)

3.3.2. Şi Cinping Dönemi

2013 yılı itibariyle Çin'in yeni devlet başkanı olan Şi Cinping, ÇKP'nin kurucu üyelerinden bir babanın oğludur. İyi bir eğitim hayatından sonra 1982- 85 yılları arasında yerel parti sekreterliği görevini üstlenmiştir. 2000 yılı ile Fujian Eyalet Valiliği yapmıştır. Bu dönemde yolsuzluğa karşı sert uygulamaları ile kendinden söz ettirmiştir. Batı'da ise Şi'nin başkanlığı ile birlikte gözler Şi'ye çevrilmiş ve Çin ekonomisi için yenilikler yapması beklenmiştir. Ayrıca özgürlüklerin artırılması ve elitlerin ayrıcalıklarının kısıtlanması da öncelik verilmesi beklenen sorunlar arasındadır. (Aljazeera Turk, 14 Mart. 2013)

Şin dönemi Çin dış politikalarının hangi yönde ilerleyeceğinin ipuçları 12. Ulusal Halk Kongresi'nde Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin açıklamaları ile ortaya çıkmıştır. Çin'in "kemer- yol" politikası olarak adlandırılan karadan ekonomik bağlar ve deniz ulaşımında atılımlar yapılması ile oluşturulacak yeni koridordan bahsedilmiştir. Kemer- yol stratejisi Şi Jinping tarafından ortaya atılmıştır. 'Kemer' Kuzeybatı Çin'den başlayıp, Orta Asya, İran, Irak, Suriye ve Türkiye üzerinden, Boğaz'dan Kuzeydoğu Avrupa'ya, Almanya ve Hollanda'dan geçerek İtalya'ya kadar uzanan bir karadan ticareti anlamına gelmektedir. Yol ise Çin'den başlayıp Venedik'te karadaki "kemer yolu" ile birleşecek deniz yolunu ifade etmektedir. Wang bu açıklamaları yaparken, AB cephesinde de Çin'in DTÖ'ye üye olarak kabul edildiğinde "pazar dışı ekonomi" olarak sınıflandırılmasının 2016 yılı ile değişip değişmeyeceğine dair açıklamalarda bulunmuştur. AB sözcüsü "Değerlendirmelerimiz şu ana kadar Çin'in, pazar ekonomisi statüsünün tüm kriterlerini yerine getirmediğini gösteriyor ve Çin'in pazar ekonomisi statüsünün otomatik bir şekilde verilebilme ihtimalinin, komisyon tarafından detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir." şeklinde açıklamalar yapmıştır. (Fleming, 10.03.2015)

Şi'nin göreve gelir gelmez birçok ülkeye yaptığı geziler, Şi'nin kurmak istediği çok yönlü dış politikanın temellerinin atılması nedeniyle önem taşımaktadır. Bu ziyaretlerin en önemlisi ABD 'ye yapmış olduğu liderler düzeyindeki Obama ile olan görüşmesidir. Bu görüşmenin ana konusu Çin ve ABD arasında gündeme gelen Çin'in ABD'ye karşı siber casusluk iddiaları olmuştur. (Akçadağ, 11 Haziran 2013) Çin ABD görüşmesinin ana gündemi siber tehdit olmuş olsa da, uluslararası politika için bu görüşme iki devletin ilişkilerinin Şi Başkanlığı ile birlikte gelişme göstereceği anlamı taşımaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

XX. yüzyıl ilk yarısında yaşanan savaşlar sonucu devletlerin yaşamış olduğu kısımlar neticesinde XX.yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte uluslararası politika yeni arayışlara sahne olmuştur. Bu arayışların ideolojik temelleri, realist ve liberal teoriler arasında yoğun olarak yaşanmıştır. Özellikle iki teori arasındaki ana tartışmalar uluslararası politikanın değişimi ile birlikte artan aktör sayısı üzerinde olmuştur. Uluslararası politikanın tek aktörünün devletler olarak görüldüğü realist yaklaşım uzunca süre hakim görüş olmuştur. Özellikle neorealist teorilerin uluslararası sistemin yapısına yaptıkları vurgu ile neorealist teorisyenler popülerliklerini artırmışlardır.

İki kutuplu dünya sisteminin güç kaybetmeye başlaması ile 1970’li yıllardan sonra uluslararası politikada devlet dışı aktörler oluşmaya başlamıştır. Neoliberal teorilerin işbirliği yaklaşımları ve uluslararası politikada devlet dışı aktörlerin de etkin olduklarına dair görüşleri de bu dönemlerden itibaren taraftar bulmaya başlamış ve neoliberal savları destekleyen bir süreç başlamıştır. Neoliberaler devlet dışı aktörlerden özellikle uluslararası örgütlere vurgu yapmışlardır. XXI. yüzyıla birlikte dünyada meydana gelen teknolojik gelişmeler devletlerin ekonomi politikalarını da etkilemiş ve neoliberalerin savdukları ekonomik işbirlikleri daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. Bu işbirlikleri çerçevesinde kurulan Dünya Ticaret Örgütü bu ekonomik işbirliklerinin başarılı bir örneğidir. Çin’in geleneksel politikalarından sıyrılıp bu örgüte üye olması neoliberal savları güçlendirici bir örnek teşkil etmiştir.

Çin’in XIX. yüzyılda Batılı Devletler tarafından sömürgeleştirilmesi sonucu, Çin toplumunda yabancı karşıtlığı oluşmaya başlamıştır. Çin XIX. yüzyıl boyunca aciz bir devlet profili sergilemiştir. Ülkede yaşanan isyanlar, iç mücadeleler ve yabancı devletlerle yapılan anlaşmalar gereği verilmek zorunda kalınan ticari imtiyazlar Çin’in dış dünyaya karşı kendini kapatmasına ve öz kaynaklarını güçlendirip mutlak bir izolasyon politikasına girmesine neden olmuştur.

XX. yüzyıla gelindiğinde ise Çin’de cumhuriyet kurma yolunda yoğun mücadeleler yaşanmış ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte Çin’e özgü bir cumhuriyet yönetimi ile Çin tarzı demokratikleşme süreci başlamıştır. Mao’nun ölümüne kadar devam eden izolasyonist Çin politikasından Deng ile

birlikte yavaş yavaş vazgeçilmeye başlanmıştır ve Çin'in açık kapı politikalarının temeli Deng ile birlikte atılmıştır. Ülke komünizm ideolojisini bırakıp daha ılımlı bir ekonomi izlemiştir. Çin'de komünizm şu anda yönetim şekli olarak varlığını devam ettirmekle birlikte özellikle ekonomi alanındaki etkisi giderek zayıflamaktadır. Komünizm "piyasa sosyalizmi" olarak belirledikleri bir yöne evrilmiştir. Dış dünyaya daha açık bir politika izleyerek Çin'in ekonomik gücünü artırması esas alınmıştır. Bu strateji ucuz iş gücü kullanılarak kısmen başarılı olmuş sayılabilir. Planlandığı gibi yüksek ekonomik potansiyele sahip olunmuştur. Çin bölgedeki etkinliğini artırmıştır ve bölgesel işbirliklerini kurmaya başlamıştır. 2001 yılı itibarıyla Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olunması ile birlikte Çin için yeni bir dönem başlamış ve neoliberal teorisyenlerin savlarını güçlendirici yönde Çin dış politik değişimi görülmeye başlanmıştır. Çin'in DTÖ üyeliği sonrası dış politikalarında neorealistlerin de savlarını doğrulayan yönler bulunmakla birlikte, genel tabloya baktığımızda neoliberallerin savlarına daha paralel Çin dış politik değişimleri meydana gelmiştir.

Uluslararası ticaretin kural koyucusu durumunda olan DTÖ, uluslararası arenada devletlerden bağımsız bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin'in DTÖ üyeliği ile uluslararası ticaretin ilkelerine uyum göstermesi ve DTÖ'ye verilen taahhütler neticesinde dış politikalarını bu çerçevede dizayn etmeye başlaması, DTÖ'nün etkinliğinin ispatı açısından önem arz etmektedir. Ayrıca DTÖ farklı yönetim anlayışlarına sahip devletlerin ekonomik işbirlikleri etrafında toplanabilmelerini sağlamıştır. Bu açıdan da uluslararası sistemin istikrarı için fayda sağlayan bir uluslararası örgüt misyonu kazanmıştır.

Küreselleşen uluslararası sistemde DTÖ gibi uluslararası örgütlerin varlığı yadsınamaz bir gerçektir ve bu nedenle devlet dışı bu kuruluşları, uluslararası sistemin aktörleri olarak kabul etmeyen neorealist teorisyenlerin, uluslararası olaylara karşı yaptığı analizler gücünü korumakla birlikte yetersiz kalmaktadır. Özellikle Çin gibi bir devletin DTÖ'ye üyeliği ile köklü rejim değişikliklerini içeren yükümlülükleri bile kabul etmeleri uluslararası örgütlerin etkinliğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

- Abbott K. W. ve D. Snidal (1998), "Why States Act through Formal International Organizations", *The Journal of Conflict Resolution*, 42(1), 3-32.
- Abbott, K. W.; Keohane R. O.; Moravcsik A.; Slaughter Anne-Marie; Snidal D. (2000) "The Concept of Legalization", *International Organization*, 54(3), 17-35.
- Adıbelli B. (2006), *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Adıbelli B. (2007), *Osmanlıdan Günümüze Türk Çin İlişkileri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Adıbelli B. (2009) *Çin'in Yeni Öncelikleri*, 9 Şubat 2009 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/40698/Cin_in_yeni_öncelikleri.html
- Akçadağ E. (11 Haziran 2013) *Siber Güvenlik Ekseninde Obama-Şi Görüşmesi*, Bilgesam, <http://www.bilgesam.org/incele/608/-siber-guvenlik-ekseninde-obama-si-gorusmesi/#.VX-UsPntmko>
- Akder H.A (2004) *Ticaret Örgütü'nün 2004 Yeni Çerçeve Anlaşması*, ASO Medya, <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyayevlul2004/goruseylul2004.html>
- Aljezeera Turk (2013), *Portre: Şi Cinping* 14Mart 2013, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/portre-si-cinping>
- Ateş T (2001) Çin Kültür İhtilali. D. Ü. Arıboğan (Ed.), *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya* içinde (185-210), Ankara: Bağlam Yayınları.
- Armaoğlu F. (2010), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (9. baskı), İstanbul: Alkim Yayınevi.
- Arı T. (2008) *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemoya, İşbirliği*, (5.baskı) Bursa: MKM Yayınları.

- Aydın M. (2008) Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, Gelişme Yolundaki Ülkeler ve Türkiye M. Sait Akman ve Şahin Yaman(Ed.) , Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye içinde (294-319), Ankara: TEPAV Yayınları.
- Baldwin A. D. (1993), “Neoliberalism, Neorealism and World Politics” David A. Baldwin (Ed.) (pp.3-25) *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, New York: Columbia University Press.
- Barnett M. N. ve Finnemore M. (1999), “The Politics, Power, and Pathologies of International Organizations”, *International Organization*, 53,(4),699-732.
- Bailey T. A.(1950), *A Diplomatic History of the American People*, New York: Appleton-Century-Crofts.
- Bergère M. C. (1998), *Sun Yat-sen*, (Çev:J. Llyod),Stanford: Stanford University Press.
- Beşikçi M. (2003),”1894-95 Çin- Japonya Savaşı: Japon Emperyalizminin Yükselişi ve Osmanlı İmparatorluğu”, *Toplumsal Tarih*, 161(5),60-64.
- Bilgin H. (2010),*Stratejik Açıdan Çin*, Ankara: Usak Yayınları.
- Bozdağlıoğlu Y. ve Özen Ç. (2004), “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, *Uluslararası İlişkiler*, 1(4),59-79.
- Buzan B. J. C., Little R. (1993), *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, New York: Columbia University Press.
- Büyükbaş H. (2004) “Meiji Döneminde Japonya’nın Dış politikası ve Bölgesel Rolü Üzerine”, *Kamu Hukuku Arşivi*,7(14),97-126.
- CIR (Çin Ulusal Radyosu) (2008) *Hu Jintao, Çin-Latin Amerika İlişkileri Hakkında Bir Konuşma Yaptı, 21 Kasım 2008*, <http://turkish.cri.cn/281/2008/11/21/1s105095.htm>
- Carr, E. H., (1981), *The Twenty Years’s Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of the International Relations*, London: McMillan Press Ltd.

- Chow P. C. Y., Tuan C. F. & Wang Z. (2001), “The Impact of WTO Membership On Economic Trade Relations Among the Three Chinese Economies: China, Hong Kong and Taiwan” *Pacific Economic Review*, 6(3),419- 444
- Çakmak Aynagöz Ö. (2008) “Çin’in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme süreci ve Türk Sanayisi Açısından Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1),253-268.
- Çatalbaş N. (2014) “Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi Sürecinde Orta Asya Ülkelerinin Yaklaşımları”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1),143-158.
- Çeştepe H. (2012) “Çin’in Dış Ticareti’nin Gelişimi Dünya Ticaret Örgütüne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 45-62.
- Çolakoğlu S. (2009),*Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, Ankara: Usak Yayınları.
- Conway D. (2011), “Klasik Liberalizm” (Çev.Atilla Yayla), *Liberal Düşünce*, 16,(64), 85-90
- Cumhuriyet, *Komünist Çin Hükümeti Kuruldu*, 2 Ekim 1949
- Çakmak Cenap (2006), “Realist Teori, Uluslararası İlişkilere Etkisi ve Kritiği”, *Kamu Hukuku Arşivi – KhukA*, 9(1) 44-55.
- Çaşkurlu S. (2010) “Küreselleşen Dünyada Rekabete İlişkin Uluslararası Sorunlar: Çokuluslu Şirketlerin Artan Gücü ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2),197-218.
- Çin Halk Cumhuriyeti (1993), Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi,cilt.4
- Çiviler A. (2003), *Türk – Çin İlişkileri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi ve Tüsiad Dış Politika Forumu

- Çiftçi O. (2008), “Yeni Siyaset: Neoliberalizm ve Postmodernizmin Siyasal Projesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*,1(1),2-33.
- Demirtepe T. (2012) “Ejderin Güler Yüzü: Çin’in Yumuşak Gücü”, *Usak Analist Dergisi*,2(16)54-62.
http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi16/index.html#/54/
- DEİK (2003) *Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkiler*, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Ocak 2003, www.deik.org.tr
- Dikkaya M. ve Deniz F. (2006) “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 163-181.
- Dutta M. (2005) “China’s Industrial Revolution: Challenges for a Macroeconomic Agenda”, *Journal of Asian Economics*,15,1169-1202.
- Duman Mehmet Z. (2011) “Neo-liberal küreselleşmenin Zaferi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1),667-700.
- Dışişleri Bakanlığı (2015) *Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)*, 10 Nisan 2015, <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto.tr.mfa>
- Eberhard W. (1987) *Çin Tarihi* (2 baskı), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ekrem N. (2003) *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)*, Ankara: Asam Yayınları.
- Ekrem H. N ve Ekrem E. (2004) *Çin’in Milli Kalkınma Stratejisi ve 11 Eylül Sonrası Çin’in Dış Politikası*, Ankara: Asam Yayınları.
- Elman C. (2004) “Extending Offensive Realism: The Louisiana Purchase and America’s Rise to Regional Hegemony”, *American Political Science Review*,98(4),563-576.
- Evenet J. S. Ve Primo Braga A. C. (2008) “DTÖ’ye Katılım: Sürecin Hedefleri mi Değiştiriliyor? M. Sait Akman ve Şahin Yaman (Ed.), *Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye içinde*(339-355) , Ankara: TEPAV Yayınları.

- Fleming J.(10.03.2015) *Pekin, Avrupa ve Çin Arasında yeni Bir 'İpek Yolu' İstiyor*, <http://www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/article/pekin-avrupa-ve-cin-arasinda-yeni-bir-ipek-yolu-istiyor-031199>
- Gan Jianbang(2004) “Effect of China’s WTO Accession on Global Forest Product Trade”, *Forest Policy and Economics*, 6, 509-519.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2009) *GATT Bilgilendirme Rehberi*, 95, Gelir İdaresi Başkanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Grieco J. M. (1988)” Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism”, *International Organization*, 42(3), 485-50
- Gilpin R. (1981) *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press.
- Goodman D. S. G. (1994), *Deng Xioping and the Chinese Revolution: A Political Biography*, New York: Routledge
- Guliyev M (2008) *Dünya Ticaret Örgütü ve KEİ Üyesi Devletlerin Ekonomik Kalkınmaları Raporu*, Ankara: Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre İşleri Komisyonu Yayınları.
- Haar van de E. (2009) *Classical Liberalism and International Relations Theory: Hume, Smith, Mises, and Hayek*, New York: Palgrave Macmillan.
- Harmes A. (2006) “Neoliberalism and Multilevel Governance”, *Review of International Political Economy*,13(5),725-749.
- Heywood A. (2011) *Global Politics*, New York: Palgrave Macmillan.
- Hellmann G. & R. Wolf (1993) “Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO”, *Security Studies*,3(1),3-43.
- Huang R (2005) *Çin Tarihi Bir Makro Tarih Yaklaşımı*,İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- J. K. Fairbank ve Goldman M. (2006) *China: A New Story* (2th ed.), London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Kadioğlu M. (2010) *Küresel Düşün Uusal Davran, Ankara: 21. Asır Yayınevi.*
- Karaca K. R. (2004) *Dünyadaki Yeni Güç Çin / Tek Kutuptan Çift Kutba*, İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Karaca N. (2003) “Gatt’tan Dünya Ticaret Örgütüne “*Maliye Dergisi*, 3(144), 84-99
- Karlova U. Rifat (2011) *Çin Modern Tarihinde Yolculuk*, İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Keay J. (2008) *Çin Tarihi* (Çev.N. Kars Tayanç ve D. Tayanç), London: Harper Collins.
- Kegley Jr C. W., Wittkopf and Eugene R. (1993) *World Politics: Trend and Transformation* (4 th ed.), New York: St. Martin’s Press.
- Kemenade van Williem (1997) *Çin Hon Kong, Tayvan A.Ş.*,(Çev:A. Anar) İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Keohane O. R. (1993) “Institutional Theory and The Realist Challenge After The Cold War”. *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Derl: David A. Baldwin, New York: Columbia University Press,3-25.
- Keohane O. R ve J. S. (1974) ” Transgovernmental Relations and International Organizations”, *World Politics*, 27(1),39-62.
- Keohane, R. & Nye, J.,(1977) *Power and Independence: World Politics in Transition*, Little Brown Company: Boston
- Keohane O. Robert ve Martin L. Lisa (1995) “The Promise of Institutional Theory”, *International Security*, 20(1),39-51
- Mc Cormick M. J. (1982) “Alternate Approaches to Evaluating International Organizations: Some Research Directions”, *Polity-Palgrave Macmillan Journals*, 14(3),531-547

- Mearscheimer John J.(1994/95), “The False Promise of International Institutions”,
International Security, 19(3), 5-49
- Mcneil W. H. (2004), *Dünya Tarihi (8. baskı)*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Milliyet (1992) *Çin Usulü Liberalizm*, 13. Ekim 1992, 14.
- Morgenthau H.(1948) *Politics among Nations : The Struggle for Power and Peace*,
New York: Alfred A. Knopf.
- Moravcsik A. (1997) “Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of
International Politics”, *International Organization*, 51(4), 513-55
- Mumcu A. (1961) “Çin Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,
XVIII(1-4),259-333
- Li C. (1967) *The Political History of China 1840-1928*, Stanford University
Press: California. Lovell J. (2006) *Çin Seddi: Dünyaya Karşı 3000 Yıl*,
(Çev: Yasin Kara), İstanbul: NTV Yayınları.
- Lutz J. G. (2008) *Opening China: Karl F.A. Gutzlaff and Sino- Western Relations
1827-1852*, Michigan:William B. Eerdmans Publishing Company.
- Oğuzlu T. (2014) *Liberalizm*. Ş. Kardaş A. Balcı (Ed.) , Uluslararası İlişkilere
Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular (107-109). İstanbul: Küre
Yayınları.
- Özer S. (2000) *Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi – Kurulması- Gelişmesi Türkiye ve
Diğer Devletlerle Olan İlişkileri*, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.
- Palabıyık H. (2004) “Uluslararası Ticaret ve Çevre: Dünya Ticaret Örgütü” M. C.
Marin & U. Yıldırım (Ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar:
Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler içinde*, (222-249)
İstanbul: Beta.
- Paine S. C. M.(2003) *The Sino-Japanese War of 1894-1895: Perceptions, Power
and Primacy*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Pakhuy N. Ö (2005) *Küreselleşen Dünyada Güçlü Devletlerin Müdahale Aracı Olarak Dünya Ticaret Örgütü*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pulat M. (2008) “Hizmet Ticaretinde Sorunlar ve Çözüm Yolları: Türkiye’nin Yaklaşımı M. Sait Akman ve Şahin Yaman (Ed) ”, *Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye içinde* (192-210) Ankara: TEPAV Yayınları.
- Rana Mitter (2008) *Modern Çin*, (Çev: İ. Öztürk), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Remi R. M. (2008) *International Organizations as Corporate Actors : Agency and Emergence in Theories of International Relations*”, Bonn: *Max Planck Institute for Research on Collective Goods*,7.
- Rifat Uçarol (2008) *Siyasi Tarih (1789-2001)* (7. baskı), İstanbul: Der Yayınları.
- Roskin M. G. (2009) *Çağdaş Devlet Sistemleri* (Çev: B. Seçilmişoğlu), Ankara: Adres Yayınları.
- Rochester J. M.(1986) “The Rise and Fall of International Organization as a Field of Study”, *International Organization*,40(4),777-813.
- Rothbard N. M. (2006) “Savaş, Barış ve Devlet “(Çev.Ünsal Çetin), *Liberal Düşünce*,11(41-42),5-15.
- Ruggie G. J.(1982) “International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order”, *International Organization*, 36(2)379-415.
- Sandıklı A. ve Güllü İ. (2005) *Gelişen Çin ekonomisi ve Türk Dış Ticaretine Etkileri*. A. Sandıklı ve İ. Güllü (Ed.), *Geleceğin Süper Gücü Çin içinde*, (288-320) İstanbul: Tasam Yayınları.
- Saraçoğlu M. ve Duran C. (2008) “Çin Ekonomisindeki Reformlar ve Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyeliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kamu İş Dergisi*, 10(1), 93-112.

- Snyder J. (1991) *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, NY: Cornell University Press.
- Shimko Keith L. (1992) "Realism, Neorealism, and American Liberalism", *The Review of Politics*, 54(2), 281- 301
- Şanlı F. B. (2004) "Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 2(3),160-166.
- Şatlık A. (2006) "ABD'nin İnsan Hakları Politikası ve Çin: Doğu Türkistan Örneği", *Avrasya Dosyası*,12(1), 67-99.
- Şenses F. (2004) "Neoliberal Küreselleme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?", *ERC Working Paper in Economic* , 4(9),1-29.
- Sheives, K. (2006) "China Turns West: Beijing's Contemporary Strategy Towards Central Asia", *Pacific Affairs*, 79(2), 205-225
- Şimşek M. (2005), "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar", *Yönetim ve Ekonomi*, 12(2),77-99
- Sitembölükbaşı Ş. (2000) "Demokratik Meşruiyetin Küresel Egemenliği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1),41-162.
- Stone A. (1994) "What Is a Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory", *Special Issue on Public Law*,56(3),441-474.
- Sutherland, P & Sewell J., (2001) Challenges Facing the WTO and Policies to Address Global Governance. In G. Sampson (Ed.), *The Role of the World Trade Organization in Global Governance* , Tokyo: United Nations University Press.
- Taliaferro J.W. (2000-2001) "Security Seeking Under Anarchy Defensive Realism", *International Security*,25(3),128-161.
- Tabak H. (2008) "Mao Devletinden Devlet Maosu'na: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 1(2), 63-76.

- Telatar G.(2005) Şangay İşbirliği Örgütü:21. Yüzyılın Bölgesel ve Küresel Çekim Merkezi A.Sandıklı ve İ. Güllü (Ed), *Geleceğin Süper Gücü Çin içinde (163-229)*, Ankara: Tasam Yayınları.
- Chow T. (1963) *The May Fourth Movement: Intellectual Revolution in Modern China 1915-1924*, Cambridge: Harvard University Press.
- TOBB (2003) *Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliğinin Getirdikleri: TOBB Ülke Raporu Çin*, Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayını.
- Turhan A (1997) *Dünya Ticaret Örgütü*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Türk H. B. (2006) İdeoloji Mümtaz'Er Türköne (Ed.), *Siyaset içinde (105-145)*, Ankara: Lotus Yayınevi.
- TÜSİAD (2012) *Çin'in İlk Beyaz Kitabı*, Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD), 11. Ocak 2012,
- <http://www.tusiad.org/tusiad/temsilcilik-ve-burolar/tusiad-pek-in-bu-ro-su/pek-in-bu-ro-su---bilgi-notu-ve-basin-bulteni/cinin-ilk-beyaz-kitabi/>
- Ulusoy M. (2009) ,” Çin Vietnam, Kore Devrimleri ve Vatan Savunması”, Teori dergisi, <http://www.scribd.com/doc/4482624/CN-VETNAM-KORE-DEVRLER-ve-VATAN-SAVUNMASI-Mehmet-ULUSOY>
- UNCTAD (2002) UNCTAD Raporu Dünya Ticaret Sistemi İçinde Çin'in Önündeki Fırsatları ve Güçlükleri Değerlendiriyor, United Nations Conference on Trade and Development (UNTAD) Yayını, 29 Nisan 2002, <http://unctad.org/sections/press/docs/pr0243tur.pdf>
- Vincent Andew (2006), *Modern Politik İdeolojiler* (Çev: Arzu Tüfekçi), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Viotti P. R. & Kauppi M. V. (2010) *International Relations Theory* (4th ed.), NY: Longman Pearson.

- Vurdu Armağan (2008) “Küresel Yönetişim ve Dünya Ticaret Örgütü” M. Sait Akman ve Şahin Yaman (Ed.), *Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye içinde* (71-88), Ankara: TEPAV Yayınları.
- Wallach L. ve Sforza M. (2002) *DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Waltz K. (1979) *Theory of International Politics*, Massachusetts : McGraw Hill.
- Waltz K. (2008) Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı (Çev. Burcu Yavuz), *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(17),3-44.
- World Trade Organization (WTO) (2015a) *Understanding the WTO:Members and Observes*,https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
- World Trade Organization (WTO) (2015b) *Understanding the WTO*,https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/tif_e.htm
- World Trade Organization (WTO) (2015c) *Understanding the WTO:WTO Organization Chart*,https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org2_e.htm
- Yılmaz A. (1967) *Çin Sorunu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları.
- Yılmaz H. (2002),*Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler* (3.baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yılmaz Öztuna (1990) *Devletler ve Hanedanlar İlkçağ ve Asya – Afrika Devletleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 3
- Yılmaz M. A. ve Celepçıkay Ş.(2006) ”Uzakdoğu Ülkelerinin Son Yıllardaki Ekonomik Gelişmeleri”, *Gümrük Dünyası Dergisi*, 49.
- Yıkılmaz N. (2004) *Yeni Dünya Düzeni ve Çevre*, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Yongnian Z. & Sow K. T. (2007) "Harmonious Society and 'Harmonious World : China's Policy Discourse Under Hua Jiantao, China Policy Institute Briefing Series ,26.

Yayla A. (2008) *Liberalizm*, Ankara: Liberte Yayınları.

Zhang A. (2002) *Hua Jintao: Facing China's Challenges Ahead*, USA: I Universe Press.

Zacker M. W. ve R. A. Mathew (1995) Liberal International Theory: Common Needs, Divergent Strands. In Charles W. Kegley, Jr (Ed.), *Contraversies in International Relations Theory, Realism and The Neoliberal Challenge* (107-150), New York: St Martin's Press.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hediye CERİT
Doğum Yeri ve Tarihi : Aydın – 03.01.1988

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Kassel Üniversitesi, Siyaset Bilimi
(Almanya) (Erasmus Değişim Programı)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Katıldığı Projeler : Nuh Çimento İÖO ile Kocaeli Üniversitesi
Ortaklaşa Düzenlenen İlköğretim Öğrencilerinin
Sosyal Bilimlere İlgisinin Artırılması Projesi

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar : Aydın İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
Basın, Dış İlişkiler ve Proje Birimi
(Ocak 2015- halen)

İLETİŞİM

E-posta adresi : hedyecerit@gmail.com
Telefon : 0541 950 52 36
Tarih : 01.10.2015